

VERTINIMO ATASKAITA

UNESCO PASAULIO PAVELDO OBJEKTŲ VALDYMAS IR SAUGOJIMAS

2024 m. gruodžio 18 d.

Nr. VRE-5

Vertinimą atliko: Eglė Merkininkienė (departamento vadovė), Eivida Šlamė (grupės vadovė),
Ramunė Marcikonytė, Kristina Sinkevičiūtė-Kryževičienė, Jovita Juzonienė, Aurelija Palikšaitė.

Vertinimo ataskaita pateikta: Lietuvos Respublikos Seimo Audito ir Kultūros komitetams, Lietuvos
Respublikos Vyriausybei, Kultūros ir Aplinkos ministerijoms, Kultūros paveldo departamentui prie
Kultūros ministerijos ir Valstybinei saugomų teritorijų tarnybai prie Aplinkos ministerijos.

TURINYS

TURINYS	3
PAGRINDINIAI FAKTAI	4
SANTRAUKA	5
ĮŽANGA	9
VERTINIMO REZULTATAI	11
1. UNESCO PASAULIO PAVELDO STATUSO NAUDA NEABEJOJAMA, NORS JI NEJVERTINTA ..	11
2. BŪTINI POKYČIAI VERTYBĖMS PAGAL UNESCO REIKALAVIMUS IŠSAUGOTI	27
2.1. Dar nepatvirtinti UNESCO vertybių išsaugojimui svarbūs valdymo ir specialieji planai	27
2.2. Stebėseną neatskleidžiančių vertybių išskirtinės visuotinės vertės būklės	33
PRIEDAI	46
1 priedas. Santrumpos ir sąvokos	46
2 priedas. Vertinimo apimtis ir metodai	47

PAGRINDINIAI FAKTAI

5

Lietuvos UNESCO pasaulio paveldo materialiosios vertybės: Vilniaus istorinis centras, Kuršių nerija, Kernavės archeologinė vietovė, Struvės geodezinis lankas, Modernistinis Kaunas: Optimizmo architektūra (1919–1939 m.).

33 tūkst. Eur

narystės mokesčių ir savanoriškų įnašų į UNESCO pasaulio paveldo fondą, 2021–2023 m.

2,9 proc.

bendrosios vertės sukuria turizmas Lietuvoje, ES vidurkis – 4,5 proc., Estijos, Latvijos – po 4,8 proc., 2022 m.

1,2 karto mažiau

užsienio turistų atvyko į Lietuvą nei į Estiją 2023 m.: vertybėms suteiktas UNESCO pasaulio paveldo statusas turistų skaičiui įtakos neturėjo (Lietuvoje – 4, Estijoje – 2 vertybės).

3 (iš 80) balai

skiriami papildomai UNESCO paveldo vertybių teritorijose esantiems kultūros paveldo objektams atrankoje dėl valstybės dalinio paveldotvarkos projektų finansavimo (prioriteto svoris 3,8 proc.).

39 institucijos,

kurių požiūris į pasaulio paveldo apsaugą išsiskiria, dalyvauja ar yra susijusios su 5 UNESCO vertybių valdymu: 21 atsakinga ir 18 patariamųjų.

4 (iš 5) valdymo planai

UNESCO vertybėms nepatvirtinti (Kernavės archeologinės vietovės planas patvirtintas 2024 m., t. y. 20 m. po įtraukimo į UNESCO sąrašą).

88 proc.

nekilnojamojo kultūros paveldo registrinių objektų tikrosios fizinės būklės stebėseną neatskleidžia, nes įvertinta kaip nepakitusi (7 109 iš 8 111 objektų, kiek iš jų UNESCO vietovėse – nežinoma), 2021–2024 m. (iki spalio 31 d).

SANTRAUKA

Vertinimo svarba

UNESCO pasaulio paveldo misija – skatinti šalis pasirašyti Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvenciją, nustatyti vietas, kurios turėtų būti įrašytos į Pasaulio paveldo sąrašą, parengti jų valdymo planus ir apsaugos būklės stebėsenos sistemas, skatinti tarptautinį bendradarbiavimą ir vietos gyventojų dalyvavimą, remti valstybių visuomenės informavimo veiklą, teikti pagalbą objektams, kuriems gresia pavojus¹. Kultūros ir gamtos paveldas – kiekvienos tautos ir visos žmonijos neįkainojama vertybė, atskleidžianti jos tapatumą. Vertybės, įrašytos į sąrašą, yra išskirtinės visuotinės vertės ir priklauso visoms pasaulio tautoms, nepriklausomai nuo teritorijos, kurioje jos yra².

Lietuva pirmoji iš valstybingumą atkūrusių Baltijos valstybių³ 1992 m. prisijungė prie konvencijos⁴ ir įsipareigojo užtikrinti savo teritorijoje esančio kultūros ir gamtos paveldo nustatymą, apsaugą, išsaugojimą, pristatymą ir perdavimą ateities kartoms⁵. Į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą įtraukti 5 Lietuvos objektai: Vilniaus istorinis centras (1994 m.), Kuršių nerija (2000 m.), Kernavės archeologinė vietovė (2004 m.), Struvės geodezinis lankas (2005 m.) ir Modernistinis Kaunas: Optimizmo architektūra, 1919–1939 (2023 m.).

Sąrašė iš viso yra 1 223 vertybės 168 pasaulio šalyse⁶. Italija turi daugiausiai vertybių – 60⁷. Iš sąrašo buvo išbrauktos 3 vertybės⁸, nes neišsaugojo išskirtinės visuotinės vertės: 2007 m. Arabijos Oriksų šventovė (Omanas), 2009 m. Drezdeno Elbės slėnis (Vokietija), 2021 m. Liverpulis (Jungtinė Karalystė). Paveldo, kuriam gresia pavojus, sąrašė – 56 vertybės⁹.

Vertinimo tikslas ir apimtis

Vertinimo tikslas – pateikti susistemintą informaciją apie Lietuvos UNESCO pasaulio paveldo objektų valdymą, stebėseną ir naudą šaliai.

Pagrindiniai vertinimo klausimai:

¹ UNESCO pasaulio paveldo centro informacija, prieiga per internetą: <https://whc.unesco.org/en/about>, žiūrėta 2024-11-20.

² Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos informacija, prieiga per internetą: <https://www.unesco.lt/kultura/pasaulio-paveldas>, žiūrėta 2024-11-20.

³ Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos informacija, prieiga per internetą: <https://www.unesco.lt/apie/unesco-ir-lietuva/pasaulio-paveldas-lietuvoje>, žiūrėta 2024-11-20.

⁴ Priimta 1972-10-16 UNESCO Generalinės konferencijos septynioliktojoje sesijoje Paryžiuje.

⁵ Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencija, 4 str.

⁶ Pasaulio paveldo sąrašas. UNESCO pasaulio paveldo centro informacija, prieiga per internetą: <https://whc.unesco.org/en/list/>, žiūrėta 2024-10-30.

⁷ UNESCO pasaulio paveldo centro informacija, prieiga per internetą: <https://whc.unesco.org/en/list/stat/#s2>, žiūrėta 2024-11-20.

⁸ UNESCO pasaulio paveldo centro informacija, prieiga per internetą: <https://whc.unesco.org/en/list/?&delisted=1>, <https://whc.unesco.org/en/news/362/>, <https://whc.unesco.org/en/news/522/>, <https://whc.unesco.org/en/news/2314/>, žiūrėta 2024-11-20.

⁹ UNESCO pasaulio paveldo centro informacija, prieiga per internetą: <https://whc.unesco.org/en/list/?&danger=1>, žiūrėta 2024-11-20.

- ✓ ar Lietuvos objektams suteiktas UNESCO pasaulio paveldo statusas kuria pridėtinę vertę;
- ✓ ar patvirtinta UNESCO pasaulio paveldo objektų valdymo sistema;
- ✓ ar vykdoma UNESCO pasaulio paveldo objektų stebėseną.

Vertinimo subjektai – Kultūros ir Aplinkos ministerijos, Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos ir Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos.

Vertinome ministerijų ir kitų įstaigų pateiktą ir viešai prieinamą informaciją, UNESCO Pasaulio paveldo komiteto informaciją. Esame dėkingi už susitikimų metu pateiktas ekspertines įžvalgas, nuomonę ir informaciją: buvusiam nepaprastajam ir įgaliotajam ambasadoriui LR nuolatinėje atstovybėje prie UNESCO, Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos sekretoriato, Valstybinės kultūros paveldo komisijos, Ekonomikos ir inovacijų ministerijos, VŠĮ „Keliauk Lietuvoje“, Užsienio reikalų ministerijos, Vilniaus pilių valstybinio kultūrinio rezervato direkcijos, ICOMOS Lietuva, Neringos ir Vilniaus miesto savivaldybių atstovams, vertybių vietos valdytojams: VŠĮ Vilniaus senamiesčio atnaujinimo agentūrai, Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcijai, Kernavės valstybinio kultūrinio rezervato direkcijai, Kauno miesto savivaldybės administracijai.

Vertinamas 2021–2023 m. laikotarpis. Siekdami įvertinti pokyčius, naudojome ankstesnių ir 2024 m. duomenis.

Vertinimo apimtis ir taikyti metodai aprašyti 2 priede „Vertinimo apimtis ir metodai“ (47 psl.).

Pagrindiniai vertinimo rezultatai

Lietuvos vertybėms suteikto UNESCO pasaulio paveldo statuso nauda šaliai nėra įvertinta, 4 iš 5 vertybių valdymo sistema dar nėra patvirtinta, stebėseną neatskleidžia vertybių išskirtinės visuotinės vertės būklės.

UNESCO pasaulio paveldo statuso nauda neabejojama, nors ji neįvertinta

UNESCO statusas suteikia šaliai pripažinimą, gerina įvaizdį, didina žinomumą turistams pritraukti, tačiau jo ekonominė nauda ar pridėtinė vertė nesuskaičiuota. Lietuvoje nėra apibendrintų duomenų apie lankytojus ir / ar turistus UNESCO vietovėse ar juose esančiuose lankomuose objektuose. Nežinoma ir netiriama, kiek užsienio turistų apsisprendimui aplankyti šalį turėjo įtakos UNESCO vertybės. Lietuvoje turizmas sudarė 2,9 proc. bendrosios pridėtinės vertės (2022 m.), o tai mažiau nei Estijoje ir Latvijoje – po 4,8 proc., 2023 m. Lietuvą aplankė 1,2 karto mažiau užsienio turistų nei Estiją. Vertybėms suteiktas UNESCO pasaulio paveldo statusas turistų skaičiui įtakos neturėjo: Lietuvoje buvo daugiau UNESCO vertybių – 4, nei Estijoje ir Latvijoje – po 2. Neturint statistinių duomenų (turizmas, nekilnojamojo turto kainos, infrastruktūra ir kt.) ir tyrimo metodikos, neįvertinama UNESCO statuso kuriama nauda, pridėtinė vertė šaliai, nepakankamai išnaudojamos galimybės didinti šalies patrauklumą ir kurti didesnę naudą (1 skyrius, 11 psl.).

UNESCO vertybės turi būti saugomos vadovaujantis aukštesniais tarptautiniais reikalavimais, tačiau ne visų jų laikomasi: 2021 m. Valstybinė kultūros paveldo komisija konstatavo, kad Lietuva nėra priėmusi nacionalinės politikos ir bendrųjų principų pasaulio paveldo apsaugai, išsaugojimui ir pristatymui užtikrinti, apimant poveikio vertinimą, valdymo planus, pokyčių stebėseną. Vienas aukštesnių UNESCO vertybėms taikomų reikalavimų – poveikio paveldui

vertinimas ketinant atlikti restauravimo ar naujų statybų darbus, kurie galėtų paveikti vertybės išskirtinę visuotinę vertę. Lietuvoje neregamentuota ir nenumatyta, kas ir kada turi būti inicijuoti ir atlikti tokio poveikio vertinimą. Lietuvoje po 2014 m. toks vertinimas neatliekamas, išskyrus vieną atvejį dėl Vilniaus miesto bendrojo plano keitimo sprendinių poveikio. UNESCO pasaulio paveldo apsaugai keliamų aukštesnių reikalavimų laikymasis, poveikio paveldui vertinimas, padėtų rasti geriausius sprendimus, tiek atitinkančius plėtros poreikius, tiek užtikrinančius, kad vertybės išskirtinė visuotinė vertė būtų išsaugota ateities kartoms (1 skyrius, 15 ir 16 psl.).

Vienas įsipareigojimų dėl UNESCO paveldo – imtis finansinių priemonių, padedančių apsaugoti paveldą, tačiau atrenkant paveldo tvarkybos projektus, UNESCO statusas reikšmingos įtakos neturi: papildomai skiriami 3 balai iš 80 (3,8 proc.). Didžiausią įtaką projektų atrankai turi valdytojo finansinis indėlis – iki 50 balų. Nėra tikslių duomenų apie urbanizuotose pasaulio paveldo vietovėse (Vilniaus istoriniame centre, Modernistiniame Kaune, Kuršių nerijoje – apie 3 proc. jos teritorijos) esančius statinius (iš jų – kultūros paveldo objektus), jų būklę, taigi nežinomas ir finansavimo poreikis. 2021–2024 m. buvo pateikti 32 tinkami finansuoti projektai, iš jų finansuota 30; 2021–2023 m. buvo kompensuotos 22 projektų išlaidos. 10 iš 18 finansavimą gavusių objektų per pastaruosius 5 metus nebuvo apžiūrėti. Finansavimo ir kompensavimo mechanizmai nepatrauklūs valdytojams dėl būtino jų finansinio indėlio (20–70 proc. projektavimui ir darbams), ribojamos finansuojamų tyrimų (iki 100 tūkst. Eur) ir projektavimo bei darbų (iki 600 tūkst. Eur) sumos. Neturint duomenų apie urbanizuotose UNESCO vertybių teritorijose esančių kultūros paveldo objektų būklę ir jų tvarkybos finansavimo poreikį, nesant patrauklaus mechanizmo šiam finansavimui ir aktyvesnio valdytojų dalyvavimo, gali būti sudėtinga išsaugoti UNESCO vertybių, jų teritorijoje esančių objektų vertę (1 skyrius, 19 psl.).

Trūksta komunikavimo apie pasaulio paveldo išskirtinę visuotinę vertę: nėra pristatymo ir informacijos centrų Modernistiniame Kaune ir Vilniaus istoriniame centre, trūksta koordinuoto vertybių vertės pristatymo. Kuršių nerijoje 2024 m. atidarytas naujas patrauklus lankytojų centras, orientuotas į vietovės vertės pristatymą. Kernavės archeologinės vietovės vertė pristatoma direkcijos organizuojamuose renginiuose, veikia interaktyvios ir lauko ekspozicijos, tačiau identifikuojamas nepakankamas bendruomenės įsitraukimas. Komunikuojant apie Struvės geodezinio lanko mokslinę vertę svarbus tinkamas ir suprantamas jos pristatymas bei patraukli aplinka, kurios trūksta 2 iš 3 punktų. Patrauklaus vertės pristatymo pavyzdys – UNESCO statuso neturintis punktas, kur galima susipažinti su jo istorija, matavimų metodais ir juos išbandyti. Tikslinga komunikacija apie pasaulio paveldo išskirtinę visuotinę vertę prisidėtų prie geresnės vertybių apsaugos ir sklandesnio valdymo (1 skyrius, 23 psl.).

Būtinai pokyčiai vertybėms pagal UNESCO reikalavimus išsaugoti

Šalys yra įsipareigojusios parengti pasaulio paveldo vertybių valdymo planus, Lietuvoje dar nepatvirtinti keturių vertybių planai: Vilniaus istorinio centro valdymo plano projektas derinamas tarp institucijų; Kuršių nerijos projektas rengiamas, Modernistinio Kauno – bus atnaujinamas pagal UNESCO pastabas ir patvirtintus nacionalinius teisės aktus; Struvės – nepradėtas rengti, laukiama tarptautinio koordinacinio komiteto parengto pavyzdinio plano (gairių). Kernavės archeologinės vietovės planas patvirtintas 2024 m. liepą. Pagrindinės vėlavimo priežastys: užsitęsusių atsakingų ir suinteresuotų šalių diskusijos, sudėtingas skirtingų interesų derinimo procesas, pasikeitusi geopolitinė situacija. Lietuvoje 5 UNESCO vertybių valdyme dalyvauja net 39 atsakingos (21) ir patariamąsios (18) institucijos, neturinčios bendro požiūrio į pasaulio paveldo apsaugą. Lietuvos vertybių

valdytojai nurodyti UNESCO organizacijai, teisės aktais nepaskirti, nenumatyta jų atsakomybė už vertybės išskirtinės visuotinės vertės išsaugojimą, administravimą, tvarkymą, stebėseną ir pristatymą, išskyrus Kuršių nerijos. Tinkamai parengti ir įgyvendinami valdymo planai padėtų spręsti klausimus, susijusius su vertybės išsaugojimo ir aktualizavimo veiksmų koordinavimu, bendradarbiavimu bei stebėseną (2.1 poskyris, 27 psl.).

Neparengti Vilniaus istorinio centro ir Modernistinio Kauno Lietuvos pasaulio paveldo vietovių specialieji planai; Kernavės archeologinės vietovės specialusis planas turi būti atnaujintas. Neturint specialiųjų planų, kyla grėsmė vertybių išskirtinės visuotinės vertės išsaugojimui, nes nenustatyti paveldosaugos reikalavimai, prioritetinės vertybės tvarkymo kryptys ir apsaugos priemonės, suderinti plėtros sprendiniai, siekiant paveldo apsaugos ir subalansuoto vystymosi (2.1 poskyris, 30 psl.).

UNESCO vietovių stebėseną vykdoma vertinant nacionaliniu lygmeniu nustatytas vertingąsias savybes, tačiau neapima jų išsaugojimo būklės vertinimo pagal apibrėžtą vertybių išskirtinę visuotinę vertę vientisumo ir autentiškumo aspektais, trūksta būklės vertinimo kriterijų, nėra kompleksinio vietovių stebėsenos rezultatų apibendrinimo ir prognozavimo. Taip neatskleidžiama vietovių būklė ir jos pokytis. Stebėsenos sistemos trūkumus įvardina stebėseną vykdančios, kitos atsakingos ir patariamąsios Lietuvos institucijos bei UNESCO. Stebėsenos duomenys yra nepakankami rengiant ir teikiant UNESCO Pasaulio paveldo komitetui periodines ataskaitas apie konvencijos įgyvendinimą ir vertybių išsaugojimo būklę. Neturint pagal vertybės specifiką suformuotos stebėsenos sistemos ir rodiklių, pagal kuriuos būtų vertinama vertybės išskirtinės visuotinės vertės būklė, nėra galimybės šią būklę įvertinti, nustatyti vertybę veikiančius veiksnius ir parinkti taiklias priemones jai išsaugoti, remiantis stebėsenos duomenimis parengti periodines ataskaitas UNESCO, jos gali neatskleisti tikrosios vertybių išsaugojimo būklės (2.2 poskyris, 33 psl.).

Teisės aktuose neišskiriama nekilnojamojo kultūros paveldo objektų stebėseną saugomose teritorijose, esančiose Vilniaus istoriniame centre, Kuršių nerijoje ir Kernavės archeologinėje vietovėje. Taip šiose vietovėse esantys objektai gali likti nestebimi, nes saugomų teritorijų direkcijoms pavesta tik UNESCO vietovių stebėseną. 1355 arba 11 proc. Kultūros paveldo departamento stebimi registriniai nekilnojamojo kultūros paveldo objektai nebuvo stebėti bent kartą per 5 metus (2024-11-18 duomenimis), savivaldybių nestebėtų valstybės ir savivaldybės saugomų objektų dalis nežinoma, nes apskaita nevedama. Nekilnojamųjų kultūros paveldo registrinių objektų stebėseną neatskleidžia tikrosios būklės: 88 proc. (7 109 iš 8 111, kiek iš jų UNESCO vietovėse – nežinoma) objektų fizinė būklė 2021–2024 m. (iki spalio 31 d.) įvertinta kaip nepakitusi, taigi nėra žinoma, kurių objektų bloga ar avarinė ir reikėtų imtis priemonių. Neturint tikslių duomenų apie objektus UNESCO vertybių teritorijoje, nestebint visų objektų nustatytu periodiškumu ir neatskleidžiant jų tikrosios būklės, gali būti laiku nesiiamta priemonių dėl UNESCO vietovėse esančių objektų tvarkybos, o tai gali turėti neigiamą poveikį bendrai UNESCO vertybės būklei, jos vertės išsaugojimui, estetiniam vaizdai ir patrauklumui lankytojams (2.2 poskyris, 39 psl.).

Pokyčiai vertinimo metu

2024-10-08 užregistruotas Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymo projektas¹⁰, įteisinantis UNESCO pasaulio paveldo vertybių apsaugą.

¹⁰ Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymo Nr. I-733 pakeitimo įstatymas, reg. 2024-10-08, Nr. 23-14396(6).

ĮŽANGA

Nacionaliniu lygmeniu Pasaulio paveldo konvencijos įsipareigojimams šalyje atstovauja Lietuvos Respublikos Vyriausybės paskirtos atsakingos ministerijos, kartu su kultūros ir gamtos paveldo nacionaliniais koordinatoriais bei vietovės valdytojais. Jie dalyvauja pasaulio paveldo vertybės išskirtinės visuotinės vertės apsaugos, priežiūros, stebėsenos, vertingųjų savybių išsaugojimo būklės nustatymo ir vertinimo procesuose.

Valstybinės kultūros paveldo komisijos vertinimu, konvencija yra novatoriška priemonė, kurioje vis labiau ryškėja vertybinis perėjimas „nuo paminklų prie žmonių“, todėl ji susieja kultūrinius ir gamtinius, materialius ir nematerialius paveldo aspektus bei skatina kurti metodus ir būdus, kurie padėtų visapusiškai integruoti gyvą paveldą į kasdienį gyvenimą¹¹.

Už materialijų vertybių apsaugą yra atsakingos Kultūros ministerija (už Vilniaus istorinį centrą, Kernavės archeologinę vietovę ir modernistinį Kauną) ir Aplinkos ministerija (už Kuršių neriją ir Struvės geodezinį lanką). Joms pavesta pagal kompetenciją rengti ir teikti UNESCO Pasaulio paveldo komitetui periodines šių objektų būklės, juose vykdomos veiklos ataskaitas, kitus reikiamus dokumentus ir įgyvendinti komiteto priimtus sprendimus. Paskirti du nacionaliniai koordinatoriai: kultūros paveldo – KM atstovas, o gamtos paveldo – VSTT atstovas. Kiekviena vertybė turi vietos valdytoją. Lietuvoje iš viso 39 atsakingos (21) ir patariamiosios (18) institucijos, kurios skirtinga apimtimi dalyvauja ar yra susijusios su materialijų pasaulio paveldo vertybių valdymu (1 pav.).

Į UNESCO pasaulio paveldo sąrašą įrašius pirmąsias vertybes, jų apsaugai ir žinomumui didinti Lietuva gavo 202 tūkst. Eur finansinę paramą iš Pasaulio paveldo fondo: Vilniaus istoriniam centrui – apie 124¹² tūkst. Eur¹³, Kuršių nerijai – apie 78¹⁴ tūkst. Eur¹⁵. Kitos trys vertybės šios paramos nėra gavusios. Nuo 2017 m. Lietuva nesiekia finansinės paramos ir yra laikoma šalimi „donore“, nes finansinės paramos prioritetą yra trečiosioms šalims. Šalys narės moka narystės UNESCO mokesčius nepriklausomai nuo vertybių skaičiaus, taip prisidedamos prie pasaulio paveldo išsaugojimo. 2021–2023 m. Lietuvos narystės mokesčiai ir savanoriški įnašai į fondą sudarė 33 tūkst. Eur¹⁶.

¹¹ Valstybinės kultūros paveldo komisijos 2021-02-26 sprendimas Nr. S-1(6.2.-242) dėl UNESCO Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijos nuostatų įgyvendinimo Lietuvos nacionalinėje teisėje.

¹² UNESCO pasaulio paveldo centro informacija, prieiga per internetą: <https://whc.unesco.org/en/list/541/assistance/>, žiūrėta 2024-11-20.

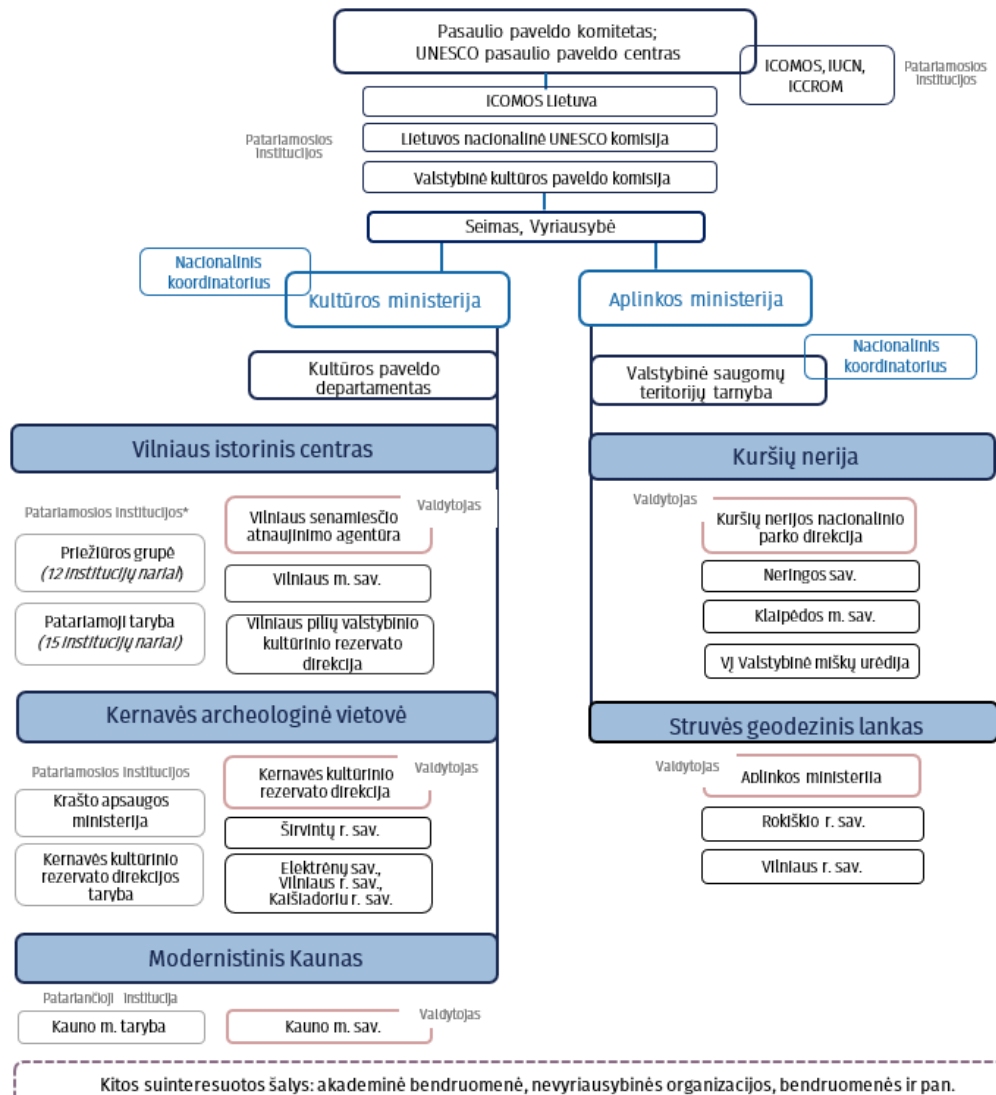
¹³ Valiutos skaičiuoklė, prieiga per internetą: Dolerio skaičiuoklė - doleriai į eurus (bankai.lt), žiūrėta 2024-11-20.

¹⁴ UNESCO pasaulio paveldo centro informacija, prieiga per internetą: <https://whc.unesco.org/en/list/994/assistance/>, žiūrėta 2024-11-20.

¹⁵ UNESCO pasaulio paveldo centro informacija, prieiga per internetą: <https://whc.unesco.org/en/list/994/assistance/>, žiūrėta 2024-11-20.

¹⁶ Lietuvos narystės tarptautinėse organizacijose 2021, 2022 ir 2023 m. sąvadai.

1 pav. UNESCO pasaulio paveldo srityje atsakingos ir patariamiosios institucijos

* Priežiūros grupėje ir Patariamojoje taryboje kai kurios institucijos kartojasi, todėl iš viso skirtingų yra 12: Ekonomikos ir inovacijų ministerija, VšĮ Vilniaus arkivyskupijos ekonomo tarnyba, SĮ „Vilniaus miesto būstas“, Lietuvos nekilnojamojo turto plėtros asociacija, Lietuvos architektų rūmai, Lietuvos restauratorių sąjunga, Tautinių mažumų departamentas, Vilniaus prekybos, pramonės ir amatų rūmai, VšĮ „Go Vilnius“, Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, mokslo institucijos, Vilniaus senamiesčio bendruomenė.

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal teisės aktus, Kernavės archeologinės vietovės valdymo planą, Vilniaus istorinio centro valdymo plano projektą (2024-10-04), Kauno miesto savivaldybės, Aplinkos ministerijos, Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcijos pateiktą informaciją.

VERTINIMO REZULTATAI

1. UNESCO PASAULIO PAVELDO STATUSO NAUDA NEABEJOJAMA, NORS JI NEJVERTINTA

1. Pasak UNESCO pasaulio paveldo komiteto, šaliai ratifikavus konvenciją ir įtraukus objektą į UNESCO pasaulio paveldo sąrašą gaunamas prestižas, kuris padeda didinti piliečių ir visuomenės informuotumą apie paveldo išsaugojimą. Didesnis sąmoningumas veda prie paveldo objektų apsaugos ir išsaugojimo lygio kilimo¹⁷, didina turistinę veiklą ir gali pritraukti pajamų vietos ekonomikai¹⁸. Tačiau kartu šalys prisiima daug įsipareigojimų paveldui¹⁹.

Neįvertinta, kokią naudą, pridėtinę vertę šaliai kuria UNESCO statusas

2. Svarbiausias lūkestis, siekiant UNESCO pasaulio paveldo statuso, buvo šalies pripažinimas tarptautiniu lygmeniu ir ekonominė nauda šaliai. Lietuvai užsienyje atstovaujančios institucijos (Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija ir Užsienio reikalų ministerija) teigia, kad įgytą UNESCO statusą siekiama išnaudoti įvairiais lygmenimis – politiniu, diplomatinium, ekonominiu, socialiniu ir kultūriniu. Pabrėžiama UNESCO, kaip daugiašalės organizacijos, partnerystės nauda šalies matomumui, sklaidai ir tarptautiniam bendradarbiavimui. Vertybių apsaugos aspektas nebuvo prioritetas, nes jos saugomos ir nacionaliniu lygmeniu.
3. Lietuvoje visos atsakingos šalys neabejoja šio statuso nauda šalies pripažinimui, įvaizdžiui, žinomumui ir didesniai turistų pritraukimui, tačiau neskaičiuojama jo ekonominė nauda ar pridėtinė vertė nei šaliai, nei įtrauktoms vertybėms. Pripažįstama, kad toks vertinimas būtų naudingas, bet šalies mastu nėra pakankamų, tinkamų ir patikimų statistinių duomenų (turistai, lankytojai, nekilnojamojo turto kainos, infrastruktūra ir kt.) ir tyrimo metodikos UNESCO statuso pridėtinei vertei ir ekonominei naudai įvertinti.
4. Pasaulyje keletas tyrimų parodė, kad UNESCO statusas gali turėti didelį socialinį ir ekonominį poveikį, tačiau tiesiogiai priskirti jį statusui sudėtinga, trūksta standartizuotų ir palyginamų duomenų apie lankytojų ar turistų skaičių, ekonominį poveikį (pavyzdžiai).

Pasaulyje atliktų kultūros paveldo socialinio - ekonominio poveikio, tyrimų pavyzdžiai

2013–2015 m. buvo įgyvendintas projektas²⁰, kurio tikslas – rinkti ir analizuoti prieinamus įrodymais pagrįstus tyrimus, susijusius su ekonomine, socialine, kultūrine nauda, ir kultūros paveldo poveikiu aplinkai, siekiant įvertinti kultūros paveldo vertę. Buvo pateiktos šios strateginės rekomendacijos: remti įrodymais pagrįstą politikos formavimą; atlikti poveikio

¹⁷ UNESCO pasaulio paveldo centro informacija, prieiga per internetą What does it mean for a site to be inscribed on the World Heritage List? - Questions and Answers - UNESCO World Heritage Centre, žiūrėta 2024-11-20.

¹⁸ UNESCO pasaulio paveldo centro informacija, prieiga per internetą Benefits (of ratification) - Questions and Answers - UNESCO World Heritage Centre, žiūrėta 2024-11-20.

¹⁹ Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijos įgyvendinimo gairės, 15 p.

²⁰ ES finansuojamas bendradarbiavimo projektas, kurį koordinavo valdymo grupė: ENCATC (Europos kultūros vadybos ir politikos tinklas), Europa Nostra, Heritage Europe (Europos istorinių miestų ir regionų asociacija), Paveldo aljansas iš Anglijos, Tarptautinis kultūros centras (Krokuva, Lenkija) ir Raymondo Lemaire tarptautinis išsaugojimo centras prie Leuveno universiteto (Belgija).

vertinimą; stebėti su kultūros paveldu susijusias tendencijas; nuolat rinkti ir platinti duomenis; maksimaliai didinti kultūros paveldo poveikį²¹. Viena pagrindinių išvadų – kultūros paveldas turi gerą investicijų grąžą ir yra reikšmingas valdžios institucijų mokestinių pajamų šaltinis (iš sektorių, susijusių su paveldu, ekonominės veiklos ir, netiesiogiai, dėl projektų, orientuotų į paveldą, poveikio). Ataskaitoje pateikti pavyzdžiai:

- Jungtinėje Karalystėje atlikta nekilnojamojo turto rinkos, esančios saugomoje teritorijoje ar šalia jos, sąnaudų ir naudos analizė parodė, kad turto vertė padidėjo maždaug 23 proc.
- Padidėjusi investicijų grąža atsispindi Berlyne (Vokietija) atliktame tyrime, kur paveldosaugos poveikis, integruotas į nekilnojamojo turto vertes, siekia 1,4 mlrd. eurų.
- UNESCO paveldo objekto Pont du Gard (Prancūzija) priežiūrai kasmet reikia 7 mln. eurų, iš kurių 3,4 mln. eurų skiria vietos ir regionų valdžios institucijos. Teikiant paslaugas lankytojams uždirbama 3,6 mln. eurų (restoranai, automobilių stovėjimo aikštelė, muziejus, suvenyrų parduotuvė, bilietai), tačiau netiesioginis poveikis sudaro 135 mln. eurų (lankytojų išlaidos už paveldo objekto ribų), o mokesčių pajamos – 21,5 mln. eurų.

Jungtinės Karalystės nacionalinė UNESCO komisija 2015 m. nustatė, kad UNESCO projektai Škotijoje nuo 2014 m. balandžio iki 2015 m. kovo uždirbo 10,8 mln. svarų sterlingų, tačiau tiesiogiai priskirti socialinį ir ekonominį poveikį UNESCO statusui yra sudėtinga. Įrodyta, kad poveikį retai pasiekia pats statuso paskyrimas, o ypač vietos suinteresuotųjų šalių veiksmai ir investicijos.²²

Jungtinės Karalystės UNESCO komisija 2020 m.²³ atliko tyrimą, kuriame nagrinėjo UNESCO finansinę, socialinę bei kultūrinę vertę bei, kaip įgyvendinami Jungtinių tautų tvaraus vystymosi tikslai. Nustatyta, kad UNESCO Jungtinėje Karalystėje kasmet sukuria 151 mln. svarų per metus finansinės naudos vietas bendruomenėms ir padeda jas suburti vertybių apsaugai.

5. UNESCO pasaulio paveldo statuso įgijimui ir išlaikymui (30 metų) Lietuva patiria sąnaudas: vertybių įrašymo į Pasaulio paveldo sąrašą procesas (pvz., paraiškų rengimas), išsaugojimo būklės ir periodinių ataskaitų apie konvencijos įgyvendinimą ir valdymo planų rengimas, PPK sprendimų ir rekomendacijų įgyvendinimas, papildoma stebėseną, susijusios komandiruotės, narystės mokesčiai, savanoriški įnašai ir kt. Bendras išlaidų dydis neskaičiuojamas.
6. UNESCO PPK sprendžia su UNESCO statuso ekonominiu poveikiu susijusius klausimus – siekia ištirti ekonomikos ir gamtos bei kultūros paveldo sąveiką²⁴. Rengiamos pasaulio paveldo lankytojų išlaidų ir ekonominio poveikio regionui vertinimo metodikos, nes nustatytas poreikis sukurti standartizuotus turizmo daromo poveikio pasaulio paveldui vertinimo rodiklius (pavyzdys).

Pasaulio paveldo komiteto atlikto turizmo poveikio vertinimo pavyzdys

PPK vertinimu, turizmas gali paskatinti darbo vietų bendruomenei kūrimą, pvz., kelionių gidams arba apgyvendinimo, maitinimo sektorių darbuotojams (viešbučiuose, baruose ir restoranuose). Netiesiogiai užimtumas sukuriama ir kitose pramonės šakose: žemės ūkyje, maisto gamyboje, kūrybinėje industrijoje (meno, muzikos atlikimo) ir mažmeninėje prekyboje (suvenyrų). Papildomos turizmo investicijos gali būti skiriamos, pvz.: kelių ir oro transporto, sveikatos, laisvalaikio ir pramogų paslaugoms ir infrastruktūrai. Turizmas turi tiesioginį poveikį socialiniam ir ekonominiam poveikiui Pasaulio paveldo objektams. Tačiau patikimų ir palyginamų duomenų apie turizmo ekonominį poveikį pasauliniu mastu labai trūksta. Iki šiol nėra pasauliniu mastu standartizuotų duomenų apie lankytojų skaičių ir (arba) ekonominį poveikį, todėl negalima atlikti lyginamosios analizės²⁵.

²¹ Cultural Heritage Counts for Europe. EU, 2015, prieiga per internetą: Outcomes | Cultural Heritage Counts For Europe (encatc.org), žiūrėta 2024-11-21.

²² UNESCO pasaulio paveldo centro informacija, prieiga per internetą: <https://whc.unesco.org/en/socio-economic-impacts>, žiūrėta 2024-11-21.

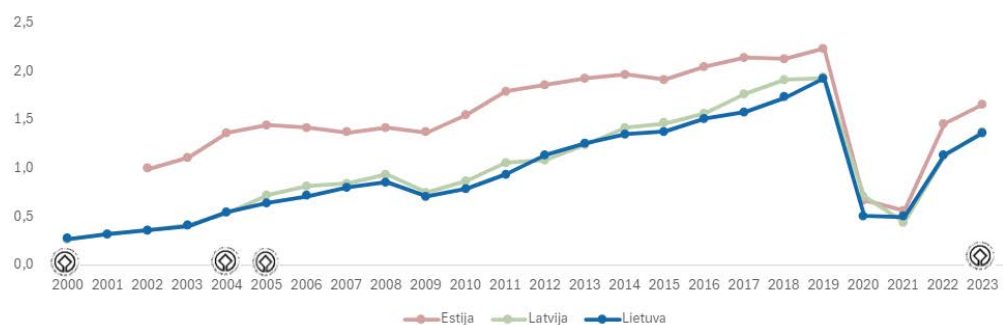
²³ Jungtinės Karalystės UNESCO komisijos informacija, prieiga per internetą: National Value – UNESCO UK, žiūrėta 2024-11-21.

²⁴ UNESCO pasaulio paveldo centro informacija, prieiga per internetą: <https://whc.unesco.org/en/socio-economic-impacts>, žiūrėta 2024-11-20.

²⁵ Ten pat.

7. Lietuvoje nėra duomenų apie lankytojus ar turistus trijose UNESCO vietovėse – Vilniaus istoriniame centre ir Modernistiniame Kaune, ar juose esančiuose lankomuose objektuose bei Struvės geodezinio lanko punktuose. Tokių duomenų nerenka ir neapibendrina nei VDA, nei „Keliauk Lietuvoje“, nei turizmo informacijos centrai („Go Vilnius“ ir „Kaunas IN“), savivaldybės ar vietos valdytojai. Kernavės archeologinės vietovės lankytojų duomenys stebimi, jų skaičius auga: nuo 94,4 iki 121,2 tūkst. (2021–2023 m.)²⁶, 2024 m. prognozė – 115 tūkst., tačiau turistai neskaičiuojami. Kuršių neriją, kurios teritorija iš esmės sutampa su Neringos savivaldybe, VDA duomenimis 2021–2023 m. aplankė nuo 75 iki 91 tūkst. turistų, tačiau vienadieniai lankytojai neskaičiuojami (VSTT nuomone, jie galėtų sudaryti daugiau nei 1 mln. per metus). KNNP direkcija nurodė, kad valdymo plano projektui rengiama ekspertinė turizmo apžvalga. „Keliauk Lietuvoje“ vykdomas mobiliojo ryšio duomenų tyrimas atskleidžia, kuriose Lietuvos savivaldybėse dažniausiai lankosi užsienio lankytojai, tačiau pagal UNESCO vietoves tokių duomenų nėra.
8. Nesant turizmo duomenų pagal UNESCO vertybes, analizavome bendrus duomenis. Eurostato duomenimis²⁷, 2022 m. ES turizmas sukūrė 4,5 proc. visos ES ekonomikos bendrosios pridėtinės vertės²⁸. Lietuvoje ši dalis sudarė 2,9 proc. (1 292 mln. Eur), o tai mažiau nei Estijoje ir Latvijoje – po 4,8 proc. 2023 m. Lietuvą aplankė 1,2 karto mažiau užsienio turistų nei Estiją (2 pav.). Bendrų turistų skaičių palyginimas nerodo, kad suteiktas UNESCO pasaulio paveldo statusas ir vertybių skaičius turėjo įtakos didesniai turistų pritraukimui: Lietuvoje buvo daugiau UNESCO vertybių – 4, nei Estijoje ir Latvijoje – po 2²⁹. Atliekant užsienio turistų tyrimą nėra klausiama apie UNESCO statuso įtaką pasirinkimui aplankyti Lietuvą³⁰.

2 pav. Atvykstančių užsienio turistų skaičius apgyvendinimo įstaigose 2000–2023* m., mln.

*Estijos duomenys pateikti nuo 2002 m.

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal Eurostato duomenis.

9. VDA duomenimis³¹, 2022 m. Lietuvos turizmo produkcijoje kultūrinės paslaugos sudarė vieną mažiausių dalių – 10,8 proc., aprūpinimas maistu ir gėrimais – 34,4 proc., o

²⁶ Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcijos pateikti duomenys.

²⁷ Tourism Satellite Accounts in Europe – 2023 edition, Eurostat, prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/7870049/16527548/KS-FT-22-011-EN-N.pdf/c0fa9583-b1c9-959a-9961-94ae9920e164?version=4.0&t=1683792112888>, žiūrėta 2024-11-21.

²⁸ ES lygiu turizmo indėliui į ekonomiką įvertinti yra sukurta Turizmo palydovinių sąskaitų sistema (TSA). Nuo 2010 m. ji vienintelė naudojama palyginti turizmo ekonominę svarbą palyginimui tarptautiniu mastu. Turizmo statistikoje daugiausia dėmesio skiriama srautams (lankytojų ir nakvynių skaičiui, kt.), o TSA parodo, kiek turizmas prisideda prie ekonomikos ir kiek darbo vietų sukuria. TAS matuoja tik tiesioginę turizmo pridėtinę vertę.

²⁹ UNESCO pasaulio paveldo centro informacija, prieiga per internetą: <https://whc.unesco.org/en/list/>, žiūrėta 2024-11-21.

³⁰ Atvykstamasis turizmas Lietuvoje, Tyrimo ataskaita, „Keliauk Lietuvoje“ 2023 m.

³¹ Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?indicator=S8R747#/>, žiūrėta 2024-11-21.

apgyvendinimas – 84,4 proc.³². 2022 m.³³ turizmo vartojimas sudarė 2 821,3 mln. eurų, iš jų turizmui būdingi produktai – 1 584,8 mln. eurų. Vietinis turizmas sudarė 51 proc. viso turizmo vartojimo (iki pandemijos 2018 ir 2019 m. didesnę dalį sudarė atvykstamasis turizmas). 2022 m. kultūrinės paslaugas daugiau vartojo atvykstamasis turizmas – 7 proc. (53,1 mln. eurų), nei vietinis – 1,4 proc. (11,8 mln. eurų).

10. Lietuvoje vyrauja vietinis turizmas: 2023 m. 63 proc. visų turistų³⁴. Lietuvos strateginiuose dokumentuose³⁵ numatyta didinti šalies turizmo konkurencingumą ir identifikuota problema, kad neišnaudojamas turizmo potencialas. Konstatuota, kad Lietuvos įvaizdis turi tris svarbiausius iššūkius, kurie kelia grėsmę efektyviam turizmo objektų pristatymui: mažas šalies žinomumas; ekonominę pažangą lėtinantis dabartinis įvaizdis; vientisos istorijos ir tarpinstitucinio veiklų koordinavimo modelio trūkumas. EIM nuomone, esame maža šalis ir nesame plačiai žinomi pasaulyje, kalbant apie turizmą ar investicijas, nepakankamai atskleistas šalies įvaizdis užsienio rinkose. „Keliauk Lietuvoje“ teigimu, dažniausiai nesame pirmojo prioriteto šalis, kurią renkasi užsienio turistai: trūksta turizmo sektoriaus vystymo, nėra už tai atsakingos institucijos, trūksta edukacijos apie svetingumą, kokybišką aptarnavimą ir reprezentavimą, duomenis ir jų panaudojimą priimant sprendimus.
11. Atsakingų institucijų ir srities ekspertų teigimu, Lietuvą ir jos pasaulio paveldo vertybes lankančių turistų pertekliaus nėra. AM ir VSTT nuomone, Kuršių nerijos atveju turizmas ir plėtra yra viena grėsmių šios vertybės išskirtinei visuotinei vertei. 2015 m. ICOMOS stebėsenos misijos ataskaitoje pabrėžiama, kad svarbu parengti vertybės valdymo planą, apimančią ir turistų srautų valdymą, kad būtų išvengta negrįžtamų pokyčių, galinčių kelti grėsmę išskirtinei visuotinei vertei.
12. Remiantis statistiniais duomenimis ir atsakingų institucijų informacija, identifikuojamos problemos, susijusios su sezoniškumu, reikalingos infrastruktūros trūkumu ar geografiškai turistams mažiau patrauklia vieta (pavyzdžiai).

Lietuvos pasaulio paveldo vietovių nepatrauklumo turistams priežasčių pavyzdžiai

Remiantis VDA duomenimis, KNNP direkcijos bei VSTT pateiktais duomenimis, Neringos sav. ypač būdingas sezoniškumas, piko mėnesiai liepa ir rugpjūtis. Neringos savivaldybės teigimu, tada išryškėja viešosios infrastruktūros trūkumai, pvz., tualetų, automobilių statymo vietų. Savivaldybė siekia Kuršių nerijos gyvybingumą ir turistų srautą palaikyti visus metus nepaisant sezoniškumo. Jos teigimu, UNESCO statusas kuria vertę, nes kuriama infrastruktūra, pritraukiama turistų, tačiau kyla iššūkių dėl paveldosaugos apribojimų: negalima pastatyti autobusų stotelės, didesnės automobilių aikštelės ten, kur yra poreikis, pvz., prie Naglių gamtinio rezervato pažintinio tako, kuris sulaukia daug lankytojų.

VSTT nuomone, gamtinių rezervatų, ypač tokių kaip Naglių rezervatas, lankymas yra ir turi likti itin ribojamas, prioritetas – išsaugoti vertybes, o ne pritaikyti jas lankymui.

Širvintų r. sav. užsienio turistai dažniausiai nėra fiksuojami, nes į Kernavę atvyksta kaip vienadieniai lankytojai, o nakvynę renkasi Vilniuje. 2017 m. atlikta analizė atskleidė³⁶ Kernavės archeologinės vietovės problemas, pvz., menkas verslo susidomėjimas vietove plėtojant turizmą,

³² Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=6097484e-494e-475a-8bac-1219635dbd71#/>, žiūrėta 2024-11-21.

³³ Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?indicator=S8R581#/>, žiūrėta 2024-11-21.

³⁴ Remiantis VŠĮ „Keliauk Lietuvoje“ skelbiama „Turizmo informacijos suvestinė“, prieiga per internetą: <https://lithuania.travel/lt/profesionalams/tyrimai-ir-duomenys/turizmo-statistika>.

³⁵ 2021–2030 m. Nacionaliniame pažangos plane, 2022–2030 m. Ekonomikos transformacijos ir konkurencingumo plėtros programoje, Lietuvos pristatymo užsienyje 2020–2030 m. strategijoje.

³⁶ Kultūrinio turizmo sakinitas: Lietuvos UNESCO Pasaulio paveldo aktualizavimas. Lietuvos situacijos analizė, Kurk Lietuva, 2017, prieiga per internetą: <https://data.kurkl.lt/wp-content/uploads/2023/04/Lietuvos-situacijos-analize.pdf>, žiūrėta 2024-11-20.

nes nėra nė vienos maitinimo paslaugas teikiančios įstaigos, tad turistai neturi galimybės papietauti, o vienintelės parduotuvės asortimentas neatitinka turistų poreikių. Viešai prieinami užsienio turistų atsiliepimai³⁷ apie Kernavės archeologinę vietovę taip pat mini maitinimo ir susisiekimo problemas: „8.30 val. išvažiavau mikroautobusu iš Vilniaus autobusų stoties ir maždaug po 50–55 min buvau Kernavėje. Bandžiau nusipirkti šviežios kavos, bet veltui. <...> 14.15 val. autobusu važiavau atgal į Vilnių. Kernavė yra įdomesnė, nei maniau iš anksto, ir reikia nemažai laiko, kad viską ten pamatytum.“, „Tikras iššūkis lankytojams, ypač žiemą. Autobusas iš Vilniaus tikrai nėra pritaikytas ekskursijoms.“

Rygos (Latvija) ir Talino (Estija) istoriniai centrai, Torunės (Lenkija) senamiestis yra UNESCO pasaulio paveldo objektai, panašios kategorijos regione kaip Vilniaus istorinis centras, bet Talinas sulaukia 2,5 karto daugiau turistų. 2023 m. Vilniuje ir Rygoje³⁸ apsilankė 1,2 mln. vietinių ir užsienio turistų, o Taline – 2,95 mln.³⁹ Torunėje, kurios senamiestis yra vienas didžiausių Lenkijoje ir kuri 1997 m. buvo įtraukta į UNESCO sąrašą kaip Viduramžių Torunės miestas, kasmet apsilanko apie 1,5 mln. turistų⁴⁰. EIM, „Keliauk Lietuvoje“ ir Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos teigimu, Estijos rodikliai yra aukštesni dėl atvykstamojo turizmo iš Skandinavijos šalių, be to, Talinas yra sostinė su jūrų uostu.

13. Oficialių duomenų šaltinių apie UNESCO pasaulio paveldo turistus nėra, tačiau tokia keliautojų grupė egzistuoja. UNESCO entuziastų bendruomenė skelbia statistinę informaciją apie aplankytas UNESCO pasaulio paveldo vertybes, jas reitinguoja pagal lankytojų skaičių ir atsiliepimus, kelionių įvertinimus⁴¹. Pagal šiuos įvertinimus geriausiai įvertintas Vilnius (3,42 balo iš 5) ir Kuršių nerija (3,75). Ryga (3,53) ir Talinas (3,75) įvertinti geriau nei Vilnius. Struvės vietovė trijose šalyse įvertinta vienodai – 1,87 balo. Pagal bendrus šalių reitingus, Lietuva ir Latvija įvertinta – 2,8, o Estija – 2,9 balo.
14. Neturint tinkamų statistinių duomenų (turizmas, nekilnojamojo turto kainos, infrastruktūra ir kt.) ir tyrimo metodikos, neįvertinama UNESCO statuso kuriama nauda, pridėtinė vertė šaliai, nepakankamai išnaudojamos galimybės didinti šalies patrauklumą, kurti didesnę naudą.

UNESCO vertybių apsaugai turi būti taikomi aukštesni tarptautiniai reikalavimai

15. Teisės aktai, politika ir strategijos, turinčios įtakos pasaulio paveldui, turėtų užtikrinti IVV apsaugą, remti platesnį gamtos ir kultūros paveldo išsaugojimą, skatinti veiksmingą, įtraukų ir teisingą bendruomenių ir kitų suinteresuotųjų šalių dalyvavimą, būtinas sąlygas apsaugai, išsaugojimui, valdymui ir pristatymui⁴². Tam, kad IVV vientisumo ir autentiškumo sąlygos išliktų nepakitusios ar pagerėtų, turėtų būti stebima jo būklė⁴³.
16. Lietuva, ratifikavusi konvenciją, įsipareigoja vertybių apsaugai taikyti aukštesnius, nei nacionaliniu lygiu, reikalavimus: parengti tinkamą vertybių valdymo planą ar kitą valdymą užtikrinančią sistemą⁴⁴, teikti PPK vertybių išsaugojimo būklės ataskaitas, o kas 6 metus –

³⁷ UNESCO pasaulio paveldo svetainė keliautojams, prieiga per internetą: Pasaulio paveldas Lietuvoje | UNESCO pasaulio paveldo keliautojams (worldheritagesite.org), žiūrėta 2024-11-20.

³⁸ Rygos turizmo agentūros informacija, prieiga per internetą: The number of tourists in Riga sees a stable rise, reaching 1.2 million in 2023 | LiveRiga, žiūrėta 2024-11-21.

³⁹ Talino miesto biuro informacija, prieiga per internetą: Duration of international visitor stays in Tallinn increasing | Tallinn, žiūrėta 2024-11-21.

⁴⁰ Torunės turizmo portalo informacija, prieiga per internetą: VisitTorun: Torun Guide - Home, žiūrėta 2024-11-21.

⁴¹ UNESCO pasaulio paveldo svetainė keliautojams, prieiga per internetą: <https://www.worldheritagesite.org/list/countries>, žiūrėta 2024-10-16.

⁴² Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijos įgyvendinimo gairės, 119 p.

⁴³ Ten pat, IV dalis.

⁴⁴ Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijos įgyvendinimo gairės, 132 p.

periodines ataskaitas apie konvencijos įgyvendinimą⁴⁵. Būtinasi visų vertybių planuojamų pokyčių poveikio vertinimas⁴⁶. KM ir ICOMOS Lietuva nuomone, UNESCO statusas padeda geriau apsaugoti vertybes, kai reikalavimų laikomasi.

17. 2021 m. VKP komisija konstatavo⁴⁷, kad Lietuva nėra priėmusi nacionalinės politikos ir bendrųjų principų pasaulio paveldo apsaugai, išsaugojimui ir pristatymui užtikrinti, apimant poveikio vertinimą, valdymo planus, vertybių būklės pokyčių stebėseną. Vertingosios savybės yra nustatomos nacionaliniu lygmeniu, todėl neapima duomenų ir vertinimų, kurių reikėtų pagal konvencijos reikalavimus – IVV apima daugiau aspektų nei nacionaliniu lygmeniu nustatytos vertingosios savybės. Reikiamai neįteisintos sisteminės mokslinės, techninės, teisinės ir finansinės apsaugos priemonės. Nepakankamas dėmesys skiriamas vietos bendruomenių įtraukimui į išsaugojimo procesus.
18. 2024-10-08 užregistruotas naujas NKPAJ projektas⁴⁸, kuriame numatytas straipsnis (30 str.) UNESCO vertybių apsaugai ir valdymui. KM pakeitimais siekia aiškesnio teisinio reguliavimo, sprendžiant kultūros paveldo problemas, nes esamos kultūros paveldo apsaugą turinčios užtikrinti nuostatos ir vartojamos sąvokos suprantamos nevienodai. Taip pat siekiama efektyvesnio nekilnojamojo kultūros vertybių ir su jų išsaugojimu susijusių procesų, pvz., stebėsenos administravimo. Planuojama įtvirtinti pasaulio paveldo vertybės, jos valdytojo, valdymo plano, vientisumo, išskirtinės visuotinės vertės sąvokas. Numatomas poveikio paveldui vertinimas. Komisijos nuomone, projekte daugiau apsiribojama funkcijomis, institucijų atsakomybėmis, sąvokomis, bet procedūrinės sąlygos neatsispindi, pvz., poveikio paveldui vertinimo atlikimas, ekspertizų privalomumas, švietimo, edukacijos, finansavimo klausimai.
19. Nesilaikant UNESCO pasaulio paveldo apsaugai keliamų aukštesnių nei nacionalinėms vertybėms reikalavimų, gali būti neužtikrintas vertybių IVV išsaugojimas ateities kartoms.

Lietuvoje nėra atliekamas poveikio paveldui vertinimas

20. Konvencija įgalina šalis nares informuoti Pasaulio paveldo komitetą apie ketinimus saugomoje teritorijoje įgyvendinti arba leisti didelius restauravimo ar naujų statybų darbus, kurie galėtų paveikti vertybės IVV. Kad komitetas galėtų padėti rasti sprendimus, kurie užtikrintų vertybės IVV išsaugojimą, tokia informacija turėtų būti pateikta kiek įmanoma anksčiau (pvz., prieš pradėdant planuoti pagrindinio projekto dokumentus) ir prieš priimant visus sprendimus, kuriuos būtų sunku panaikinti.⁴⁹
21. 2015 m. Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos svetainėje skelbiama informacija, susijusi su Konvencijos nuostatų įgyvendinimu⁵⁰. Nuostatos pabrėžia, kad prieš pradėdant imtis didelių restauravimo ar naujų statybos darbų UNESCO Pasaulio paveldo vietovėje ar jos apsaugos zonoje, būtina skirti ypatingą dėmesį paveldo būklei ir galimoms

⁴⁵ Ten pat, 199–203 p.

⁴⁶ Ten pat, 110 p.

⁴⁷ Valstybinės kultūros komisijos 2021-02-26 sprendimas Nr. S-1(6.2.-242) dėl UNESCO pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijos nuostatų įgyvendinimo Lietuvos nacionalinėje teisėje“.

⁴⁸ Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymo Nr. I-733 pakeitimo įstatymas, reg. 2024-10-08, Nr. 23-14396(6).

⁴⁹ Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijos įgyvendinimo gairės, 172 p.

⁵⁰ Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos informacija, prieiga per internetą: <https://unesco.lt/news/archives/3012>, žiūrėta 2024-11-21.

planuojamų projektų įtakoms įvertinti⁵¹. Pagal metodiką, yra du poveikio vertinimo tipai: 1) poveikio paveldui vertinimas; 2) strateginis aplinkosaugos vertinimas.

22. Lietuvos teisės aktuose nėra nuostatų dėl poveikio pasaulio paveldui vertinimo atlikimo pagal UNESCO parengtas poveikio paveldui vertinimo gaires, nenumatyta, kas ir kada turi vertinimą inicijuoti, kokie ekspertai jį gali atlikti. Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos ir KM teigimu, 3 ar 4 tokie vertinimai buvo atlikti iki 2014 m., tačiau panaikinus buvusį ICOMOS nacionalinį komitetą, išlikusių vertinimo duomenų nėra. Po 2014 m. toks vertinimas neatliekamas, išskyrus šį atvejį: reaguojant į ICOMOS Lietuva Pasaulio paveldo centrui teiktą skundą, buvo atliktas Vilniaus miesto bendrojo plano keitimo sprendinių poveikio Vilniaus istoriniam centrui ekspertinis vertinimas (pavyzdys)⁵².

Atlikto poveikio paveldui vertinimo pavyzdys

Rengiant Vilniaus miesto savivaldybės teritorijos bendrojo plano atnaujinimą, 2020 m. Vilniaus miesto savivaldybės užsakymu buvo atliktas ekspertinis Vilniaus miesto bendrojo plano iki 2030 m. poveikio paveldui vertinimas, kad būtų išanalizuotas galimas plano keitimo sprendinių poveikis teritorijai, kuri apima Vilniaus istorinio centro teritoriją, įrašytą į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą. Atlikus poveikio vertinimą buvo įvardytos galimos grėsmės ir siūlomos poveikio mažinimo priemonės, bendrojo plano sprendiniai buvo koreguoti, kad nedarytų neigiamo poveikio Vilniaus istorinio centro išskirtinei visuotinei vertei.⁵³ Vilniaus miesto savivaldybės teritorijos bendrojo plano keitimas patvirtintas 2021-06-02⁵⁴. Atsižvelgiant į PPC prašymą, plano dalis, skirta senamiesčio apsaugai, galios kol bus parengtas ir patvirtintas senamiesčio nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos specialusis planas.

23. ICOMOS Lietuva nuomone, atsakingos institucijos ne visada kreipiasi į ją dėl reikalų, susijusių su pasaulio paveldu Lietuvoje, nors pasaulyje tai įprasta ir nacionaliniais teisės aktais reglamentuota praktika. ICOMOS Lietuva ne kartą teikė raštus, kad atkreiptų atsakingų institucijų dėmesį dėl privalomo atlikti poveikio pasaulio paveldui vertinimo prieš pradėdant įgyvendinti projektus, tačiau ne visada sulaukdavo iš institucijų grįžtamojo ryšio, poveikio pasaulio paveldui vertinimų nebuvo atlikta (pavyzdžiai).

Projektų Kuršių nerijoje, dėl kurių, ICOMOS nuomone, reikėjo atlikti poveikio paveldui vertinimą, pavyzdžiai

2019 m. Vyriausybė patvirtino Klaipėdos valstybinio jūrų uosto (žemės, vidinės akvatorijos, išorinio reido ir susijusios infrastruktūros) bendrąjį planą⁵⁵. Plano aiškinamajame rašte konstatuota, kad plėtra iš esmės pakeis saugomąją vertybę. Tačiau, net žinant apie neigiamą poveikį, neįvardyti šio pasaulinės reikšmės kultūrinio kraštovaizdžio IVV, autentiškumo ir vientisumo elementai, nenumatyta jokių konkrečių kompleksinių priemonių jiems išsaugoti ir neigiamam poveikiui pašalinti, nepateiktas privalomasis ICOMOS vertinimas dėl poveikio pasaulio paveldui ir PPC išvados bei rekomendacijos⁵⁶.

2017 m. ICOMOS narių darbo grupės parengtame bendrojo plano koncepcijos vertinime pateikta argumentuotų pastabų dėl itin neigiamo Pietinių uosto vartų formavimo, didelio masto Kuršių marių akvatorijos užpylimo darbų poveikio unikaliai Kuršių nerijos masteliui ir bendrajai erdvinei struktūrai, būdingoms marių panoramoms, siluetams, jūrinio paveldo elementams. Pabrėžtas hidrodinaminių sąlygų ir nešmenų balanso pokyčių neigiamas poveikis, dugno erozijos, sąsiaurio kranto šlaitų stabilumo, sufozijos, darbų Kuršių nerijos povandeniniame šlaite

⁵¹ Guidance and Toolkit for Impact Assessments in a World Heritage Context, 2022, prieiga per internetą: <https://whc.unesco.org/en/guidance-toolkit-impact-assessments/>, žiūrėta 2024-11-21.

⁵² ICOMOS Lietuva 2021-01-18 raštas Nr. DE/I-33, Lietuvos UNESCO komisijos sekretoriato 2021-01-19 raštas Nr. 4S-10.

⁵³ Vilniaus miesto bendrojo plano keitimo sprendinių poveikio Vilniaus istoriniam centrui, UNESCO Pasaulio paveldo objektui, ekspertinis vertinimas, Vilniaus, 2020.

⁵⁴ Vilniaus miesto savivaldybės tarybos 2021-06-02 sprendimas Nr. I-972 „Dėl Vilniaus miesto savivaldybės teritorijos bendrojo plano keitimo tvirtinimo.“

⁵⁵ Vyriausybės 2019-12-11 nutarimu Nr. 1278 patvirtintas Klaipėdos valstybinio jūrų uosto (žemės, vidinės akvatorijos, išorinio reido ir susijusios infrastruktūros) bendrasis planas.

⁵⁶ ICOMOS Lietuva 2019-12-30 raštas LR Prezidentui, Seimo Pirmininkui, Ministrui Pirmininkui.

pasiekiant 17 m. gylį laivybos kanale ar artimoje aplinkoje. Tačiau į šias paveldo ekspertų pastabas neatsižvelgta. 2020 m. AM rengė ir PPC teikė Kuršių nerijos apsaugos būklės ataskaitą, kuriai pastabų turėjo ICOMOS Lietuva atstovai. Iš pastabų derinimo pažymų matyti, kad ministerija atsižvelgė į kelias pastabas (susijusias su 2017 m. ir anksčiau atliktais vertinimais ar teiktomis PPC rekomendacijomis) iš dalies.

24. ICOMOS Lietuva pateikė statybų projektų Vilniaus istoriniame centre pavyzdžių, kai nebuvo atliktas poveikio pasaulio paveldui vertinimas. Šie projektai nebuvo paminėti 2020 m. savivaldybės užsakymu atliktame Vilniaus miesto bendrojo plano keitimo sprendinių poveikio Vilniaus istoriniam centrui ekspertiniame vertinime (pavyzdžiai).

Projektų Vilniaus istoriniame centre, dėl kurių, ICOMOS nuomone, reikėjo atlikti poveikio paveldui vertinimą, pavyzdžiai

Nebuvo atlikta nė vieno iš Vilniaus senamiesčio panoramą visiškai užstatančių daugiabučių namų Žygimantų g. 12, 12A ir 13, Vilniuje statybų projektų poveikio pasaulio paveldui vertinimo. Šie projektai nepateikti PPC, nors valstybė privalo jį supažindinti su išskirtinę visuotinę vertę paveikti galinčia kaita pasaulio paveldo vietovėje ir (arba) jos apsaugos zonoje⁵⁷. ICOMOS Lietuva 2019-12-20 kreipėsi LR Prezidentą, Seimo Pirmininką ir Ministrą Pirmininką.

2023 m. terasos Basanavičiaus g. 14A, Vilniuje tvarkybos darbų ir rekonstravimo atveju, poveikio pasaulio paveldui vertinimas dėl galimo neigiamo poveikio Vilniaus istorinio centro kraštovaizdžiui nebuvo atliktas, o UNESCO saugomas Vilniaus istorinis centras nepaminėtas nei projektiniuose pasiūlymuose, nei kituose dokumentuose, susijusiuose su projekto įgyvendinimu⁵⁸. ICOMOS Lietuva 2023-07-18 kreipėsi į KM, Vilniaus miesto merą, KPD ir nekilnojamojo turto vystytoją, bet atsakymų negavo.

KM nuomone⁵⁹, tai yra labai lokali kaita: savaiminis medžių kirtimas ir nedidelio stiklinio tūrio, matomo tik iš artimiausios gatvės aplinkos, įrengimas terasoje, ir tai neturės įtakos Vilniaus senamiesčio IVV, todėl informuoti PPK nereikia, tačiau tai parodo būtinybę nustatyti atrankos kriterijus, kada vertinimas turi būti atliekamas.

2021 m. dėl Tilto g. 11 ir 15A, Vilniuje, esančių daugiabučių gyvenamųjų namų rekonstravimo darbų projektų visuomenei informacija buvo pateikta fragmentiškai, nesudaryta galimybių suprasti numatomų statybų dydžio, apimties, pobūdžio ir atitinkamai galimo projektinių sprendinių poveikio itin vertingam istoriniam, urbanistiniam, architektūriniam ir archeologiniam paveldui, esančiam statybų teritorijoje bei aplink ją ir saugomam Vilniaus istoriniam centrui⁶⁰. ICOMOS Lietuva 2021-04-26, 2021-04-27 kreipėsi dėl neatlikto vertinimo į KM, AM, Valstybinę teritorijų planavimo ir statybos inspekciją, Lietuvos UNESCO komisijos sekretoriatą, VKP komisiją, Vilniaus miesto savivaldybę, nekilnojamojo turto vystytojus, bet atsakymų negavo.

ICOMOS Lietuva nuomone, tai tik maža dalis atvejų, kai Vilniaus istoriniame centre ir jo apsaugos zonoje nebuvo atliktas poveikio pasaulio paveldo vertybės IVV vertinimas.

25. Siekiant įvertinti visapusišką galimą teigiamą ir neigiamą naujų fizinių pokyčių poveikį Vilniaus senamiesčio IVV, Vilniaus istorinio centro valdymo plano projekte (2024-10-04 variante) suplanuota priemonė adaptuoti poveikio paveldui vertinimo gaires (metodiką) Vilniaus senamiesčiui. Numatomas įgyvendinimo terminas – 2025–2026 metai.

26. Kernavės archeologinės vietovės valdymo plane⁶¹ nenustatyti kriterijai, kada yra privalomas poveikio paveldui vertinimas ir kaip jis atliekamas, nurodyta tik bendra

⁵⁷ ICOMOS Lietuva 2019-12-20 raštas LR Prezidentui, Seimo Pirmininkui ir Ministrui Pirmininkui.

⁵⁸ ICOMOS Lietuva 2023-07-18 raštas Nr. DL/I-10.

⁵⁹ Kultūros ministerijos 2024-12-11 raštas Nr. S2-2393 Valstybės kontrolei.

⁶⁰ ICOMOS Lietuva 2021-04-27 raštas Nr. DE/I-47, 2021-04-26 raštas Nr. DE/I-46.

⁶¹ Kultūros ministro 2024-07-29 įsakymu Nr. JV-605 patvirtintas Kernavės archeologinės vietovės valdymo planas.

informacija pagal UNESCO gaires⁶², nors veiksmų plane vienas iš 2025–2027 m. prioritetinių darbų „Piliakalnių kompleksinių tvarkybos darbų poveikio vertinimas, projektų parengimas, tvarkybos darbai“.

27. Modernistiniam Kaunui suteikus UNESCO statusą, UNESCO pasaulio paveldo komitetas pateikė rekomendaciją, rengiant naują valdymo planą, nustatyti atvejus, kada yra privalomas poveikio paveldui vertinimas, ir koku būdu jis atliekamas⁶³.
28. VKP komisijos 2021 m. sprendime konstatuota⁶⁴, kad nepaisant to, kad konvencijos šalys turi užtikrinti, jog poveikio paveldui vertinimas būtų atliekamas kaip išankstinė sąlyga plėtros projektams ir veiklai, kurią planuojama įgyvendinti pasaulio paveldo objekte ar šalia jo, Lietuvoje šis vertinimas iki šiol neįteisintas.
29. KM nuomone, NKPAJ įtvirtintas poveikio paveldui privalomas vertinimas būtų pagrindas parengti poįstatyminį teisės aktą, kuriame būtų apibrėžti konkretūs kriterijai, kada vertinimą reikia atlikti. Dėl tokio vertinimo įtraukimo į šalių teisinės sistemas, dalinamasi gerąja praktika (patirtimi) su Europos šalių grupės atstovais, nes dauguma jų susiduria su iššūkiais, kai jis turi būti atliekamas.
30. Reglamentuotas poveikio paveldui vertinimas padėtų išvengti ar bent sumažinti iš esmės skirtingas ICOMOS Lietuva, vertybių valdytojų, nekilnojamojo turto vystytojų ar KM nuomones dėl poveikio paveldui vertinimo. Neatliekant šio vertinimo ir nepateikiant jo UNESCO PPK, atsakingos institucijos neišnaudoja galimybės rasti geriausius įmanomus sprendimus, tiek atitinkančius plėtros poreikius, tiek užtikrinančius, kad vertybės IVV būtų išsaugota.

UNESCO statusas neturi reikšmingos įtakos atrenkant projektus ir skiriant finansavimą

31. Vienas įsipareigojimų dėl UNESCO pasaulio paveldo vertybių – imtis finansinių priemonių, padedančių apsaugoti paveldą⁶⁵. Neurbanizuotose teritorijose, pvz.: Kernavės archeologinėje vietovėje, Kuršių nerijoje (Lietuvos dalyje apie 97 proc. teritorijos) vertybių apsaugai skiriami valstybės biudžeto ir kitų šaltinių pinigai apsauginio pajūrio kopagūbrio, gamtos paveldo objektams, miškams, piliakalnių, kalnų šlaitams tvarkyti ir kt. Urbanizuotų teritorijų apsaugai taikoma priemonė – Nekilnojamųjų kultūros vertybių tvarkybos darbų (paveldotvarkos) programa⁶⁶: pagal ją valstybės biudžeto pinigais finansuojami paminklų, valstybės saugomų ir registrinių kultūros paveldo objektų išsaugojimo darbai. Finansavimas tvarkybos darbams, taikomiesiems tyrimams, tvarkybos darbų projekto parengimui ar avarijos grėsmės pašalinimo darbams skiriamas fiziniams ir juridiniams asmenims, nuosavybės ar patikėjimo teise valdantiems objektą.

⁶² Guidance and Toolkit for Impact Assessments in a World Heritage Context, 2022, prieiga per internetą: <https://whc.unesco.org/en/guidance-toolkit-impact-assessments/>, žiūrėta 2024-11-21.

⁶³ World Heritage Committee Decision 45 COM 8B.19 Modernist Kaunas: Architecture of Optimism, 1919-1939 (Lithuania).

⁶⁴ Valstybinės kultūros komisijos 2021-02-26 sprendimas Nr. S-1(6.2.-242) dėl UNESCO pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijos nuostatų įgyvendinimo Lietuvos nacionalinėje teisėje“.

⁶⁵ Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijos įgyvendinimo gairės, 15 p.

⁶⁶ Programos projektą 3 metų finansavimo laikotarpiui rengia KPD, o programą, KM ministro pavedimu, įgyvendina biudžetinė įstaiga Kultūros infrastruktūros centras.

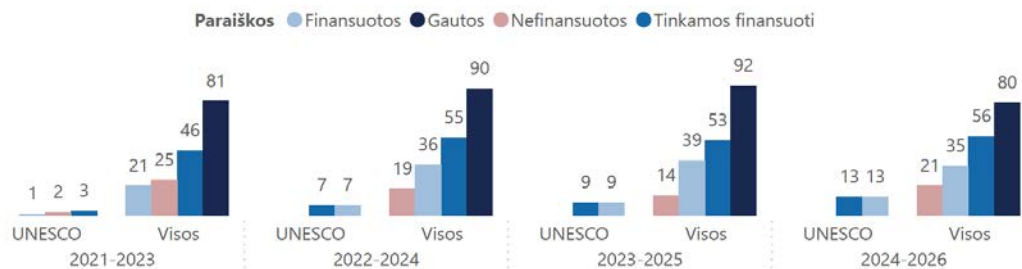
32. UNESCO statusas atrankose dėl dalinio finansavimo projektams neturi reikšmingos įtakos skiriant finansavimą. Projektams, kurių objektas susijęs su Lietuvos tarptautiniais įsipareigojimais paveldo srityje, vertinant paraišką numatyta skirti papildomus 3 balus iš 80 (arba 3,8 proc.) kartu su kitais vertinamais prioritetais⁶⁷. Daugiau nei 3 balai suteikiami, jei objektas atitinka visas 3 arba 2 KM trejų metų laikotarpiui nustatytas prioritetingas kultūros paveldo sritis, o didžiausią įtaką atrankai turi dėl valdytojo skiriamas finansinis indėlis iki 50 balų iš 80 (pavyzdys)⁶⁸.

Nekilnojamųjų kultūros vertybių tvarkybos darbų (paveldotvarkos) programoje numatyti prioritetai

1. Valstybinės reikšmės istorijos, archeologijos ir kultūros objektų sąrašas, 0, 3 balai,
2. Objekto statusas ir reikšmingumo lygmuo Kultūros vertybių registre 0–3 balai,
3. Lietuvos Respublikos Seimo paskelbti atmintini metai 0, 3 balai,
4. KM trejų metų laikotarpiui nustatytos prioritetingos kultūros paveldo sritys 0–6 balai,
5. Tarptautiniai Lietuvos įsipareigojimai paveldo srityje 0, 3 balai,
6. Kultūros paveldo objektų tvarkybos regionuose (apskričiuose) prioritetai 0, 3 balai,
7. Tautinių mažumų ir (ar) tradicinių religinių bendruomenių paveldas 0, 3 balai,
8. Kultūros keliai 0, 3 balai,
9. *Fixus mobilis*, Departamento teritorinio skyriaus ar kito atestuoto specialisto pateikta išvada dėl objekto būklės 0–3 balai,
10. Valdytojo skiriamas finansinis indėlis 0–50 balų.

33. KPD duomenimis, 2021–2024 m. pateiktos 343 paraiškos, iš jų 210 (61 proc.) buvo tinkamos finansuoti⁶⁹. Finansavimą gavo 131 paraiška (62 proc. visų tinkamų finansuoti paraiškų). 32 tinkamos finansuoti paraiškos buvo dėl UNESCO teritorijoje esančių objektų. Iš jų 30 buvo finansuotos (3 pav.).

3 pav. 2021–2024 m. paveldotvarkos programos paraiškų suvestinė

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal Kultūros paveldo departamento pateiktus ir jo interneto svetainėje skelbiamus duomenis.

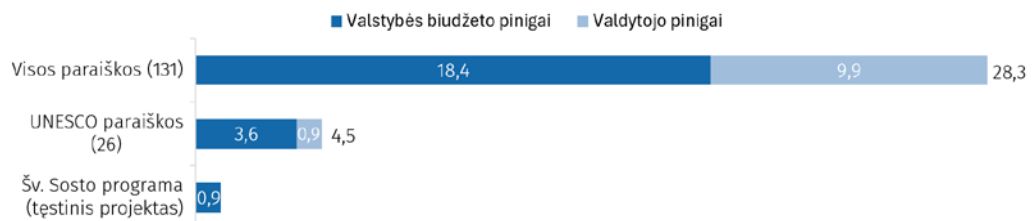
34. 2021–2024 m. UNESCO paveldo projektų finansavimo poreikis buvo 6,7 mln. Eur, iš jų 5,8 mln. Eur – iš valstybės biudžeto. Valstybės skirtas finansavimas – 4,5 mln. Eur, o 0,9 mln. Eur (arba 17 proc. projektų vertės) prisidėjo valdytojais (4 pav.).

⁶⁷ Kultūros ministro 2014-06-30 įsakymu Nr. JV-524 patvirtintas Nekilnojamųjų kultūros vertybių tvarkybos darbų (paveldotvarkos) finansavimo tvarkos aprašas.

⁶⁸ Dar 5 kriterijai, kuriuos vertina Ekspertų darbo grupė, kai prašoma finansuoti kultūros paveldo objekto konservavimo, restauravimo, remonto, avarijos grėsmės pašalinimo darbus arba objekto taikomuosius tyrimus, projektavimą, restauravimo programos parengimą, gali suteikti iki 50 balų.

⁶⁹ Pagal KPD pateiktą informaciją, dėl trūkstamų būtinų pateikti dokumentų ar kitų neatitikimų dalis paraiškų atmetama administracinio patikrinimo metu, todėl tikslios informacijos apie visų gautų paraiškų finansinio poreikio sumą departamentas neturi. Tinkamos finansuoti paraiškos perduodamos tolesniam vertinimui, prioritetingo sąrašo sudarymui, pagal kurį objektai įtraukiami į programą.

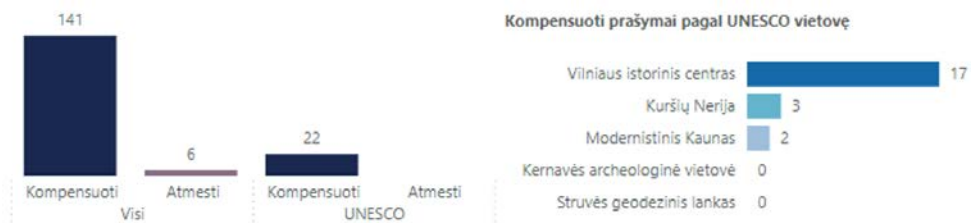
4 pav. 2021–2024 m. skirtas finansavimas pagal paveldotvarkos programą, mln. Eur

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal Kultūros paveldo departamento pateiktus ir jo interneto svetainėje skelbiamus duomenis.

35. KM pripažįsta, kad nėra tikslinio finansavimo UNESCO pasaulio paveldo vertybėms, tačiau išskirtiniu atveju pastatas gali būti perimtas valstybės reikmėms numatant jo tvarkybą ir pritaikymą valstybės biudžeto pinigais: minimas Kauno centrinio pašto rūmų pavyzdys – vienas svarbiausių Modernistinį Kauną reprezentuojančių pastatų.
36. Kitas paramos kultūros paveldui būdas – valstybės biudžeto mokamos išlaidų kompensacijos už objektuose atliktus tyrimus, projektavimo ar tvarkomuosius paveldosaugos darbus valdytojams, darbus atlikusiems savo pinigais⁷⁰. Kompensavimo taisyklėse⁷¹ nenumatytas prioritetas objektams UNESCO pasaulio paveldo teritorijoje, nes kompensuojami visi prašymai. KPD duomenimis, 2021–2023 m. kompensuoti 22 prašymai dėl objektų UNESCO teritorijoje, kurie sudarė 16 proc. visų kompensuotų prašymų (5 pav.). Iš viso išmokėta 5,9 mln. Eur, iš jų 2,8 mln. Eur (47 proc.) dėl objektų UNESCO teritorijoje. Didžiausia dalis, 2,2 mln. Eur (79 proc.), skirtų valstybės pinigų atiteko objektams Vilniaus istoriniame centre. Daugiau nei trečdalis sumos, t. y. beveik 1 mln. Eur – Pocielių pastatų kompleksui, Pacų rūmams.

5 pav. 2021-2023 m. išlaidų kompensavimo prašymų suvestinė

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal Kultūros paveldo departamento pateiktus ir jo interneto svetainėje skelbiamus duomenis.

37. Atlikus nekilnojamojo kultūros paveldo objektų stebėsenos duomenų analizę nustatyta, kad per paskutinius 5 metus nebuvo apžiūrėta 10 (iš 18) paveldotvarkos programoje 2021–2024 m. dalyvaujančių ir finansavimą gavusių objektų (17 iš 29 projektų) UNESCO vietovių teritorijoje. 1 (iš 8) apžiūrėto objekto būklė pagerėjo, 2 (iš 8) – blogėjo, o 5 (iš 8) reali būklė nežinoma, nes užfiksuota kaip nepakitusi. Tai rodo, kad finansavimas skiriamas nepriklausomai nuo stebėsenos rezultatų.
38. KPD netiria priežasčių, kodėl kultūros paveldo objektų valdytojai aktyviau neteikia prašymų kompensuoti išlaidas arba paraiškų finansuoti tvarkybos darbus. Konsultacijų,

⁷⁰ Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos informacija, prieiga per internetą <https://kpd.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/finansine-parama-kulturos-paveldui/kompensavimas/>, žiūrėta 2024-11-21.

⁷¹ Kultūros ministro 2005-04-20 įsakymu Nr. JV-157 patvirtintos Privačios nuosavybės – prieinamų visuomenei lankyti valstybės saugomų nekilnojamojo kultūros paveldo objektų tvarkomųjų paveldosaugos darbų išlaidų kompensavimo taisyklės.

susitikimų su valdytojais metu dažniausiai nurodomos priežastys – kultūros paveldo objektų neatitikimas reikalavimams, pvz., registrinis statusas (kompensavimas skiriamas ir tvarkybos darbai finansuojami tik valstybės saugomiems objektams, privalomos apsaugos sutartys valstybės saugomiems objektams, būtinas valdytojo finansinis indėlis (kompensuojant projektavimo ir darbų išlaidas 30-70 proc., finansuojant tyrimus - 10 proc., o projektavimą ir darbus 20-40 proc.)⁷². Ribojama finansuojama tyrimų (iki 100 tūkst. Eur) ir projektavimo bei darbų (iki 600 tūkst. Eur) suma⁷³. Problematika įvardinta 2023 m. KPD ir savivaldybių stebėsenos ataskaitoje⁷⁴ (pavyzdžiai).

2023 m. Kultūros paveldo objektų stebėsenos ataskaitoje pateiktų problemų dėl paveldo objektų tvarkymo, pavyzdžiai

Kultūros paveldo objektų savininkai finansiškai patys nepajėgūs sutvarkyti objektų pagal nustatytus reikalavimus, o laiku nepašalinus defektų nyksta smulkios architektūrinės detalės: stalių (raižiniai, langinės), metalo gaminiai (vyriai, rankenos). Remontuojant naudojamos pigiausios šiuolaikinės medžiagos, o tai menkina objektų autentiškumą.

Savivaldybės nurodo, kad teigiamai paveikti kultūros paveldo objektus gali žymiai didesnis kultūros paveldo objektų tvarkybos ir neatidėliotinių išsaugojimo darbų valstybinis finansavimas bei tinkama kultūros paveldo objektų priežiūra. Beveik visos savivaldybės akcentuoja didesnį pinigų poreikį, taip pat būtiną kultūros paveldo objektų valdytojų konsultavimą pačių savivaldybių bei KPD finansavimo ir kompensavimo klausimais, galimos tvarkybos vykdymo klausimais. Dalis savivaldybių nurodė, kad sudėtinga situacija su specialistais, atsakingais už kultūros paveldo apsaugą: dažna kaita, jam paveldosaugos funkcijos dažnu atveju priskiriamos tik kaip papildomos, kurių jis pilnu pajėgumu negali vykdyti, todėl nukenčia paveldosauginis švietimas ir sklaida, konsultavimas ir kt.

Svarbus bendruomenių įsitraukimas, paveldo objektų tvarkymas, laiku atliekama priežiūra. Pastatų naudojimas, naujų funkcijų radimas, pritaikymas. Daugiausia nyksta nenaudojami kultūros paveldo objektai, nėra motyvacijos į juos investuoti, laiku šalinti atsiradusius defektus, nesant jų panaudojimo vizijos.

Svarbios ir savivaldybių finansuojamos specialiosios programos tvarkomam kultūros paveldui remti, pvz., Kauno miesto skiriamos lėšos tvarkybos darbams.

39. Kauno ir Vilniaus miesto savivaldybės, skatindamos valdytojus tvarkyti jiems priklausančius miesto statinius, vykdo paveldotvarkos programas: Kaunas - nuo 2015 m. (šią programą pasitvirtino nuo 2014 m.⁷⁵), Vilnius planuoja vykdyti nuo 2025 m. (pasitvirtino 2023 m.⁷⁶, o iki 2024 m. vykdė finansavimą kompensavimo principu). 2021–2024 m. Kauno m. savivaldybė finansavo 274 paraiškas, iš jų 97 proc. buvo Modernistinio Kauno ir jo apsaugos zonos teritorijoje. Pinigų poreikis UNESCO siekė 13,7 mln. Eur arba 99 proc. viso poreikio, skirtų pinigų dalis tokia 99 proc. arba 7,5 mln. Eur. 2021–2023 m. VSAA gavo 108 prašymus dėl tvarkybos, iš jų visi dėl Vilniaus istorinio centro ir jo apsaugos zonos teritorijoje esančių objektų. Finansavimo poreikis buvo 3,5 mln. Eur, skirta - 3,4 mln. Eur. 2024 m. tokią programą pasitvirtino⁷⁷ ir Neringos savivaldybė, planuojama skirti 35 tūkst. Eur.

⁷² Kultūros ministro 2014-06-30 įsakymu Nr. JV-524 patvirtintas Nekilnojamyjū kultūros vertybių tvarkybos darbų (paveldotvarkos) finansavimo tvarkos aprašas ir Kultūros ministro 2005-04-20 įsakymu Nr. JV-157 patvirtintos Privacios nuosavybės – prienamų visuomenei lankyti valstybės saugomų nekilnojamojo kultūros paveldo objektų tvarkomųjų paveldosaugos darbų išlaidų kompensavimo taisyklės.

⁷³ Ten pat.

⁷⁴ Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos 2024-04-24 raštas Nr. (1.36 E)2-1011 dėl kultūros paveldo objektų stebėsenos ataskaitos pateikimo Kultūros ministerijai ir Valstybinei kultūros paveldo komisijai.

⁷⁵ Kauno miesto savivaldybės tarybos 2014-06-19 sprendimu Nr. T-336 patvirtinta Kauno miesto savivaldybės paveldotvarkos programa.

⁷⁶ Vilniaus miesto savivaldybės tarybos 2023-10-25 sprendimu Nr. 1-199 patvirtinta Vilniaus paveldotvarkos programa.

⁷⁷ Neringos savivaldybės tarybos 2024-01-25 sprendimu Nr. T1-1 priimtas Kultūros paveldo statinių ir jų aplinkos vertingųjų elementų tvarkymo darbų dalinio finansavimo tvarkos aprašas.

40. Šalyje nėra tikslų duomenų apie urbanizuotose pasaulio paveldo vietovėse (Vilniaus istoriniame centre⁷⁸, Modernistiniame Kaune ir Kuršių nerijoje⁷⁹) esančius statinius (iš jų – kultūros paveldo objektus), jų būklę, nuosavybės teisę⁸⁰ (pvz., kiek yra privačių). Taip pat nėra tikslų duomenų, kiek pasaulio paveldo vertybių teritorijose yra apleistų / neprižiūrimų / avarinės būklės statinių, kurie yra paveldo objektai, registruoti KVR, ir kiek tokių statinių, kurie nėra paveldo objektai. Nėra atliktas visuminis Vilniaus istorinio centro ir Modernistinio Kauno inventorinimas⁸¹. Neturint tokių duomenų, nežinomas ir finansavimo poreikis.
41. Vertinimo metu Kauno m. savivaldybė surinko apytikslius duomenis ir identifiko problemas, su kuriomis susidūrė renkant duomenis (pavyzdys). Problematika dėl duomenų trūkumo aktuali ir kitoms vietovėms.

Kauno miesto savivaldybės apytiksliai duomenys apie statinius Modernistinio Kauno ir jo apsaugos zonos teritorijoje ir problemų, kurios kilo renkant duomenis, pavyzdžiai

Problema, kad nėra jokio patogaus ir tikslaus įrankio suskaičiuoti kultūros paveldo objektus ir statinius, esančius UNESCO vertybės ir jos apsaugos zonos teritorijoje, nes Modernistinio Kauno atveju, teritoriją sudaro keletas atskirų KVR registruotų paveldo vietovių (Naujamiesčio, Žaliakalnio 1-oji, Žaliakalnio 2-oji) ir objektų (Ažuolynas, Tyrimų laboratorija, Prisikėlimo bažnyčia). UNESCO vertybės ir jos apsaugos zonos ribas matyti KVR (ar atlikti kitus veiksmus) nėra galimybės.

Pasitelkus savivaldybės įmonę, buvo surinkti duomenys iš *geoportal'o*, kombinuojant mechaninę ir automatizuotą atranką. Tačiau duomenys nėra tikslūs, nes KVR duomenimis, vien Naujamiesčio teritorijoje yra 190 paveldo objektų (kai kurie iš jų kompleksai, tad skaičiuojant jų sudėtines dalis atskirai reikėtų pridėti dar 89 vnt.).

Modernistinis Kaunas	UNESCO vertybės teritorijoje	Vertybės apsaugos zonoje
Kultūros vertybių registre registruoti pastatai	129	75
Kultūros vertybių registre registruotos vertybės	156	85
Nekilnojamojo turto kadastrė ir registre registruoti pastatai	2558	1528
Nekilnojamojo turto kadastrė ir registre registruoti pastatai iki 10 metrų nuo Kultūros vertybės registre registruotos vertybės	88	57

Duomenys 2024-10-18.

42. Neturint duomenų apie UNESCO paveldo teritorijoje esančių kultūros paveldo objektų būklę ir jų tvarkybos finansavimo poreikį, nesant patrauklaus mechanizmo šių objektų tvarkybos finansavimo, aktyvesnio valdytojų dalyvavimo, gali būti neišsaugotos UNESCO vertybės arba jų teritorijoje esantys objektai, sumažėti jų vertė.

Trūksta komunikavimo apie pasaulio paveldo išskirtinę visuotinę vertę

43. Pagal konvenciją, siekiant užtikrinti, kad būtų imamasi veiksmingų ir aktyvių priemonių jos teritorijoje esančiam kultūros ir gamtos paveldui pristatyti, kiekviena valstybė stengiasi įsteigti savo teritorijose, kur dar nėra, bent vieną kultūros ir gamtos paveldo

⁷⁸ Vilniaus istorinio centro valdymo plano projekte (2024-10-04) nurodyta, kad jo teritorijoje yra 865 pavieniai ir j kompleksus įeinantys kultūros paveldo objektai, tačiau neaišku, kiek iš jų yra pastatai, kokia jų būklė, nuosavybės teisė, taip pat nežinomas kitų pastatų, kurie nėra kultūros paveldo objektai, skaičius.

⁷⁹ Remiantis VSTT pateikta informacija, Lietuvos dalyje apie 3 proc. Kuršių nerijos teritorijos yra urbanizuota. KNNP direkcijos duomenimis, Kuršių nerijoje yra 189 nekilnojamojo kultūros paveldo objektai, tačiau neaišku, kiek iš jų yra pastatai, kokia jų būklė, nuosavybės teisė, taip pat nežinomas kitų pastatų – ne kultūros paveldo objektų, skaičius.

⁸⁰ Kultūros ministerijos teigimu, statinių pagal nuosavybės teisę duomenis planuojama rinkti nuo 2026 m.

⁸¹ ICOMOS Lietuva 2024-01-18 raštas Nr. DL/1-14 (dėl Vilniaus istorinio centro), World Heritage Committee Decision 45 COM 8B.19 Modernist Kaunas: Architecture of Optimism, 1919-1939 (Lithuania) (dėl Modernistinio Kauno).

pristatymo tarnybą, turinčią reikiamą personalą ir priemones savo funkcijoms atlikti⁸². Kultūros paveldo pristatymas, jo vertės perteikimas bei visų suinteresuotų šalių integravimas į planavimo procesus yra svarbūs Pasaulio paveldo konvencijos aspektai, kurie apima pasaulio, vietos gyventojų tapatinimosi su pasaulio paveldo objektu skatinimą bei sklandų vietovės valdymą⁸³.

44. Modernistinio Kauno teritorijoje nėra lankytojų centro. Apie vertybę vietos gyventojus informuoja Kauno m. sav. Kultūros paveldo skyrius, o lankytojus ir investuotojus – „Kaunas IN“⁸⁴. Viena UNESCO PPK Modernistiniam Kaunui teiktų rekomendacijų – kelti vietos bendruomenės sąmoningumą apie vertybės IVV, siekiant užtikrinti ilgalaikę jos apsaugą. Apie rekomendacijos įgyvendinimą PPK turi būti informuotas iki 2025-12-01⁸⁵. Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos teigimu, reikalinga komunikacinė kampanija, kuri padėtų atskleisti miesto genius loci (lot. „vietos dvasia“), todėl vertybės teritorijoje turėtų atsirasti pristatymo ir informacijos centras, kuriame būtų paaiškinama vietovės IVV, būtų suteikiama informacija vietos gyventojams, norintiems įsitraukti į paveldo sklaidos ir išsaugojimo iniciatyvas.
45. Kuršių nerijos atveju, naujas, patrauklus interaktyvus lankytojų centras, orientuotas į vertybės IVV pristatymą, atidarytas 2024 metais (pavyzdys).

Kuršių nerijos lankytojų centro pavyzdys

Kuršių nerijoje, Nidoje dalinai finansuojant UNESCO, 2002 m. direkcijos administracijos patalpose buvo atidarytas Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcijos informacijos centras, kuris, esant poreikiui teikė informaciją lankytojams. 2024 m. spalio mėnesį Juodkrantėje, rekonstravus buvusios mokyklos pastatą, atidarytas naujas modernus lankytojų centras, įrengtos (interaktyvios) ekspozicijų, edukacijų erdvės. Jo veikla orientuota į Kuršių nerijos nacionalinio parko ir Kuršių nerijos kaip UNESCO pasaulio paveldo vertybės pristatymą: teikiama informacija apie vertybę, turistinius objektus, veikia interaktyvi ekspozicija. Pagrindinė ekspozicijos idėja – trijų gamtos jėgų: vėjo, smėlio ir vandens dialogai, kuriantys pasakojimą apie svarbiausius įvykius ir procesus, lėmusius Kuršių nerijos susidarymą, kraštovaizdžio ypatumus ir saugomos teritorijos dabartį.

46. Vilniaus istoriniame centre lankytojų centro taip pat nėra, nevykdoma koordinuota vertybės IVV pristatymo veikla. Pagal Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos informaciją, dalinai finansuojant UNESCO, 2000 m. buvo įkurtas VSAA informacinis centras bei pradėta vykdyti bendruomenės ugdymo programa, siekiant nuosekliai ir nuolat informuoti ir konsultuoti Vilniaus bei šalies gyventojus ir svečius senamiesčio priežiūros ir paveldo apsaugos klausimais. Pagal VSAA pateiktą informaciją, centras veikė vos kelerius metus ir nustojo egzistuoti, nes pritrūko iniciatyvos palaikymo, finansavimo.
47. Pagal viešai skelbiamą informaciją, Vilniuje įvairios įstaigos vykdo edukacijas / veiklas, susijusias su Vilniumi, pvz., VSAA, „Go Vilnius“, Pilių direkcija, muziejai. VSAA teigimu, jų organizuojamų renginių nepakanka vertybės IVV pristatymui. Valdymo plano projekte (2024-10-04 versija) identifikuota problematika dėl visuomenės dalyvavimo ir bendruomenės įsitraukimo į paveldo sklaidą (pavyzdžiai).

⁸² Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencija, 5 str.

⁸³ Managing Cultural World Heritage, UNESCO, 2013, prieiga per internetą: <https://whc.unesco.org/document/125839>, žiūrėta 2024-11-21.

⁸⁴ Kauno miesto savivaldybės informacija 2024-12-06 pateikta el. paštu.

⁸⁵ World Heritage Committee Decision 45 COM 8B.19 Modernist Kaunas: Architecture of Optimism, 1919-1939 (Lithuania).

Vilniaus istorinio centro valdymo plane (2024-10-04 versija) pateikiami visuomenės dalyvavimo ir bendruomenės įsitraukimo į paveldo sklaidą problemų pavyzdžiai

Nevykdoma šviečiamosios veiklos apie Vilniaus senamiestį stebėseną.

2023 m. pab. Vilniuje užregistruota 216 su kultūros paveldu susijusių veiklų „Kultūros paso“ iniciatyva, iš kurių 141 siejasi su Vilniaus senamiesčio IVV, tačiau beveik visose jose nėra oficialiai nurodyta, kad tai IVV ar UNESCO Pasaulio paveldo tema.

Daugiakultūriškumo reprezentacija Vilniuje yra pavienė, trūksta diskusijų apie miesto kultūrą.

Didėjant vieningo informavimo ir komunikavimo apie Vilniaus senamiestį poreikiui, atsiranda koordinacinio centro lyderystės poreikis. Koordinacinis centras vadovautų ir jungtų bendruomenes, institucijas ir specialistus, formuotų informavimo, komunikavimo politiką ir vykdytų stebėseną, siekiant veiksmingo išsaugojimo ir populiarinimo.

48. Identifikuota nepakankamo bendruomenės įsitraukimo dėl Kernavės archeologinės vietovės problematika, nors VKKR direkcija organizuoja įvairius patrauklius renginius, veikia muziejus, kurio ekspozicija papildyta interaktyviomis technologijomis ir vizualizuotu vietovės pristatymu, pateikiama jos formavimosi ir apgyvendinimo raida, atskleidžiama Kernavės archeologinės vietovės reikšmė pasaulio paveldo kontekste, pristatomas archeologų darbas, Kernavės priešistorės ir viduramžių epocha⁸⁶. Pažymėtina, kad Širvintų r. savivaldybėje turizmo informacinio centro nėra. Jo įrengimo darbai pradėti 2024 m.
49. Atsižvelgiant į Struvės geodezinio lanko specifiką, mažesnę vizualinę patrauklumą, tačiau reikšmingą mokslinę vertę, vertybei ypatingai svarbus tinkamas ir suprantamas IVV pristatymas ir sklaida. Lietuvoje iš viso yra 18 Struvės geodezinio lanko punktų⁸⁷, kurie išsidėstę skirtingose savivaldybėse, todėl komunikuojant apie šios vertybės reikšmę labai svarbus ne tik AM, kaip vietos valdytojo, bet ir savivaldybių vaidmuo. Vertinimo metu auditoriai apžiūrėjo 3, UNESCO statusą turinčius, Struvės geodezinio lanko punktus ir nustatė, kad Vilniaus r. esančių punktų teritorija Meškonių k. ir Paliepiukų k. nėra pakankamai patraukli ir pritaikyta lankytojams, pastatyti informaciniai stendai. Bendruomenės įsitraukimą ir vertybės vertės suvokimą rodo Rokiškio r. pavyzdys - Gireišių k. esančio punkto aplinka prižiūrima, įrengtas privažiavimas, automobilių, apžvalgos, vaikų žaidimų aikštelės, šiukšliadėžės, takai pritaikyti neįgaliesiems⁸⁸. Patraukliai sutvarkytos ir lankytojams pritaikytos aplinkos pavyzdys yra ir šiauriausias Struvės geodezinio lanko punktas Norvegijoje (6 pav.). Paveikios komunikacijos ir IVV pristatymo pavyzdys – Anykščių r. esantis punktas, nors ir neturintis UNESCO statuso: 2023 m. Anykščių regioniniame parke įrengtas pažintinis takas, vedantis prie punkto, lankytojai turi galimybę susipažinti su Struvės geodezinio lanko moksline reikšme, istorija, matavimų metodais ir juos išbandyti⁸⁹.

⁸⁶ Kultūros ministro 2024-07-29 įsakymu Nr. IV-605 patvirtintas Kernavės archeologinės vietovės valdymo planas.

⁸⁷ Aplinkos ministerijos duomenimis, iš viso Lietuvoje yra 18 punktų, iš jų 3 turi UNESCO statusą.

⁸⁸ Remiantis Rokiškio r. sav. pateikta informacija, 2010-2012 m. buvo įgyvendintas investicinis projektas, kurio bendrasis tikslas buvo kurti patrauklią aplinką gyventi ir dirbti rajono kaimo vietovėse. Atlikti darbai „Struvės lanko Gireišių punkto aplinkos pritaikymas turizmui, propaguojant UNESCO paveldą“, Nr. 3 KA-KP-10-1-001395-PR001.

⁸⁹ Valstybinės saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos, prieiga per internetą: <https://vstt.lrv.lt/lt/naujienos/naujas-pazintinis-takas-kviecia-i-atradimo-kelione/>, 2024-11-21.

6 pav. Struvės geodezinio lanko punktai Lietuvoje ir Norvegijoje

Šaltinis – Valstybės kontrolė (Rokiškio, Vilniaus r. ir Norvegijos punktų nuotraukos) ir viešai skelbiama informacija (Anykščių r. punkto nuotraukos).

50. Lietuvos pasaulio paveldo vertybių valdytojai ir kiti subjektai vertybių aktualizavimui gali teikti paraiškas nekilnojamojo kultūros paveldo pažinimo sklaidos ir atgaivinimo bei leidybos projektų rėmimui iš valstybės biudžeto⁹⁰. 2021–2024 m. buvo pateiktos 39 paraiškos UNESCO paveldo sklaidai ir atgaivinimui ir 13 – leidybos projektams, finansuota atitinkamai 18 ir 6 paraiškos, skirta 85 tūkst. Eur. Daugiausiai paraiškų (18) finansuota dėl Vilniaus istorinio centro, o dėl Struvės geodezinio lanko paraiškų pagal šią programą nebuvo pateikta.
51. Tikslinga komunikacija apie pasaulio paveldo IVV ir su jomis susijusias veiklas paskatintų tinkamai įtraukti vietos bendruomenes į vertybių apsaugą, didintų visuomenės suvokimą apie

⁹⁰ Kultūros ministro 2005-05-11 įsakymu Nr. JV-205 patvirtintos Nekilnojamojo kultūros paveldo pažinimo sklaidos ir atgaivinimo projektų dalinio finansavimo valstybės biudžeto lėšomis taisyklės.

šių vertybių svarbą, padėtų užtikrinti geresnį šių vertybių valdymą, apsaugą ir didesnį visuomenės įsitraukimą tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmeniu.

2. BŪTINI POKYČIAI VERTYBĖMS PAGAL UNESCO REIKALAVIMUS IŠSAUGOTI

52. Valdymo sistemos tikslas – užtikrinti siūlomos vertybės veiksmingą apsaugą dabarties ir ateities kartoms⁹¹. Pasaulio paveldo vertybės apsauga ir valdymas turi užtikrinti, kad IVV, vientisumo ir autentiškumo sąlygos, nustatytos vertybę įrašant į Pasaulio paveldo sąrašą, ateityje išliktų nepakitusios ar pagerėtų⁹². Išskiriamos bendros veiksmingų valdymo sistemų sudedamosios dalys: visų suinteresuotų šalių bendras visapusiškas paveldo vertybės supratimas; bendradarbiavimo formų tarp skirtingų suinteresuotų šalių sukūrimas; reikiamų išteklių skyrimas; patikimas ir skaidrus valdymo sistemos veikimas; planavimo, įgyvendinimo, stebėsenos, įvertinimo ir atsakomųjų veiksmų ciklas⁹³.

2.1. Dar nepatvirtinti UNESCO vertybių išsaugojimui svarbūs valdymo ir specialieji planai

53. Vertybės turi turėti patvirtintą valdymo planą ar kitą dokumentais patvirtintą valdymo sistemą, kurioje būtų nurodyta, kaip bus išsaugota vertybės išskirtinė visuotinė vertė⁹⁴. Lietuvoje keturių vertybių valdymo planai nepatvirtinti, nors toks UNESCO reikalavimas atsirado 1997 m.⁹⁵. Valdymo planus buvo bandoma rengti 2011⁹⁶, 2012–2016⁹⁷ m., tačiau jie nebuvo parengti ir patvirtinti. 18-oji Vyriausybė inicijavo Lietuvos pasaulio paveldo vietovių valdymo planų rengimą ir numatė juos patvirtinti iki 2024 m. II ketv.⁹⁸ Kernavės archeologinės vietovės planas KM įsakymu patvirtintas 2024 m. liepą. Vilniaus istorinio centro valdymo plano projektas⁹⁹ derinamas tarp institucijų. Modernistinio Kauno – bus planuojamas atnaujinti pagal UNESCO pastabas, Kuršių nerijos – projektas rengiamas (tik Lietuvos daliai), Struvės – dar nepradėtas rengti, nes laukiama tarptautinio koordinacinio komiteto, kuriojančio visas 10 šalių, kurias apima vertybė, parengto pavyzdinio plano (gairių). Tarp atsakingų institucijų įvardijamų priešasčių, kodėl vėluoja Kuršių nerijos ir Vilniaus istorinio centro planų rengimas –

⁹¹ Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijos įgyvendinimo gairės, 109 p.

⁹² Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijos įgyvendinimo gairėse stebėseną apibūdinti kaip atsakomoji stebėseną (169–176 p.) ir periodinės ataskaitos (199–210 p.).

⁹³ Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijos įgyvendinimo gairės, 111 p.

⁹⁴ Ten pat, 108 p.

⁹⁵ 1997 m. Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijos įgyvendinimo gairės, 44 p. (v), prieiga per internetą: <https://whc.unesco.org/en/guidelines/>, žiūrėta 2024-11-21.

⁹⁶ Vilniaus istorinio centro valdymo planą PPK ragino parengti nuo 2006 m. Remiantis Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos pateikta informacija, 2011 m. Lietuva parengė valdymo plano metmenis, sukūrė priežiūros grupę.

⁹⁷ Kuršių nerijos valdymo plano projektas kartu su Rusijos Federacija buvo rengtas nuo 2012 m., tačiau nebuvo patvirtintas. 2015 m. UNESCO misijos ataskaitoje rekomenduota parengti Kuršių nerijos valdymo planą. 2016 m. buvo sudaryta darbo grupė planui parengti, tačiau pasikeitus politinei situacijai su Rusija, rengimo darbai užsitęsė. UNESCO sprendimu, leista Lietuvai valdymo planą rengti atskirai nuo Rusijos.

⁹⁸ Vyriausybės 2021-03-10 nutarimu Nr. 155 patvirtintas 18-os Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo planas.

⁹⁹ Vertinimo metu analizuotas 2024-10-04 Kultūros ministerijos auditoriams pateiktas Vilniaus istorinio centro valdymo plano projektas.

užsitęsios atsakingų ir suinteresuotų šalių diskusijos, sudėtingas skirtingų interesų derinimas, pasikeitusi geopolitinė situacija.

54. Modernistinio Kauno valdymo plano projektas buvo parengtas 2020 m. siekiant UNESCO statuso. UNESCO ICOMOS nustatė projekto trūkumų¹⁰⁰, pvz.: neužtikrinamas tinkamas apsaugos ir valdymo mechanizmas (apima tik į nacionalinį registrą įrašytų kultūros paveldo vertybių apsaugą ir valdymą, bet ne visą nominuotą vertybę); nustatyta netinkama stebėsenos sistema (neaiškus duomenų rinkimo procesas, neįtraukti rodikliai, susiję su visais nominuotos vertybės IVV požymiais). Šaliai buvo pateiktos rekomendacijos iki 2025 m. pabaigos jį atnaujinti. Kauno m. sav. planuoja atnaujinti valdymo plano projektą atsižvelgiant į 2022 m. KM patvirtintas gaires¹⁰¹ ir kitus aktualius dokumentus, taip pat ir atsižvelgiant į UNESCO rekomendacijas¹⁰².
55. Valdymo planai gali būti rengiami ir vertybėms, kurios yra Preliminariajame konvencijos šalių narių paveldo sąrašė¹⁰³. Trakų istorinis nacionalinis parkas jį įrašytas nuo 2003-07-28¹⁰⁴, bet valdymo plano rengti neplanuojama. Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija 2017 m. kreipėsi į KM dėl vietovės išbraukimo iš preliminariojo sąrašo, nes pagal gaires¹⁰⁵ šalys bent kas 10 metų raginamos peržiūrėti ir pateikti atnaujintus sąrašus. Lietuva Trakų nominaciją atsiėmė 2005 m., ICOMOS ekspertams ją įvertinus ir rekomendavus vertybės neįrašyti į UNESCO sąrašą.
56. Valstybės atsakingos už veiksmingą valdymo veiklos įgyvendinimą ir turėtų tai daryti glaudžiai bendradarbiaudamos su vertybės valdytojais, vietos bendruomenėmis, kitais suinteresuotais subjektais¹⁰⁶. Lietuvoje 5 UNESCO vertybių valdyme dalyvauja ar yra susijusios 39 atsakingos (21) ir patariamiosios (18) institucijos¹⁰⁷. AM, KM ir Lietuvai tarptautiniu lygmeniu atstovaujančios institucijos identifikuoja problemą, kad šios skirtingo lygmens institucijos ir nevyriausybinės organizacijos nesutaria dėl UNESCO pasaulio paveldo klausimų. Pastebimas interesų išsiskyrimas, kai ICOMOS Lietuva pateikia radikalią ar priešingą nuomonę, nei KM ar AM. Tai ypač apsunkina diplomatinis santykius, kai PPC reikia vienos bendros valstybės pozicijos.
57. Atlikta teisės aktų ir valdymo planų analizė, pokalbiai su atsakingų ir patariančiųjų institucijų atstovais ir srities ekspertais parodė, kad neišspręsta UNESCO vertybių valdyme dalyvaujančių savivaldybių, kurių teritorijoje yra vertybė, ir KPD funkcijų dubliavimosi problema. Reglamentavime trūksta atsakomybių atskyrimo statybos darbų nekilnojamojo kultūros paveldo teritorijoje ar vietovėje, paveldo objektų tvarkybos ir stebėsenos procesuose. KM ir KPD teigimu, Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymo pakeitimai turėtų padėti išspręsti šią problemą.

¹⁰⁰ UNESCO ICOMOS vertinimo ataskaita, 2022-03-09.

¹⁰¹ UNESCO pasaulio paveldo Lietuvoje valdymo planų rengimo gairės.

¹⁰² Kauno miesto savivaldybės informacija 2024-12-06 pateikta el. paštu.

¹⁰³ Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijos įgyvendinimo gairės, UNESCO pasaulio paveldo Lietuvoje valdymo planų rengimo gairės.

¹⁰⁴ UNESCO pasaulio paveldo centro informacija, prieiga per internetą: <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/?action=listtentative&state=lt&order=states>, žiūrėta 2024-11-21.

¹⁰⁵ Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijos įgyvendinimo gairės, 65 p.

¹⁰⁶ Ten pat, 117 p.

¹⁰⁷ Pagal teisės aktus, Kernavės archeologinės vietovės valdymo planą, Vilniaus istorinio centro valdymo plano projektą, Kauno miesto savivaldybės, Aplinkos ministerijos, Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcijos pateiktą informaciją.

58. Vyriausybės nutarimu AM ir KM yra numatyta atsakomybė už pasaulio paveldo vertybių apsaugą, o pagal konvenciją yra privaloma paskirti vertybių vietos valdytojus, tačiau Lietuvoje teisės aktais jie nepaskirti, nenumatytas jų skyrimo procesas. Lietuvoje vietos valdytojai yra VSAA ir Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direktoriai, AM, KNNP direkcijos ir Kauno m. sav. atstovai. UNESCO organizacijai yra pateikta informacija apie valdytojų funkcijas atliekančius asmenis, tačiau jų veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose nenumatyta jų, kaip pasaulio paveldo vertybių valdytojų, atsakomybė už vertybės IVV išsaugojimą, išskyrus KNNP direkciją¹⁰⁸. Kernavės archeologinės vietovės valdymo plane nurodyta, kad vis dar neapibrėžta vietovės valdytojo sąvoka, funkcijos, pareigos, teisės ir atsakomybė. Vilniaus istorinio centro valdymo plano projekte (2024-10-04) įvardyti reikšmingi iššūkiai dėl valdytojo: VSAA įkurta tik kaip Vilniaus m. savivaldybei pavaldi viešoji įstaiga, o tai apribojo įstaigos finansavimo ir savarankiškumo galimybes.
59. Vertybių valdymo problemas atspindi institucijų atlikti tyrimai ir ICOMOS misijos. Vilniaus baroko ansamblių statybų tyrimas¹⁰⁹ parodė kultūros paveldo objektų tyrimų ir ekspertizų vykdymo, vertinimo tarybų sprendimų ir apsaugos reglamentų, teritorijų planavimo, architektūrinių konkursų ir statybų įgyvendinimo ir viešojo intereso užtikrinimo problemas. Tarptautinės UNESCO/ICOMOS misijos 2017 m. ataskaitoje¹¹⁰ dėl Misionierių vienuolyno pabrėžiama, kad nėra bendro supratimo dėl pokyčių Vilniaus senamiestyje, o tai – viena pagrindinių interesų grupių konfliktų priežasčių.
60. Atsakingų šalių ir ekspertų nuomonė dėl valdymo planų pridėtinės vertės išsiskiria – vieni jį traktuoja kaip kontaktų sąrašą, tik esamos situacijos analizę ir kelia klausimą dėl šio plano pozicijos teisės hierarchijoje. Kitų nuomone, planas padės išgryninti institucijų tikslus, atsakomybes, suderinti skirtingų šalių interesus, turėti aiškią viziją dėl vertybės išsaugojimo, bet svarbiausia sąlyga jo pridėtinei vertei – įgyvendinimas. Kernavės ir Kuršių nerijos planų rengime dalyvaujančios atsakingos šalys teigia, kad pridėtinė vertė kuriama planų rengimo proceso metu, nes organizuojamos diskusijos, buvo sukurta erdvė visoms šalims išsakyti savo nuomonę. Kyla diskusijų, pvz., su Neringos savivaldybe dėl plano įgyvendinimo privalomumo jį patvirtinus ministro įsakymu. Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos nuomone, šalyje dar nėra valdymo planų įgyvendinimo patirties, bet labai svarbu įtraukti savivaldybes, svarstyti galimybę pasirašyti tarpinstitucinį susitarimą ar memorandumą. 2022 m. KM, VSAA ir Vilniaus m. sav. pasirašė bendradarbiavimo susitarimą dėl valdymo plano rengimo ir, jį patvirtinus, šalys planuoja sudaryti susitarimą ir nustatyti įsipareigojimus dėl tolesnio bendradarbiavimo įgyvendinant planą ir vykdant jo įgyvendinimo stebėseną.
61. Tinkamai parengti ir įgyvendinami valdymo planai padėtų spręsti iššūkius dėl institucijų veiklą ir veiksmų, skirtų išsaugoti ir aktualizuoti vertybę, koordinavimo, bendradarbiavimo ir stebėsenos. Pagal konvencijos įgyvendinimo gaires nepakankamas, netinkamas arba iš dalies įgyvendinamas valdymo planas yra vienas veiksnių, lemiančių, kad vertybei ir jos IVV gali kilti grėsmė.

¹⁰⁸ Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcijos nuostatai, 12.2 ir 13.7 p. (suvestinė redakcija nuo 2024-09-17).

¹⁰⁹ Valstybinė kultūros paveldo komisija, ataskaita „Statybų Vilniaus baroko ansambliuose tyrimas“, 2022 m.

¹¹⁰ Report of the joint World Heritage Centre / ICOMOS Advisory Mission to the World Heritage property Vilnius Historic Centre, Lithuania (C 541bis) 20th to 24th November 2017. Prieiga per internetą: <https://whc.unesco.org/document/165505>.

Neparengti 2 Lietuvos pasaulio paveldo vietovių specialieji planai

62. Specialiųjų (tvarkymo) planų rengimo Vilniaus istorinio centro ir Modernistinio Kauno vertybėms tikslai: nustatyti teritorijos ir apsaugos zonos ribas, paveldosaugos reikalavimus, skirtus IVV ir vertingųjų savybių išsaugojimui; nurodyti prioritėtines tvarkymo kryptis ir teritorines apsaugos priemones, skirtas teritorijai apsaugoti, tvarkyti ir naudoti, pažeistoms teritorijos dalims atgaivinti¹¹¹.
63. Vilniaus istorinio centro ir jo apsaugos zonos specialusis planas neparengtas nuo 2008-ųjų¹¹², nes pasibaigus išduotų planavimo sąlygų galiojimo terminui, nebuvo pažengta toliau sprendinių viešinimo stadijos¹¹³. 2022 m. nuspręsta pradėti rengti UNESCO pasaulio paveldo sąraše esančios vertybės¹¹⁴ Vilniaus senamiesčio¹¹⁵ ir jo apsaugos zonos tvarkymo planą, nustatyti tikslai¹¹⁶. Terminas, iki kurio KPD turi parengti dokumento projektą ir pateikti jį patvirtinti, nenumatytas. 2023 m. nebuvo parengta Vilniaus senamiesčio tvarkymo plano esamos būklės analizė, 2024 m. planuojama patvirtinti specialiojo plano koncepciją¹¹⁷. 2024 m. lapkričio mėn. parengtas ir bus svarstomas specialiojo plano koncepcijos projektas¹¹⁸.
64. Vilniaus istorinio centro valdymo plano projekto veiksmų plane, siekiant senamiesčio urbanistinio paveldo apsaugos ir subalansuoto vystymosi, 2025–2030 m. numatytos priemonės, susijusios su teritorijų planavimo dokumentų rengimu (pavyzdžiai).

Vilniaus istorinio centro valdymo plano projekte (2024-10-04 versijoje) numatytų priemonių dėl teritorijų planavimo dokumentų pavyzdžiai

2025–2030 m. numatyta parengti specialiuosius teritorijų planavimo dokumentus – Vilniaus senamiesčio ir j jo apsaugos zoną patenkančių kultūros paveldo vietovių tvarkymo planus.

Aprašymas: šia priemone numatoma nustatyti apsaugos būdus ir plėtros galimybes Vilniaus senamiesčio ir jo apsaugos zonos teritorijoje, išvengiant galimo neigiamo poveikio senamiesčio vientisumui. Atitinkamai siekiama užbaigti pradėtus teritorijų planavimo procesus – atnaujinti urbanistinių vietovių specialiojo teritorijų planavimo dokumentų – tvarkymo planų – rengimą. (Pirmiausia numatoma parengti Vilniaus pilių valstybinio kultūrinio rezervato ir Vilniaus senamiesčio tvarkymo planus, vėliau kitus – Naujamiesčio, Šnipiškių (Piromonto ir Skanseno), Antakalnio, Rasų kolonijos, Žvėryno ir Žvėryno pietvakarinės dalies).

2025 m. rengiant specialiuosius teritorijų planavimo dokumentus – Vilniaus senamiesčio tvarkymo planą ir Pilių rezervato tvarkymo planą – inventorizuoti ir atnaujinti nekilnojamojo kultūros paveldo, esančio Vilniaus senamiesčio teritorijoje, apskaitos duomenis.

Aprašymas: ši priemonė apima Vilniaus senamiesčio teritorijoje esančio nekilnojamojo kultūros paveldo išsamią inventorizaciją ir apskaitos dokumentų atnaujinimą. Tikslas – sudaryti kokybinį pagrindą specialiojo teritorijų planavimo dokumentams, konkrečiai Vilniaus senamiesčio tvarkymo planui ir Vilniaus pilių valstybinio kultūrinio rezervato tvarkymo planui, rengti.

¹¹¹ Kultūros ministro 2022-07-29 įsakymas Nr. JV-650 „Dėl Vilniaus senamiesčio ir jo apsaugos zonos tvarkymo plano rengimo pradžios ir planavimo tikslų“, Kultūros ministro 2022-10-19 įsakymas Nr. JV-838 „Dėl Kauno miesto istorinės dalies ir jo apsaugos zonos tvarkymo plano rengimo pradžios ir planavimo tikslų“.

¹¹² Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos direktoriaus 2008-11-05 įsakymas Nr. J-440 „Dėl Vilniaus senamiesčio (nekilnojamosios kultūros vertybės unikalus kodas 16073, buvęs kodas u1p) nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos specialiojo plano rengimo“.

¹¹³ Kultūros ministerijos Centralizuoto vidaus audito skyriaus 2021-04-09 ataskaita Nr. VA-2 „Specialiojo teritorijų planavimo organizavimo vertinimas“.

¹¹⁴ UNESCO pasaulio paveldo sąraše Vilniaus istorinio centro Nr. 541.

¹¹⁵ Unikalus kodas Kultūros vertybių registre – 16073.

¹¹⁶ Kultūros ministro 2022-07-29 įsakymas Nr. JV-650 „Dėl Vilniaus senamiesčio ir jo apsaugos zonos tvarkymo plano rengimo pradžios ir planavimo tikslų“.

¹¹⁷ Kultūros paveldo departamento 2022–2024 m. veiklos planai, 2022–2023 m. veiklos ataskaitos.

¹¹⁸ Kultūros paveldo departamento informacija 2024-11-18 pateikta el. paštu.

65. Modernistinio Kauno ir jo apsaugos zonos specialusis planas dar neparengtas, kai kurios jo vietovės (Naujamiestis, Žaliakalnio 2-oji) neturi specialiųjų planų, o Ažuolyno ir Tyrimų laboratorijos kompleksai – individualių apsaugos reglamentų. Kauno miesto istorinės dalies, vadinamos Naujamiesčiu, teritorijos ir apsaugos zonos tvarkymo planas neparengtas nuo 2012 m., nes Kauno m. savivaldybė atsisakė suderinti sprendinius¹¹⁹. 2022 m. nuspręsta pradėti rengti Kauno miesto istorinės dalies, vadinamos Naujamiesčiu¹²⁰, ir jos apsaugos zonos tvarkymo planą, nustatyti ir planavimo tikslai¹²¹. KPD pavesta organizuoti dokumento rengimą ir ne vėliau kaip per 4 metus jo projektą pateikti tvirtinti KM ministrui. 2024 m. lapkričio mėn. buvo parengta specialiojo plano esamos būklės įvertinimo ataskaita, kurią buvo planuota parengti 2023 m.¹²².
66. Plano ir apsaugos reglamentų parengimas svarbus siekiant įgyvendinti ir Pasaulio paveldo komiteto rekomendacijas¹²³, kurios buvo pateiktos 2023 m. įtraukus modernistinį Kauną į Pasaulio paveldo sąrašą, pvz., vertybės teritorijos ir (ar) apsaugos zonos ribų pakoregavimas, integruoto paveldo apsaugos plano parengimas, 1919–1939 m. laikotarpio statinių, esančių vertybės teritorijoje, sąrašo praplėtimas papildomais duomenimis pagal Pasaulio paveldo komiteto rekomendacijas (pavyzdžiai). Kauno m. savivaldybės teigimu, numatytas terminas įgyvendinti rekomendacijas ir atsiskaityti UNESCO komitetui iki 2025-12-01 yra per trumpas, nes tvarkymo plano rengimo procesai užtrunka ilgiau nei 2 metus, iššūkių kelia tai, kad Modernistinio Kauno vietovė susideda iš kelių skirtingų kultūros paveldo vietovių ir kompleksų.

Kauno m. savivaldybės pavyzdžiai dėl UNESCO Pasaulio paveldo komiteto rekomendacijų įgyvendinimo

Savivaldybė planuoja, kad rengiant Kauno miesto istorinės dalies – Naujamiesčio plano rengėjai turės išanalizuoti ir pateikti siūlymus dėl poreikio išplėsti Naujamiesčio vizualinės apsaugos pozonį, o tai suteiktų pagrindą koreguoti UNESCO pasaulio paveldo vertybės buferinės zonos ribas.

Modernistinio Kauno vietovė sudaryta iš kelių skirtingų kultūros paveldo vietovių ir kompleksų: Naujamiesčio, Žaliakalnio 1-osios, Žaliakalnio 2-osios, Ažuolyno, Tyrimų laboratorijos, o jos saugomos remiantis skirtingais paveldosaugos teisės aktais. Patvirtintas tik specialusis Žaliakalnio 1-osios kultūros paveldo vietovės, kuri yra saugoma savivaldybės, paveldosaugos planas. Naujamiestis ir Žaliakalnio 2-oji neturi specialiųjų planų (valstybės saugomi, todėl turi parengti KPD); Ažuolyno ir Tyrimų laboratorijos kompleksai neturi individualių reglamentų (nacionalinio reikšmingumo lygmens, todėl turi parengti KPD). Apsispręsta rengti specialiuosius planus kultūros paveldo vietovėms (Naujamiesčiui, Žaliakalniui) ir individualius reglamentus skirtingiems kultūros paveldo objektams ir kompleksams (rengia KPD).

Savivaldybė organizuoja Kauno bendrojo plano keitimą, kuriame būtų integruota paveldo apsaugos dalis „Kauno modernizmo: Optimizmo architektūra, 1919-1939“ teritorijos ir buferinių zonų apsaugai.

Savivaldybė vykdo viešojo pirkimo procedūras 1919-1939 m. laikotarpio pastatų ir konstrukcijų inventorizavimo paslaugai. Dar 2024 m. tikimasi pasirašyti sutartį su paslaugos teikėju.

¹¹⁹ Kultūros ministerijos Centralizuoto vidaus audito skyriaus 2021-04-09 ataskaita Nr. VA-2 „Specialiojo teritorijų planavimo organizavimo vertinimas“.

¹²⁰ Unikalus kodas Kultūros vertybių registre 22149.

¹²¹ Kultūros ministro 2022-10-19 įsakymas Nr. IV-838 dėl Kauno miesto istorinės dalies, vad. Naujamiesčiu, ir jos apsaugos zonos tvarkymo plano rengimo pradžios ir planavimo tikslų.

¹²² Kultūros paveldo departamento 2022–2024 m. veiklos planai, 2022–2023 m. veiklos ataskaitos, informacija 2024-11-18 pateikta el. paštu.

¹²³ World Heritage Committee Decision 45 COM 8B.19 Modernist Kaunas: Architecture of Optimism, 1919-1939 (Lithuania).

67. Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato tvarkymo planas (planavimo schema)¹²⁴ patvirtintas 2009 m., jame nustatytos rezervato kraštovaizdžio tvarkymo zonos ir jų reglamentai, kultūros ir gamtos vertybių apsaugos ir tvarkymo kryptys bei priemonės ir kt. Jis turi būti atnaujintas – Kernavės archeologinės vietovės valdymo plane numatyta, kad siekiant darnaus vystymosi vienas 2028–2030 m. laikotarpio prioritetinių veiksmy yra parengti specialiojo teritorijų planavimo dokumento – Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato tvarkymo plano (Planavimo schemas) – projektą.
68. Kuršių nerijos nacionalinio parko tvarkymo planas (planavimo schema)¹²⁵ buvo patvirtintas 2012 m., atnaujintas 2022 m. Plano atnaujinimo klausimai rodo išsiskiriantį institucijų požiūrį (pavyzdžiai).

Neringos savivaldybės ir Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos nuomonių dėl poreikio atnaujinti Kuršių nerijos nacionalinio parko tvarkymo planą pavyzdžiai

Neringos sav. nuomone¹²⁶, planas neatliepia dabartinių jos poreikių, yra daug spręstinių klausimų, įskaitant prieštaravimus tarp, pvz., Neringos savivaldybės bendrojo plano ir Kuršių nerijos nacionalinio parko tvarkymo plano, todėl yra poreikis rengti naują planą, o ne jį koreguoti.

VSTT teigia¹²⁷, kad poreikio rengti naują planą nėra:

- vadovaujantis Saugomų teritorijų specialiųjų planų rengimo taisyklėmis, dar yra neįgyvendintų sprendinių (įskaitant ir užstatymo plėtrą), todėl mano, kad būtinybės pradėti Kuršių nerijos nacionalinio parko planavimo schemas keitimo, kaip naujo dokumento rengimo procesą - nėra ir, kad galiojančių planavimo dokumentų sprendinių ir kitų teisės aktų reglamentų pakanka norint užtikrinti Kuršių nerijos IVV.
- Nebuvo identifikuota ir konkrečių atvejų, kad reikia koreguoti tvarkymo planą (išskyrus vieną – ekokempingas pažymėtas miško žemėje, todėl šio sprendinio nėra galimybės įgyvendinti. Nėra didelio savivaldybės poreikio teritoriją vystyti, todėl pradėti korektūros procesą nėra pats racionaliausias pinigų ir žmogiškųjų išteklių panaudojimas.
- Kuršių nerijoje gausu įvairių interesų, nesusijusių su šios teritorijos vertybių išsaugojimu, todėl pradėjus planavimo procesą (siekiant atnaujinti Kuršių nerijos nacionalinio parko tvarkymo planą), būtų sudaryta galimybė iš naujo diskutuoti pirmiausia ne dėl kraštovaizdžio, biologinės įvairovės, gamtos ir kultūros paveldo vertybių išsaugojimo priemonių, o dėl paties išsaugojimo tikslingumo – vėl prasidėtų aštrios diskusijos dėl naujų statybų galimybių. Saugomoms teritorijoms, vertybėms išsaugoti būtinas stabilumas, svarbu laikytis nekintamų nuostatų.
- Patirtis rodo, kad pradėjus planuoti ar iš esmės keisti saugomos teritorijos planavimo dokumentus, sunku prognozuoti planavimo procesą, į kurį įsitraukia ir politikai, sunku valdyti rizikas. Naujausias planas rengtas daugiau nei 8 metus: vyko teismų procesai, susidurta su spaudimu specialistams, planuotojams ir t. t.
- Pradėjus tvarkymo plano keitimo procesą, būtų privaloma pagal Pasaulio paveldo konvencijos įgyvendinimo gairių 172 p., informuoti PPK. Jeigu atsirastų poreikis, būtų racionaliausia organizuoti plano korektūrą, nes būtų išvengta diskusijų, būtų sutaupyta pinigų ir laiko, nereikėtų informuoti PPK.

69. Kad specialiųjų planų rengimas užsitęsia ilgiau nei planuota ar leidžia teisės aktai (ilgiau nei galioja įvairių institucijų išduotos planavimo sąlygos) buvo konstatuota ir KM atlikto vidaus audito ataskaitoje¹²⁸ (pavyzdžiai).

¹²⁴ Vyriausybės 2009-04-08 nutarimas Nr. 291 dėl Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato tvarkymo plano (planavimo schemas) patvirtinimo.

¹²⁵ Vyriausybės 2012-06-06 nutarimu Nr. 702 patvirtintas Kuršių nerijos nacionalinio parko tvarkymo planas.

¹²⁶ 2024-09-19 susitikimo su Neringos savivaldybe protokolas.

¹²⁷ Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos el. paštu 2024-11-09 pateikta informacija.

¹²⁸ Kultūros ministerijos Centralizuoto vidaus audito skyriaus 2021-04-09 ataskaita Nr. VA-2 „Specialiojo teritorijų planavimo organizavimo vertinimas“.

Vidaus audito nustatyti priežasčių, dėl kurių vėluoja specialiųjų planų parengimas, pavyzdžiai

Ne visada pavyksta operatyviai patikslinti specialiųjų planų sprendinius, jei jų viešinimo metu buvo gauta daug motyvuotų pasiūlymų ir pastabų, pvz., 2008 m. pradėtas rengti Vilniaus senamiesčio teritorijos ir apsaugos zonos tvarkymo planas nepatvirtintas iki šiol, planavimo organizatoriui nepavyko patikslinti jo sprendinių įvertinus viešinimo metu gautus motyvuotus pasiūlymus. Sprendinių viešinimo metu buvo gauta ir užregistruota apie 600 pastabų ir pasiūlymų, jų įvertinimui ir išvadų dėl sprendinių tikslinimo pateikimui buvo sudarytos net dvi darbo grupės (viena – Vilniaus teritorinio skyriaus vedėjo iniciatyva, o antroji – KPD direktoriaus sprendimu). Nė viena jų nepasiūlė sprendimų, kurie būtų priimtini visoms suinteresuotoms šalims, todėl specialiojo plano sprendiniai nebuvo pakoreguoti ir pateikti derinimui planavimo sąlygas išdavusioms institucijoms.

Vilniaus senamiesčio ir nuo 2011 m. vykęs 5 Kuršių nerijos gyvenviečių (Preilos, Pervalkos, Nidos, Juodkrantės ir Smiltynės) specialiųjų planų rengimas nebegalėjo būti tęsiamas pasibaigus įvairių institucijų išduotų planavimo sąlygų galiojimo terminams.

Vienas svarbiausių veiksnių, stabdančių specialiųjų planų rengimo procesą – tarpinstituciniai nesutarimai, dalinai įtakojami nenoro ieškoti abiem pusėms priimtino kompromiso, nes nesutapo suinteresuotų pusių interesai. Specialiojo plano rengimui atsidūrus aklovietėje nuspręsta procesą stabdyti. Be to, baigiantis Kauno miesto savivaldybės išduotų planavimo sąlygų galiojimo laikui, savivaldybė atsisakė jas pratęsti.

70. Neturint specialiųjų planų, kuriuose būtų nustatyti paveldosaugos reikalavimai, prioritetinės vertybės tvarkymo kryptys ir apsaugos priemonės, suderinti plėtros sprendiniai, siekiant paveldo apsaugos ir subalansuoto vystymosi, kyla grėsmė vertybių IVV išsaugojimui.

2.2. Stebėseną neatskleidžia vertybių išskirtinės visuotinės vertės būklės

71. Pagal konvencijos įgyvendinimo gaires stebėsenos paskirtis – parodyti vertybės išsaugojimo būklę, kuri reguliariai turi būti patikrinama ir pateikiama ataskaitoje, taip parodant raidos tendencijas. Turi būti nustatyti stebėsenos rodikliai, pagal kuriuos nustatoma ir vertinama vertybės išsaugojimo būklė, vertybę veikiančios veiksniai, išsaugojimo priemonės¹²⁹. Gairėse pateikti rodiklių – vertybės išsaugojimo būklės nustatymo pagrindo – pavyzdžiai.

Konvencijos įgyvendinimo gairėse pateikiami tinkamų vertybės išsaugojimo būklės rodiklių pavyzdžiai

- i) pagrindinių gamtos vertybės rūšių skaičius ir populiacija;
 - ii) istorinio miesto ar rajono pastatų, kuriems reikia didelės apimties tvarkymo darbų, procentas;
 - iii) kiek gali reikėti metų didelio masto išsaugojimo programai įgyvendinti;
 - iv) konkretaus pastato ar pastato elemento stabilumas arba svyravimo laipsnis;
 - v) kiek padidėjo arba sumažėjo bet kurio pobūdžio invaziniai procesai į vertybę.
-

Nevertinama UNESCO vertybių išskirtinės visuotinės vertės būklė vientisumo ir autentiškumo aspektais

72. Lietuvoje atliekama pasaulio paveldo vertybių (vietovių): Vilniaus istorinio centro, Kuršių nerijos ir Kernavės archeologinės vietovės stebėseną¹³⁰. Modernistinis Kaunas į taisyklės neįtrauktas, nes, gavus UNESCO statusą, jos nebuvo atnaujintos.

¹²⁹ Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijos įgyvendinimo gairės, 132 p.

¹³⁰ Kultūros ministro 2012-02-06 įsakymu Nr. ĮV-94 patvirtintos Kultūros paveldo vietovių stebėsenos taisyklės.

73. Atliekama UNESCO vietovių stebėseną neapima vietovių išsaugojimo būklės vertinimo pagal apibrėžtą vertybių IVV, vientisumo ir autentiškumo aspektus, trūksta nustatytų būklės vertinimo kriterijų. KPD ir UNESCO pasaulio paveldo vietovių stebėseną vykdančios direkcijos¹³¹: VKKR direkcija ir Pilių direkcija, neturi metodikos, kuria galėtų vadovautis atlikdamos vertinimą. 2021–2023 m. Vilniaus istorinio centro, Kuršių nerijos vietovių ir Kernavės archeologinės vietovės apžiūros aktuose pateikti stebėsenos rezultatai pagal nacionaliniu lygmeniu nustatytas vertingąsias savybes. Nustatant būklės pokyčius neatliekamas vertinimas pagal UNESCO pasaulio paveldo vietovių IVV aprašus.
74. Vilniaus senamiesčio (išskyrus valstybinio kultūrinio rezervato dalį) ir Kuršių nerijos vietovių apžiūros aktus KPD kasmet pateikia KM, savivaldybėms ir saugomų teritorijų, kuriose yra šios vietovės, direktijoms, o Pilių ir VKKR direkcijos aktus pateikia KM, KPD ir savivaldybėms, tačiau stebėtojų rezultatai pagal vietas nėra apibendrinami.
75. KPD ir saugomų teritorijų direkcijos pagal kompetenciją turi atlikti vietovės būklės kitimo ir antropogeninio bei gamtinio poveikio apibendrinimą, vertinimą ir prognozę bei parengti vietovės stebėsenos ataskaitas, kurias turi pateikti KM kas ketverius metus už praėjusių trejų metų laikotarpį. Nustatyta, kad 2022 m. ataskaitą parengė ir KM pateikė KPD, o Pilių ir VKKR direkcijos tokios ataskaitos nerengė.
76. KPD nurodo, kad 2021–2023 m. UNESCO pasaulio paveldo vietovių stebėsenos rezultatai svarbių pokyčių ar rizikų neparodė, todėl jais remiantis nebuvo priimta sprendimų dėl vietovių apsaugos. Tačiau KPD skelbiamoje 2022 m. kultūros paveldo vietovių stebėsenos ataskaitoje pateikiama informacija neatskleidžia, kaip pakito ar kokia yra vietovių IVV būklė, nepateiktas IVV, vientisumo ir autentiškumo aspektų vertinimas, nenurodyti pagrindiniai veiksniai, turintys įtakos vertei (kita atskaita bus rengiama 2026 m.¹³²). Taip atsakingos institucijos neturi informacijos apie išsaugojimo būklę.
77. Vietovių stebėsenos duomenys nėra vieši, stebėsenos ataskaitos nėra skelbiamos saugomų teritorijų direktijų interneto svetainėse, kaip nustatyta taisyklėse, išskyrus KPD kas 4 metus rengiamas kultūros paveldo vietovių stebėsenos ataskaitas, kuriose pateikta KPD atliktos stebėsenos informacija apie Vilniaus istorinį centrą ir Kuršių nerijos vietas (Smiltynės, Juodkrantės, Pervalkos, Preilos, Nidos).
78. Modernistinio Kauno stebėsenos sistemos, numatytos valdymo plano projekte¹³³, trūkumus įvardijo UNESCO patariamoji organizacija ICOMOS: numatyta sistema neužtikrins visapusiškos vietovės stebėsenos dėl neaiškaus duomenų rinkimo proceso, neįtrauktų rodiklių, susijusių su visais nominuotos vertybės IVV požymiais ir neatsižvelgimo į pagrindinius veiksniai, turinčius įtakos vertei. Lietuvai rekomenduota papildyti sistemą – įtraukti šiuos rodiklius ir atsižvelgti į vertybei įtakos turinčius veiksniai. Auditorių vertinimu, tai aktualu ir kitų UNESCO pasaulio paveldo vertybių stebėsenai. Vertybių valdymo planuose numatoma suformuoti vietovės būklės stebėsenos sistemą ir nustatyti stebėsenos rodiklius¹³⁴.

¹³¹ Pagal kultūros ministro 2012-02-06 įsakymu Nr. JV-94 patvirtintų Kultūros paveldo vietovių stebėsenos taisyklių 10 p., vietovių ar jų dalių, kurių apsaugai yra įsteigtas valstybinis kultūrinis rezervatas arba jos yra istoriniame nacionaliniame parke, stebėseną vykdo šių saugomų teritorijų direkcijos.

¹³² Pagal kultūros ministro 2012-02-06 įsakymu Nr. JV-94 patvirtintų Kultūros paveldo vietovių stebėsenos taisyklių 23.1 p.: Vilniaus senamiesčio, Vilniaus senamiesčio dalies, kuriai įsteigtas valstybinis kultūrinis rezervatas, Kernavės archeologinės vietovės ir bendra visų Kuršių nerijoje esančių vietovių atskaita rengiama kas ketverius metus pagal praėjusių trejų metų stebėsenos laikotarpio duomenis.

¹³³ 2021 m. planas buvo pateiktas Modernistinio Kauno nominacinėje byloje kaip valdymo plano projektas.

¹³⁴ UNESCO pasaulio paveldo Lietuvoje valdymo planų rengimo gairės.

79. VKKR direkcijos nuomone¹³⁵, atliekama stebėseną nėra išsami, tačiau iš esmės apima pagrindinius rodiklius ar aspektus. Pasaulio paveldo vietovių IVV aprašai pabrėžia vertybės vientisumą, autentiškumą, apibendrina apsaugos ir valdymo reikalavimus, bet tiesiogiai nenustato paveldosauginių reikalavimų, pagal kuriuos galėtų būti vykdoma papildoma stebėseną. 2024 m. patvirtintame Kernavės archeologinės vietovės valdymo plane stebėsenos sistema dar nesuformuota, tačiau veiksmų plane numatyta tai padaryti 2025–2027 m.
80. Vilniaus istorinio centro valdymo plano projekte (2024-10-04) įvardyti stebėsenos trūkumai: nėra koordinacijos tarp nacionalinių ir vietos institucijų paveldo būklės stebėsenos srityje, egzistuoja duomenų spragos, pvz., kompleksinis visų Vilniaus senamiesčio pastatų inventorizavimas buvo atliktas 2001 m. savivaldybės užsakymu, vėliau tik fragmentiškai fiksuota kai kurių vertingųjų savybių (tiek vietovės, tiek pastatų) būklė ir atnaujinami vertinimo tarybos aktai. Vilniaus senamiesčio būklės ir jos pokyčio stebėsenos duomenys fiksuojami fragmentiškai, nėra skaitmenizuoti ir kompleksiškai renkami bei analizuojami. ICOMOS vertinimu¹³⁶, nėra atliktas Vilniaus istorinio centro IVV esamos būklės identifikavimas vientisumo, autentiškumo aspektais, kuris apimtų vertybės fizinius pokyčius per buvimo UNESCO laikotarpį (1994–2024 m.).
81. Kuršių nerijos, už kurios apsaugą atsakinga AM, stebėseną (monitoringas) vykdoma remiantis Valstybinio aplinkos monitoringo programa¹³⁷. KNNP direkcija nuo 2006 m. kartą per metus atlieka Kuršių nerijos kraštovaizdžio monitoringą ir fiksuoja pokyčius, teikia ataskaitą VSTT. 2023 m. kraštovaizdžio monitoringo ataskaitos duomenimis, stebima 19 taškų, kuriuose fiksuojami 6 parametrai: panoramos iš regyklų, atvirų erdvių tvarkymas, apleisti statiniai, gamtos paveldo objektai, lankytojų poveikis, gamtos stichijos paveiktos dalys. KNNP direkcijos vertinimu, tokio būklės nustatymo pakanka valstybinio aplinkos monitoringo įgyvendinimui pagal AM patvirtintą programą, bet nepakanka siekiant įvertinti visų vertingųjų savybių būklę pagal IVV (pavyzdžiai).

Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcijos pateikti išskirtinės visuotinės vertės aspektų, kurių vertinimo neapima kraštovaizdžio monitoringas, pavyzdžiai

Kuršių nerijos IVV apima daugiau vertingųjų savybių (arba požymių), nei galėtų apimti kraštovaizdžio monitoringo sistema. Rengiant Kuršių nerijos valdymo plano projektą, buvo atlikta IVV analizė ir parengtas verčių ir vertingųjų savybių žemėlapis. Pagrindinės vertės:

- 1) išskirtinis ir lengvai pažeidžiamas pajūrio nerijos kultūrinis kraštovaizdis;
- 2) žmogaus pastangų, atkūrusių tinkamas sąlygas gyventi, rezultatas;
- 3) gamtos paveldas;
- 4) kultūrinio kraštovaizdžio gyvumą, dvasingumą ir ypatingą atmosferą išryškinantis autentiškas kultūros paveldas;
- 5) įvairių istorinių laikotarpių suformuotos tradicijos, dvasingumas ir vietos gyvensena.

Taigi vertės sudaro tiek kraštovaizdžio elementai, tiek gamtiniai kompleksai, tiek žmogaus ir gamtos bendri sąveikos kūriniai, materialūs ir nematerialūs paveldas. Atliekant valstybinį kraštovaizdžio ir gyvosios gamtos monitoringą, KNNP direkcija vykdo 1, 2, 3 verčių vertingųjų elementų stebėseną, tačiau išsamiam vertinimui būtini duomenys iš Valstybinių miškų urėdijos, kuri vykdo miškų stebėseną, nes jie sudaro daugiau nei 70 proc. sausumos teritorijos. Taip pat bendradarbiaujama su Gamtos tyrimų centru, Aplinkos apsaugos agentūra, Klaipėdos ir Vilniaus universitetais ir kitomis mokslo įstaigomis. Nekilnojamojo kultūros paveldo stebėseną (dalis 4 vertės) vykdo KPD ir su duomenimis supažindina KNNP direkciją. Nematerialaus kultūros paveldo

¹³⁵ 2024-11-20 Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcijos el. paštu pateikta informacija.

¹³⁶ ICOMOS Lietuva 2024-01-18 raštas Nr. DL/1-14 „Pastabos ir pasiūlymai dėl rengiamo Vilniaus istorinio centro valdymo plano“ Kultūros ministerijai ir Vilniaus miesto savivaldybei.

¹³⁷ Aplinkos ministro 2024-07-17 įsakymas Nr. V-110 dėl Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos prie Aplinkos ministerijos vykdomų Valstybinio aplinkos monitoringo 2024–2029 metų programos uždavinių įgyvendinimo 2024 metais planų patvirtinimo.

Kuršių nerijoje stebėseną (dalis 4 vertės ir 5 vertė) išlieka sudėtingiausia, kadangi stebėsenos metodologija nėra patvirtinta, todėl nematerialaus paveldo vertingųjų savybių būklė vertinama fragmentiškai skaičiuojant renginius, dalyvių renginiuose skaičių, vietos bendruomenės ir kultūros įstaigų iniciatyvas, kitas veiklas, vykdant apklausas

82. Už Struvės geodezinio lanko punktų apsaugą atsakinga AM. Pagal šios ministerijos pateiktą informaciją, punktų stebėseną tikslingai nevykdoma.
83. Dėl Kultūros paveldo vietovių stebėsenos taisyklių trūkumų KPD ne kartą raštais kreipėsi į KM prašydami inicijuoti jų keitimą, bet taisyklės nuo 2012 m. keičiamos nebuvo (pavyzdžiai). KM taisyklės numato keisti priėmus naujos redakcijos NKPAJ¹³⁸.

Kultūros paveldo departamento siūlymų inicijuoti kultūros paveldo vietovių stebėsenos pokyčius pavyzdžiai

KM, kaip vietovių stebėsenos koordinatorė, siūlyta organizuoti Kultūros paveldo vietovių stebėsenos taisyklių keitimą, inicijuojant būklės vertinimo kriterijų ir metodikos parengimą, siekiant koncentruoti UNESCO saugomų vietovių stebėseną vienoje institucijoje, pokyčius vertinant kartu pagal nustatytas vertingąsias savybes bei UNESCO pasaulio paveldo vietovių IVV aprašą, taip pat peržiūrėti UNESCO saugomų kultūros paveldo vietovių būklės kitimo fiksavimo terminus, pailginti jų periodiškumą (2018 m.)¹³⁹.

Reikalinga peržiūrėti vietovių stebėsenos taisyklės ir esant reikalui jas koreguoti pritaikant skaitmenizavimui. Racionaliausias kultūros paveldo vietovių skaitmenizacijos būdas yra 3D skenavimas ir dirbtinio intelekto taikymas. Prašyta ministerijos inicijuoti vietovių stebėsenos teisinės situacijos peržiūrėjimą, atsižvelgiant į jos pritaikymą skaitmeninių technologijų panaudojimui (2021 m.)¹⁴⁰.

2022 m. rašte pakartotas 2018 ir 2021 m. raštuose išdėstytas poreikis keisti taisyklės¹⁴¹.

Departamentas siūlo papildyti taisyklės Kauno vietovėmis, kurios patenka į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą (Kauno miesto istorine dalimi, vad. Naujamiesčiu, miesto istorine dalimi, vad. Kauno Žaliakalnio 1-oji, Kauno m. istorine dalimi, vad. Žaliakalnio 2-oji) arba visose taisyklėse taikyti apibendrintą UNESCO pasaulio paveldo vietovių sąvoką (2023 m.)¹⁴².

84. KM teigimu, visų Lietuvos pasaulio paveldo vertybių specifika skiriasi ir apima daug plačiau nei vien tik nekilnojamasis kultūros paveldas, pvz.: vertybės valdymą, klimato kaitos, socialinius, ekonominius aspektus. Kiekviena vertybė turi turėti jos specifiką atitinkančius rodiklius. Tai galėtų padėti išspręsti valdymo planas, kuriame turi būti numatyta stebėsenos sistema, apimanti būklės fiksavimą ir plano įgyvendinimo stebėseną: vertybės būklės stebėsenos rodiklius (parengtus vadovaujantis periodinių ataskaitų rezultatais, esamos būklės analize, PPC gerosios praktikos vadovais, skirtais vertybių ir rizikų valdymui, darnaus turizmo priemonių diegimui), plane numatytų priemonių įgyvendinimo ir plano poveikio rodiklius, jų fiksavimą ir vertinimą¹⁴³.
85. Lietuva yra įsipareigojusi teikti PPK vertybių išsaugojimo būklės ataskaitas pagal PPK poreikį (pvz., gavus skundą), o kas 6 metus – periodines ataskaitas apie konvencijos

¹³⁸ Kultūros ministerijos 2024-12-11 raštas Nr. S2-2393 Valstybės kontrolei.

¹³⁹ Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos 2018-04-11 raštas Nr. (1.36.)2-930 dėl kultūros paveldo vietovių stebėsenos taisyklių pakeitimo, Kultūros ministerijai.

¹⁴⁰ Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos 2021-11-19 raštas Nr. (1.36 E)2-2801 dėl kultūros paveldo vietovės stebėsenos akto pateikimo (Vilniaus senamiesčio), Kultūros ministerijai ir Vilniaus senamiesčio atnaujinimo agentūrai.

¹⁴¹ Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos 2022-11-03 raštas Nr. (1.36 E)2-2248 dėl kultūros paveldo vietovės stebėsenos akto pateikimo (Vilniaus senamiesčio), Kultūros ministerijai ir Vilniaus senamiesčio atnaujinimo agentūrai.

¹⁴² Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos 2023-12-19 raštas Nr. (1.36 E)2-2444 dėl kultūros paveldo vietovių stebėsenos 2024 metų plano derinimo, Kultūros ministerijai.

¹⁴³ UNESCO pasaulio paveldo Lietuvoje valdymo planų rengimo gairės.

įgyvendinimą. Šios ataskaitos, kurias sudaro dvi dalys, skatina gerinti į Pasaulio paveldo sąrašą įrašytų vertybių ilgalaikį išsaugojimą ir didinti konvencijos įgyvendinimo patikimumą. Periodinėmis ataskaitomis siekiama¹⁴⁴:

- bendrai įvertinti, kaip šalis įgyvendina konvenciją;
- nustatyti, ar laikui bėgant išlaikyta IVV, dėl kurios vertybė įrašyta į Pasaulio paveldo sąrašą;
- teikti atnaujintą informaciją, fiksuojančią besikeičiančias pasaulio paveldo vertybių sąlygas ir jų išsaugojimo būklę;
- sukurti šalių regioninio bendradarbiavimo bei informacijos ir patirties mainų, susijusių su konvencijos įgyvendinimu ir vertybių išsaugojimu, mechanizmą.

86. Lietuva periodines ataskaitas teikė UNESCO 2006 m. (1 ciklas), 2013 m. (2 ciklas) ir 2023 m. (3 ciklas). 2023-iaisiais teiktos apie Vilniaus istorinį centrą, Kuršių neriją¹⁴⁵, Kernavės archeologinę vietovę ir Struvės geodezinį lanką¹⁴⁶. Ciklai buvo ilgesni nei 6 metai (paskutinis 10 metų), bet šalys įtakos terminams neturi, nes teikimo procesą inicijuoja UNESCO organizacija ir nustato, kad kiekvienas pasaulio regionas ataskaitas teikia kitu laikotarpiu¹⁴⁷.
87. KM, AM, VSTT ir Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija identifikuoja problemą, kad stebėsenos duomenys nepakankami periodinei ir UNESCO pasaulio paveldo vietovių išsaugojimo būklės ataskaitoms, nes reikalingi duomenys ne tik susiję su nekilnojamoju kultūros paveldu ir informacija apie vertingąsias savybes, bet ir transporto, pramonės, turizmo, klimato kaitos ir kt. duomenys. Todėl susiduriama su iššūkiu rengiant periodines ataskaitas UNESCO (pavyzdžiai).

Institucijų pateikti problemų, susijusių su duomenų rinkimu 2023 m. periodinei ataskaitai, pavyzdžiai

Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija nurodė, kad pagrindiniai iššūkiai kyla sutelkiant visas vertybių stebėseną atliekančias institucijas, surenkant iš jų reikalingą informaciją ir pan., nes jų atliekamos stebėsenos rezultatai nėra pakankami (būklei įvertinti) ir neapibendrinti. Trūksta duomenų apie, pvz., turtą įtakojančius veiksnius: komercinė plėtra, pagrindinių lankytojų apgyvendinimas ir susijusi infrastruktūra, transporto infrastruktūros naudojimo poveikis, atsinaujinančios energijos įrenginiai.

Periodinės ataskaitos rengimui buvo telkiama „ad-hoc“ darbo grupė, kurioje dalyvavo pagrindinių atsakingų institucijų atstovai. Vyko sričių pasiskirstymas, buvo renkami duomenys apie vertybių būklę. Dėl duomenų buvo kreiptasi į savivaldybes, lankytojų centrus, skirtingas ministerijas. Nėra sukurta nuolatinė duomenų rinkimo bazė, kurioje būtų kaupiama aktuali informacija. Tokia bazė ataskaitų rengimo procesą padarytų efektyvesnį ir sklandesnį.

Daugiausiai iššūkių kėlė Vilniaus istorinio centro ir Kuršių nerijos ataskaitų rengimas, nes tai kompleksiškos, didelės teritorijos, veikiamos įvairių veiksnių (pvz., transporto, pramonės, turizmo, klimato kaitos) ir turinčios skirtingus verčių segmentus (gamtos bei kultūros). Buvo sudėtinga suderinti bendrus kultūros ir gamtos sričių vertinimus.

AM, VSTT ir KNNP direkcija pateikė informaciją, kad pagal teisės aktus, Kuršių nerijoje įvairiais tikslais skirtingų elementų stebėseną vykdo daug institucijų: KPD, KNNP direkcija, Aplinkos apsaugos agentūra, Neringos ir Klaipėdos sav., Valstybinių miškų urėdija, Gamtos tyrimų centras ir kt. AM ir KNNP direkcijos nuomone, įvairių institucijų stebėsenos rezultatai nėra susisteminti ir apibendrinami. Nėra rodiklių, kuriais remiantis būtų galima sekti ir įvertinti Kuršių nerijos išsaugojimo būklę.

¹⁴⁴ Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijos įgyvendinimo gairės, 199, 201–203 p.

¹⁴⁵ Lietuva teikė ataskaitą atskirai nuo Rusijos, tik dėl Lietuvos Kuršių nerijos dalies.

¹⁴⁶ Galutinę ataskaitą pateikė Švedija, pirmininkaujanti koordinaciniam komitetui.

¹⁴⁷ Europa priskiriama regionui kartu su Šiaurės Amerika.

88. VKP komisija nevertino 2023 m. periodinės ataskaitos antrosios dalies, kurioje turi būti nurodoma konkrečių pasaulio paveldo vertybių išsaugojimo būklė, o tik pirmąją, kurioje nurodomos teisinės, administracinės nuostatos, patvirtintos šalies, ir kiti veiksmai, kurių imamasi įgyvendinant konvenciją, ir įgyta šios srities patirtis. Nuo 2017 m. vienas komisijos uždavinių – vertinti PPK teikiamas periodines ataskaitas¹⁴⁸. Komisijos nuomone, ji neturėjo žmogiškųjų išteklių vertinimo funkcijai atlikti, be to, neaiški ir tokio vertinimo procedūra: būtų vertinamos jau parengtos periodinės ataskaitos, o ne jų projektai, nebūtų galimybės ataskaitos ištaisyti, nes ji jau būtų pateikta PPK, o vertinti kartu su PPK būtų netikslinga. Komisija planuoja teikti ekspertinius pasiūlymus numatomam rengti veiksmų planui PPK pateiktoms rekomendacijoms dėl 2023 m. ataskaitų įgyvendinti¹⁴⁹.
89. ICOMOS Lietuva, susipažinus su 2023 m. periodine ataskaita, teikė pastabas KM. Jų vertinimu, ataskaita neatspindėjo kai kurių probleminių aspektų dėl netinkamo konvencijos ir jos gairių įgyvendinimo (pavyzdžiai).

ICOMOS pateiktų pastebėjimų dėl 2023 m. periodinės ataskaitos trūkumų, pavyzdžiai

Konvencijos ir Lietuvos įstatymų, įskaitant NKPA įstatymą, sąvokos ir apsaugos principai iš esmės skiriasi samprata ir turiniu, daugelyje įstatymų nėra svarbiausių konvencijos sąvokų.

Neregamentuotas poveikio pasaulio paveldui vertinimas.

Naudojami aplinkos vertinimo metodai yra iš esmės kiekybiniai, kai vertinant poveikį paveldui reikalingi kokybiniai vertinimo metodai.

Bendradarbiavimo su ICOMOS galimybės kol kas menkai išnaudotos.

Darnus turizmas Lietuvoje turi prioritetą, tačiau, kad būtų galima tvariai valdyti ir plėtoti lankymą ar turizmą Pasaulio paveldo objektuose, nėra parengta tvaraus turizmo strategija, kuri būtų tiesiogiai susieta su Lietuvos pasaulio paveldo objektais.

Netinkamas konvencijos įgyvendinimas arba vengimas ją įgyvendinti yra pagrindinė kliūtis Pasaulio paveldui Lietuvoje išsaugoti.

90. Auditorių vertinimu, 2023 m. periodinėje ataskaitoje nenurodyti svarbiausi pastebėjimai apie Vilniaus istorinio centro būklę: nepaminėta rizika dėl Gedimino kalno erozijos, nors nuo 2017 m. Vyriausybė yra paskelbusi valstybės lygio ekstremaliąją situaciją kalno teritorijoje¹⁵⁰.
91. Jau 2022 m. institucijos: KM, AM, KPD, VSTT, VKP ir Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija bei Lietuvos savivaldybių asociacija, iškėlė problemą dėl pasaulio paveldo vietovių Lietuvoje stebėsenos taisyklių. Pateikti siūlymai: Vyriausybės lygmeniu parengti ir patvirtinti pasaulio paveldo vietovių stebėsenos tvarkos aprašą, reglamentuoti periodinių ataskaitų parengimą ir darbo organizavimą, suformuoti „ad-hoc“ darbo grupes ataskaitai rengti. Pažymėta, kad vykdant vietovės būklės stebėseną turi būti fiksuojami periodinei ataskaitai rengti reikalingi parametrai. Atsižvelgus į tai turi būti koreguojami teisės aktai, įvardinamos atsakingos institucijos ir parengtos metodikos. 2024 m. pokyčių nebuvo.
92. Kai pareikalauja UNESCO (pvz., gavus skundų), turi būti pateikiama vertybės, kuriai gresia pavojus, būklės išsaugojimo ataskaita. Taip pat PPK savo sprendimu gali inicijuoti UNESCO ekspertų vizitą į vietą¹⁵¹. Pagal UNESCO viešai skelbiamą informaciją Lietuva 1995–2020 m. iš viso buvo teikusi 29 būklės išsaugojimo ataskaitas dėl Vilniaus istorinio centro¹⁵² (11) ir

¹⁴⁸ Valstybinės kultūros paveldo komisijos įstatymas, 5 str. 1 d. 4 p.

¹⁴⁹ Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijos įgyvendinimo gairės, 209 p.

¹⁵⁰ Vyriausybės 2017-12-18 nutarimas Nr. 1044 dėl valstybės lygio ekstremaliosios situacijos paskelbimo.

¹⁵¹ Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijos įgyvendinimo gairės, IV.A. dalis.

¹⁵² UNESCO pasaulio paveldo centro informacija, prieiga per internetą: <https://whc.unesco.org/en/list/541/documents/>, žiūrėta 2024-11-21.

Kuršių nerijos¹⁵³ (18)¹⁵⁴. Paskutinė misija Lietuvoje buvo 2017 m. dėl Vilniaus istorinio centro¹⁵⁵. Palyginimui dėl Rygos istorinio centro teiktos 6 būklės išsaugojimo ataskaitos¹⁵⁶, o dėl Talino istorinio centro¹⁵⁷ – 7. Tai rodo, kad dėl Vilniaus istorinio centro dažniau buvo įžvelgiamos grėsmės nei dėl kaimyninių šalių vertybių. Vertinamuoju laikotarpiu 2021–2024 m. Lietuvai nebuvo poreikio teikti šias ataskaitas, nebuvo ir UNESCO organizuotų misijų.

93. Buvusio nepaprastojo ir įgaliotojo ambasadoriaus LR nuolatinėje atstovybėje prie UNESCO nuomone, periodinės ataskaitos tikrosios UNESCO pasaulio paveldo objektų būklės gali neatspindėti, nes jose nurodoma informacija, kurią pateikia šalies atsakingos institucijos, tačiau jeigu UNESCO pasiekia skundai, pvz., iš nevyriausybinių organizacijų, ICOMOS Lietuva, gyventojų, UNESCO didesnę dėmesį skiria gautoms būklės išsaugojimo ataskaitoms, nes svarstant jas lyginama buvusi ir esama būklė, analizuojama problemos istorija. Kilus klausimų, kreipiamasi paaiškinimų į Lietuvos nacionalinius UNESCO atstovus.
94. Neturint pagal vertybės specifiką suformuotos stebėsenos sistemos ir rodiklių, pagal kuriuos būtų vertinama vertybės IVV būklė, nėra galimybės šią būklę įvertinti, nustatyti vertybę veikiančius veiksnius, laiku parinkti taiklias priemones vertybei išsaugoti, remiantis stebėsenos duomenimis parengti periodines ataskaitas UNESCO ir jos gali neatskleisti tikrosios vertybių išsaugojimo būklės.

Nekilnojamojo kultūros paveldo stebėsenos neatskleidžia tikrosios objektų būklės

95. Kernavės archeologinės vietovės valdymo plane identifikuota problema: neaiški ir tikslintina stebėsenos tvarka ir vykdytojai, nes Nekilnojamojo kultūros paveldo objektų stebėsenos taisyklėse¹⁵⁸ neišskiriama objektų, esančių saugomose vietovėse, stebėsenos. Kultūros paveldo vietovių stebėsenos taisyklės¹⁵⁹ numato, kad saugomų teritorijų stebėseną vykdo direkcijos, bet nenurodyta, kad saugomose teritorijose vykdoma ir nekilnojamojo kultūros paveldo objektų stebėsenos. Konstatuota, kad dėl UNESCO vertybės ir nekilnojamojo kultūros paveldo objektų skirtingų stebėsenos vykdytojų teisinio reglamentavimo, kompleksinio stebėsenos rezultatų apibendrinimo ir prognozavimo nebuvimo, yra nepakankamai iniciatyvi UNESCO vertybės stebėsenos, šiose vietovėse esantys objektai gali likti nestebimi. Auditorių vertinimu, ši problema aktuali saugomoms teritorijoms, esančioms UNESCO vietovėse: Vilniaus istoriniame centre, Kuršių nerijoje, Kernavės archeologinėje vietovėje. Pvz., Vilniaus istorinio centro atveju, KPD ir VSAA neatlieka objektų stebėsenos Vilniaus pilių valstybiniame kultūriniame rezervate. Tokia stebėsenos nenumatyta ir Pilių direkcijai, ji vykdo rezervato, kaip vietovės, stebėseną.

¹⁵³ UNESCO pasaulio paveldo centro informacija, prieiga per internetą: <https://whc.unesco.org/en/list/994/documents/>, žiūrėta 2024-11-21.

¹⁵⁴ Dėl Vilniaus istorinio centro iš viso buvo teikta 11 būklės išsaugojimo ataskaitų (1995-2013 m.); dėl Kuršių nerijos – 14 būklės išsaugojimo ataskaitų kartu su Rusija (2001-2018 m.), 4 – tik Lietuvos (2015 m. 2 ataskaitos, 2017 ir 2020 m.). Dėl Kernavės ir Struvės geodezinio lanko ataskaitos nebuvo teiktos, nes grėsmių nebuvo įžvelgta.

¹⁵⁵ Dėl Vilniaus skelbiamos 4 misijų ataskaitos (1994, 1997, 2013 ir 2017 m.); dėl Kuršių nerijos – 2 (2001 ir 2015 m.).

¹⁵⁶ UNESCO pasaulio paveldo centro informacija, prieiga per internetą: <https://whc.unesco.org/en/list/852/documents/>, žiūrėta 2024-11-21.

¹⁵⁷ UNESCO pasaulio paveldo centro informacija, prieiga per internetą: <https://whc.unesco.org/en/list/822/documents/>, žiūrėta 2024-11-21.

¹⁵⁸ Patvirtintos kultūros ministro 2005-06-30 įsakymu Nr. JV-318.

¹⁵⁹ Patvirtintos kultūros ministro 2012-02-06 įsakymu Nr. JV-91.

96. KVR duomenimis, 2024-11-13 šalyje buvo 26 421 nekilnojamas kultūros paveldo objektas, iš jų: registriniai – 50 proc., valstybės saugomi – 31 proc., savivaldybės – 0,5 proc. (7 pav.). Su šiuo registru nėra susietas nuo 2021 m. naudojamas Nekilnojamyjū kultūros paveldo objektų stebėsenos rezultatų registras. Jame fiksuotas 2021 m. pradžioje buvęs objektų skaičius (25 494) nebuvo atnaujintas, todėl nesutampa su KVR skaičiumi – 26 421. Aktualus KVR skaičius rodo, kad vertybių skaičius padidėjo 927.

7 pav. Kultūros vertybių registro suvestinė, 2024-11-19.

Statusas	Objektų skaičius
Registriniai	13313
Valstybės saugomas	8162
Faminklas	2355
Kultūros paveldo objekto apsauga panaikinta (tapo vertingą sąrybį)	1061
Kultūros paveldo objekto apsauga panaikinta	999
Inicijuotas skelbti Valstybės saugomu	250
Pradėta valstybės saugomo statuso panaikinimo procedūra	139
Savivaldybės saugomas	133
Inicijuotas skelbti Savivaldybės saugomu	9

Šaltinis – Kultūros vertybių registro suvestinė. Prieiga per internetą:

<https://paveldas.maps.arcgis.com/apps/dashboards/8a25e9761ecd4c9a8eed34129cf04598>

97. Dalis šių objektų yra UNESCO pasaulio paveldo vertybių teritorijose, tačiau tikslių duomenų nėra, kiek jų yra Vilniaus istoriniame centre, Modernistiniame Kaune ir Kuršių nerijoje. Kernavės archeologinės vietovės valdymo plane yra pateiktas nekilnojamyjū kultūros objektų, esančių vietovės teritorijoje ir buferinėje apsaugos zonoje, sąrašas ir aprašymai. Struvės punktams tai neaktualu. KPD pateikė informaciją, kad *galėtų* turėti duomenis apie objektus UNESCO vietovėse, tačiau juos reikėtų rinkti rankiniu būdu, pvz., Kauno atveju – iš 3 vietovių, kurių viena yra saugoma Kauno m. savivaldybės, o Kuršių nerijos – iš 6 vietovių, prie kurių turėtų būti pridedami pavieniai objektai, esantys kitose teritorijos dalyse. KVR registruoto Vilniaus senamiesčio plotas ir ribos sutampa su Vilniaus istorinio centro (352 ha¹⁶⁰), todėl vertybių skaičius teritorijoje atitinka¹⁶¹.
98. KPD teritoriniai padaliniai ne rečiau kaip kartą per 5 metus turi apžiūrėti kiekvieną KVR registruotą objektą, kuris nėra paskelbtas valstybės arba savivaldybės saugomu, o savivaldybių paveldosaugos padaliniai – kiekvieną valstybės ir savivaldybės saugomą objektą. Turi būti fiksuojama būklė, kaupiama informacija ir teikiama KPD ar KPD teritoriniam padaliniiui¹⁶². KPD ataskaitoje¹⁶³ nurodoma (ir pokalbių metu), kad KPD stebi KVR (registrinius) kultūros paveldo objektus. Nėra tikslių duomenų, kiek nekilnojamojo kultūros paveldo objektų nėra apžiūrėti bent kartą per 5 metus. KPD neturi duomenų, kiek objektų, kuriuos turi stebėti savivaldybės, nėra apžiūrėti per pastaruosius 5 metus (2024-10-31). KVR nėra informacijos apie kiekvienos vertybės patikrinimus, o Nekilnojamyjū kultūros paveldo objektų stebėsenos

¹⁶⁰ UNESCO Pasaulio paveldo komiteto 37-osios sesijos nutarimu Nr. 8E patvirtintas Retrospektyvinis Vilniaus istorinio centro išskirtinės visuotinės vertės aprašas, Vilniaus senamiesčio (unikalus objekto kodas 16073) aprašymas Kultūros vertybių registre.

¹⁶¹ Vilniaus senamiestyje esančių nekilnojamojo kultūros paveldo objektų sąrašas paskelbtas Kultūros vertybių registre, prieiga per internetą: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/77155A9E-D33A-47CD-A8B7-B15612F2EF91>true>, dokumento Nr. 60, 1 priedas, žiūrėta 2024-11-21.

¹⁶² Patvirtintos kultūros ministro 2005-06-30 įsakymu Nr. JV-318.

¹⁶³ Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos 2023-04-21 raštas Nr. (11.13 E)2-679 dėl Kultūros paveldo objektų stebėsenos ataskaitos pateikimo, Kultūros ministerijai ir Valstybinei kultūros paveldo komisijai.

rezultatų¹⁶⁴ registre pateikiama informacija tik apie KPD nuo 2021-03-03 atliktus patikrinimus. Registro duomenimis, per pastaruosius 5 metus KPD nepatikrino 1 355 registrinių objektų (11 proc. visų registrinių objektų (12 744), esančių stebėsenos registre), iš jų: 382 nebuvo priskirti patikrinti, 760 tikrinti 2019 m., o 213 – 2018 metais.

99. KPD 2022 m. ataskaitoje konstatavo, kad teritoriniai padaliniai 2022 m. pabaigoje nebuvo apžiūrėję per pastaruosius 5 metus beveik 4 tūkst. objektų (pavyzdžiai). 2023 m. ataskaitoje nenurodyta, kad problema išspręsta, nepateikiamas ir neapžiūrėtų objektų skaičius¹⁶⁵.

Kultūros paveldo departamento teritorinių padalinių neatliekamos stebėsenos priežasčių pavyzdžiai

Stebėseną KPD teritoriniams padaliniams yra didelis administracinis krūvis dėl tenkančių apžiūrėti objektų kiekio. Geografinių informacinių technologijų (GIS) stebėsenos platformoje pateikti duomenys nuo 2018 m., bet 2022 m. pabaigoje fiksuoti 3922 neapžiūrėti registriniai kultūros paveldo objektai (Alytaus-Marijampolės 381; Kauno 773; Klaipėdos 153; Panevėžio-Utenos 564; Šiaulių 444; Telšių-Tauragės 85; Vilniaus 1516). Darytina išvada, kad per penkerius metus, skaičiuojant nuo 2018 m. visi registriniai objektai nebuvo apžiūrėti. To priežastys gali būti netinkamai sudaryti 2018, 2019, 2020 m. planai, netinkama departamento užduočių vykdymo kontrolė, žmogiškųjų išteklių teritoriniuose skyriuose trūkumas, *force majeure* aplinkybės dėl planų neįvykdymo. Siūlytina 2023 m. šį skirtumą taisyti, kad liktų kuo mažiau neapžiūrėtų objektų.

100. Problema, kad savivaldybės neapžiūri visų objektų identifikavo VKP komisija¹⁶⁶, KPD¹⁶⁷, Vilniaus miesto savivaldybė¹⁶⁸, VSAA¹⁶⁹. Pvz., VSAA pateikė informaciją, kad kartą per 5 metus neapžiūri visų objektų Vilniaus mieste, bet negalėjo pateikti duomenų, kiek objektų nepatikrinta Vilniaus mieste ar jo istoriniame centre, o tik informaciją apie atliktus patikrinimus. Pagrindinės nurodomos priežastys – netinkamas savivaldybių stebėsenos planavimas, dalis objektų stebimi dažniau nei kartą per 5 metus, dalis – rečiau, dalis nestebima, ribotos techninės galimybės ir žmogiškųjų išteklių trūkumas.
101. 2021 m. VKP komisija sprendime¹⁷⁰ konstatavo, kad urbanizuotose vietovėse nėra pakankama pokyčių stebėseną, o iš pateiktų rezultatų nėra įmanoma nustatyti nekilnojamojo kultūros paveldo objektų būklės pokyčių. Remiantis KPD viešai prieinamais nekilnojamojo kultūros paveldo registrinių objektų stebėsenos rezultatais¹⁷¹, nuo 2021-03-03 (kai pradėti fiksuoti duomenys stebėsenos registre) iki 2024-10-31¹⁷² Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos teritoriniai skyriai atliko iš viso 4 380 patikrinimų, jų metu 3 806, arba 87 proc. objektų fizinė būklė fiksuota kaip nepakitusi¹⁷³: Vilniaus – 87 proc., Kauno – 90 proc., Klaipėdos – 80 proc. (8 pav.). Stebėsenos

¹⁶⁴ Kultūros paveldo atvirų duomenų portalas, prieiga per internetą: <https://paveldas.maps.arcgis.com/apps/dashboards/23c76cb55d034e21b0ba7a1fd25a8388>.

¹⁶⁵ Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos 2024-04-24 raštas Nr. (1.36 E)2-1011 dėl Kultūros paveldo objektų stebėsenos ataskaitos pateikimo, Kultūros ministerijai ir Valstybinei kultūros paveldo komisijai.

¹⁶⁶ Savivaldybių paveldosauginis indeksas 2022, 2023 m.

¹⁶⁷ Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos 2023-04-21 raštas Nr. (11.13 E)2-679 „Dėl Kultūros paveldo objektų stebėsenos ataskaitos pateikimo“, Kultūros ministerijai ir Valstybinei kultūros paveldo komisijai.

¹⁶⁸ Pokalbis su Vilniaus miesto savivaldybės atstovais, 2024-09-18.

¹⁶⁹ Pokalbis su Vilniaus senamiesčio atnaujinimo agentūros atstovais, 2024-08-27.

¹⁷⁰ Valstybinės kultūros paveldo komisijos 2021-02-26 sprendimas Nr. S-1(6.2.-242) „Dėl UNESCO Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijos nuostatų įgyvendinimo Lietuvos nacionalinėje teisėje“.

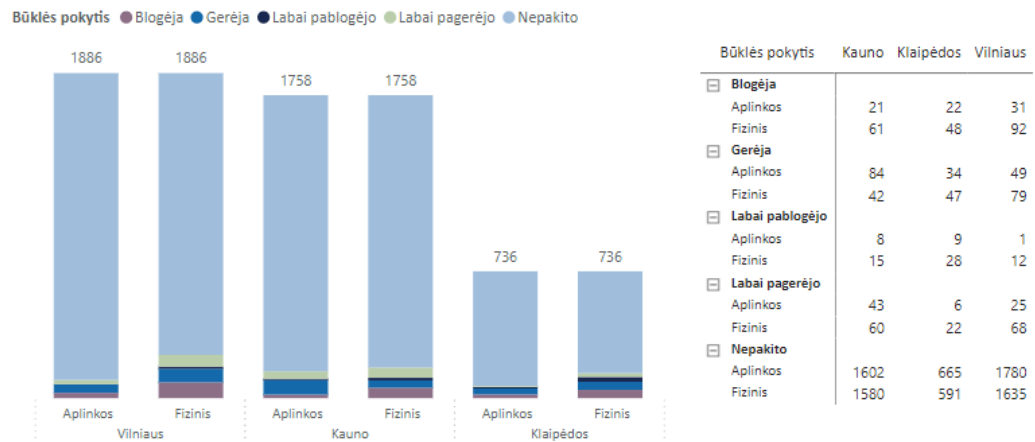
¹⁷¹ Kultūros paveldo atvirų duomenų portalas, prieiga per internetą: <https://paveldas.maps.arcgis.com/apps/dashboards/23c76cb55d034e21b0ba7a1fd25a8388>.

¹⁷² Remiantis KPD 2023 m. Nekilnojamojo kultūros paveldo objektų stebėsenos metinės ataskaitos duomenimis, didžiausios dalies objektų fizinė būklė fiksuojama kaip „nepakitusi“: Vilniaus teritorinis skyrius 87 proc. iš 552 patikrintų objektų, Kauno – 91 proc. iš 486, Klaipėdos – 88 proc. iš 212.

¹⁷³ Pagal taisyklių 12 p.: Kultūros paveldo objekto būklės kaita aprašoma ir išreiškiama penkių balų sistema: 1 balu vertinamos nekilnojamosios kultūros vertybės, kai būklė labai pablogėjo, 2 – būklė blogėja, 3 – būklė nepakito, 4 – būklė gerėja, 5 – būklė labai pagerėjo, vertinant: 12.1. fizinės būklės pokytį; 12.2. aplinkos būklės pokytį.

duomenys panašūs ir visoje šalyje - 88 proc. objektų būklė įvertinta kaip nepakitusi (7 109 iš 8 111, kiek iš jų UNESCO vietovėse – nežinoma).

8 pav. Nuo 2021-03-03 iki 2024-10-31* atliktų aplinkos ir fizinių pokyčių patikrinimų rezultatai pagal Kultūros paveldo departamento teritorinius skyrius** ir nustatytą patikrintų objektų būklę

*Registre duomenys apie patikrinimus pateikiami nuo 2021-03-03.

**Analizuoti visi Kultūros paveldo departamento Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos teritorinių skyrių, kurių stebimoje teritorijoje yra UNESCO vietovės, atlikti patikrinimai, nes sistemoje nėra galimybės tiksliai pasirinkti patikrinimus pagal UNESCO pasaulio paveldo vietovę.

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal Kultūros paveldo departamento Nekilnojamųjų kultūros paveldo objektų rezultatus (<https://paveldas.maps.arcgis.com/apps/dashboards/23c76cb55d034e21b0ba7a1fd25a8388>).

102. Stebėsenos metu objekto būklė, įvertinta kaip „nepakito“, neparodo tikrosios jo būklės. Remiantis taisyklėmis¹⁷⁴ būklė vertinama kaip nepakitusi, kai „objektas yra naudojamas ir valdytojas nuolat vykdo priežiūros darbus, objektas nenaudojamas, bet jame atliekami/atlikti tyrimai, avarijos grėsmės pašalinimo, apsaugos techninių priemonių įrengimo ar kiti neatidėliotini saugojimo darbai, objektas užkonservuotas, imamasi priemonių apsaugoti objektą nuo neigiamo aplinkos poveikio, aplinka tvarkoma nereguliariai, yra vizualinės taršos šaltinių, dėl kurių panaikinimo nesimta jokių priemonių“. Taip neturima informacijos, kokios dalies objektų, kurių būklė įvertinta kaip „nepakitusi“, reali būklė yra gera, bloga ar avarinė. Ypač ydinga situacija, kai būklė yra bloga, blogėjanti ar avarinė ir reikėtų imtis priemonių, bet stebėsenos išvada „nepakito“ jokios neigiamos informacijos apie būklę neindikuoja. Be to, KPD 2022 m. ataskaitoje pabrėžė, „kad stebėsenos duomenys priklauso nuo vertintojo subjektyvumo, kriterijų taikymo, nuomonės, todėl juos reiktų vertinti kaip orientacinius“¹⁷⁵.
103. Ne visais atvejais KPD atliktos stebėsenos aktų išvadoje pateikiama informacija apie pokyčius. Peržiūrėję viešai prieinamą informaciją¹⁷⁶ apie visus nuo 2021-03-03 iki 2024-10-31 KPD Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos teritorinių skyrių atliktus patikrinimus¹⁷⁷, nustatėme

¹⁷⁴ Patvirtintos Kultūros ministro 2005-06-30 įsakymu Nr. JV-318.

¹⁷⁵ Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos 2023-04-21 raštas Nr. (11.13 E)2-679 „Dėl Kultūros paveldo objektų stebėsenos ataskaitos pateikimo“, Kultūros ministerijai ir Valstybinei kultūros paveldo komisijai.

¹⁷⁶ Kultūros paveldo atvirų duomenų portalas, prieiga per internetą: <https://paveldas.maps.arcgis.com/apps/dashboards/23c76cb55d034e21b0ba7a1fd25a8388>.

¹⁷⁷ Analizuoti visi Kultūros paveldo departamento Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos teritorinių skyrių atlikti patikrinimai, nes sistemoje nėra galimybės tiksliai pasirinkti patikrinimus pagal UNESCO pasaulio paveldo vietovę.

atvejų, kai būklė fiksuojama kaip „nepakitusi“, tačiau detalesnė informacija apie trūkumus rodo, kad būklė bloga arba blogėjanti (pavyzdžiai).

Kultūros paveldo departamento teritorinių skyrių patikrinimų, kai objekto būklė nustatyta kaip nepakitusi, bet būklės aprašymas rodo, kad ji nėra gera, pavyzdžiai

U.K 36781, Vilniaus m. senųjų kapinių, vad. Šv. apaštalo Petro ir Povilo, kitaip Saulės kapinėmis, komplekso antkapinis paminklas

Išvados apie fizinę būklę: baltos akmens masės paminklas. Mergelės Marijos statula su už jos esančiu kryžiumi, dekoruotu augaliniais motyvais. Apkerpėjęs, pamatas ima trupėti. Nepakito. Išvados apie aplinkos būklę: patenka į Saulės kapinių teritoriją. Nepakito.

U.K 45778, Vilniaus elektrinės darbuotojų namas

Išvados apie fizinę būklę: būklė patenkinama. Tinkas ant pamato ir pastogėje ima trūkinėti, atnaujinti namo langai. Kiemo pusėje, pirmame aukšte įrengtos baltos metalo žaliuzės. Šiaurinėje pusėje pastatytas priestatas. Stogo čerpės skyla. Nepakito. Išvados apie aplinkos būklę: būklė patenkinama. Blogėja.

U.K 43373, Tuskulėnų dvaro sodybos ir Sovietų Sąjungos okupacinio režimo aukų memorialo komplekso Šv. Teresės koplytėlė

Išvados apie fizinę būklę: Koplytėlės laiptai pablogėjusios būklės. Pamatas pajuodavęs. Nepakito. Išvados apie aplinkos būklę: būklė nepakito.

U.K 37073, Vilniaus senųjų kapinių, vad. Šv. apaštalo Petro ir Povilo, kitaip Saulės kapinėmis, komplekso Helenos Jozefovičovos mauzoliejus

Išvados apie fizinę būklę: stogas įgriuvęs nuo 2016 m. Nepakito. Išvados apie aplinkos būklę: būklė nepakito.

U.K 47482, Namas

Išvados apie fizinę būklę: ugniasienėse įrengti langai, balkonų padai atrupėję, iš kiemo pusės padai apraukti apsauginiu tinkleliu. Langai pakeisti į naujus. Cokolinis aukštas sudrėkęs, vietomis patinkuota. Įrengti lietvamzdžiai. Nepakito. Išvados apie aplinkos būklę: aplinka tvarkinga. Nepakito.

U.K 43251, Kauno gubernijos valdybos archyvo ir sandėlio pastatas

Išvados apie fizinę būklę: langų angos užsandarintos medžio drožlių plokštėmis bei lentomis, keletu angų užsandarinimas iškritęs. Ant stogo parapetų auga medeliai, mūro sienose vietomis iškritusios plytos, šiaurinėje sienoje susiformavęs deformacinis vertikalus plyšys. Stogas uždengtas šiferio danga. Nepakito. Išvados apie aplinkos būklę: prie pastato pastatyta laikina tvora. Nepakito.

U.K 44226, Pastatas

Išvados apie fizinę būklę: sienų tinkas atrupėjęs, ypač ant karnizų ir parapetų, langų apvaduose. Sienose matyti drėgmės pėdsakai, dažymas vietomis atšokęs ir apjuodęs, kaip ir pamatai. Lietvamzdžiai įrengti. Langai pakeisti į plastikinius, įvairaus profilio, iš kiemo pusės yra keletas medinių langų, nekeistų, bet susidėvėjusių. Portikas ypač paveiktas drėgmės, apsikaupęs, apjuodęs. Nepakito. Išvados apie aplinkos būklę: sutvarkyta Vilniaus gatvė ir Laisvės alėja. Labai pagerėjo.

U.K 16670, Kauno Ažuolyno objektų komplekso Operos solistės Adelės Galaunienės ir menotyrininko Pauliaus Galaunės namas

Išvados apie fizinę būklę: bendra būklė beveik nepakito, blogėja fasadų būklė, yra tinkas. Nepakito. Išvados apie aplinkos būklę: nepakito.

U.K 31613, Kauno Šv. Mikalojaus sentikių cerkvė

Išvados apie fizinę būklę: būklė gera, pakito nežymiai. Pakeistos lauko durys, saugomas tipas. Durys dvivėrės, neišlaikyta stilistika. Nepakito.

Išvados apie aplinkos būklę: aplinka tvarkinga, nepakito.

U.K 41560, Nidos švyturio statinių komplekso švyturys

Išvados apie fizinę būklę: patikrinimas atliktas apžiūrint objektą iš išorės ir viduje, svarbių būklės pokyčių nenustatyta, palyginimas atliktas su KVR pateikta fotofiksacija. Tūrinė erdvinė kompozicija nepakitusi, aukštų išplanavimas nepakitęs, fasadų architektūriniai sprendimai be pakitimų, konstrukcijos – nuo Frenelio lęšių žibinto nuimtas papildomai uždėtas žibintas, kuris

nėra vertingoji savybė. Lęšių atskiruose segmentuose matomi įtrūkimai. Švyturio veikimas funkciškai netikrintas. Nepakito. Išvados apie aplinkos būklę: nepakito.

104. Savivaldybių atliekamos objektų stebėsenos rezultatai panašūs. Remiantis KPD parengtos savivaldybių atliktos kultūros paveldo objektų stebėsenos apibendrinimo ir prognozavimo 2023 m. ataskaitos duomenimis¹⁷⁸, Vilniaus¹⁷⁹, Kauno¹⁸⁰ ir Neringos sav. didžiausios dalies objektų būklė fiksuojama kaip „nepakitusi“: VSAA¹⁸¹ – 78 proc. iš 97 patikrintų objektų, Kauno¹⁸² m. savivaldybės – 97 proc. iš 125, Neringos¹⁸³ savivaldybės – 55 proc. iš 11 (36 proc. – blogėja).
105. Peržiūrėjus Kauno miesto savivaldybės ir VSAA 2021–2023 m. atliktos objektų apžiūros aktus¹⁸⁴, nustatyta atvejų, kai būklė fiksuojama „nepakitusi“, tačiau detalesnė informacija apie trūkumus rodo, kad būklė nėra gera (1 lentelė). Vilniaus miesto savivaldybė ir VSAA pateikė informaciją, kad VSAA vykdo stebėseną, tačiau pastatų vidaus ar kiemų, kurie yra rakinami, nestebi. Taip nėra žinoma statinio vidaus būklė.

1 lentelė. Vilniaus senamiesčio atnaujinimo agentūros patikrinimų pavyzdžiai

UK 15821, Pastatas, Šv. Jono g. 9

Kultūros paveldo objekto fizinės būklės pokytis – būklė nepakito. Išvados: objektas yra naudojamas ir valdytojas nuolat vykdo priežiūros darbus. Kiemas rakinamas, todėl neapžiūrėtas.

Kultūros paveldo objekto aplinkos būklės pokytis – būklė nepakito. Išvados: aplinka tvarkoma, nuolat prižiūrima, vizualinės taršos šaltinių nėra.

Patikrinimai atlikti 2010, 2017 ir 2022 m. Pagal 2017 ir 2022 m. fotofiksaciją balkonas buvo su apsauginiu tinkleliu, kurio 2010 m. nebuvo, tai rodo galimą būklės pablogėjimą.

UK 26997, Statinių kompleksas, Bokšto g. 21A

Kultūros paveldo objekto fizinės būklės pokytis – nepakito. Išvados: objektas nenaudojamas.

Kultūros paveldo objekto aplinkos būklės pokytis – nepakito. Išvados: aplinka netvarkoma

Patikrinimai atlikti 2007, 2012, 2017 ir 2022 m. 2012 m. fiksuota, kad pastatas yra dviejų aukštų apleistas, nenaudojamas. Langų angos užmūrytos, fasadų tinkas atrupėjęs. Karnizas daugelyje vietų nubyrėjęs. Stogo dangos nėra. Likęs tik lentų apkalimas. Kiemas apaugęs žole.

¹⁷⁸ Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos 2024-04-24 raštas Nr. (1.36 E)2-1011 Kultūros ministerijai.

¹⁷⁹ Pateikiami visi Vilniaus senamiesčio atnaujinimo agentūros atlikti patikrinimai, neišskiriant patikrinimų pagal UNESCO pasaulio paveldo vietovę - Vilniaus istorinį centrą.

¹⁸⁰ Pateikiami visi Kauno miesto savivaldybės atlikti patikrinimai, neišskiriant patikrinimų pagal UNESCO pasaulio paveldo vietovę - Modernistinį Kauną.

¹⁸¹ Pateikiamas fizinės būklės pokytis.

¹⁸² Vertinimas pateikiamas apibendrintas: fizinės bei aplinkos būklės pokytis.

¹⁸³ Nedetalizuota, ar būklės pokyčio vertinimas pateikiamas apibendrintai fizinės ir aplinkos, ar tik fizinės būklės.

¹⁸⁴ Neringos savivaldybė atliktos stebėsenos aktų nepateikė.

UK 15821, Pastatas, Šv. Jono g. 9

Kultūros paveldo objekto fizinės būklės pokytis – būklė nepakito. Išvados: objektas yra naudojamas ir valdytojas nuolat vykdo priežiūros darbus. Kiemas rakinamas, todėl neapžiūrėtas.

Kultūros paveldo objekto aplinkos būklės pokytis – būklė nepakito. Išvados: aplinka tvarkoma, nuolat prižiūrima, vizualinės taršos šaltinių nėra.

Patikrinimai atlikti 2010, 2017 ir 2022 m. Pagal 2017 ir 2022 m. fotofiksaciją balkonas buvo su apsauginiu tinkleliu, kurio 2010 m. nebuvo, tai rodo galimą būklės pablogėjimą.

UK 12682, Namas, V. Šopeno 8

Kultūros paveldo objekto fizinės būklės pokytis – nepakito. Išvados: objektas naudojamas ir valdytojas nuolat vykdo priežiūros darbus.

Aplinkos būklės pokytis – nepakito. Išvados: aplinka tvarkoma, nuolat prižiūrima, vizualinės taršos šaltinių nėra.

Pagal 2021 m. fotofiksaciją balkonai su apsauginiu tinkleliu, kurio 2016 m. nebuvo, tai rodo galimą būklės pablogėjimą.

Šaltinis – Valstybės kontrolė pagal Vilniaus senamiesčio atnaujinimo agentūros atliktos stebėsenos aktus.

106. Neturint tikslių duomenų apie objektus UNESCO vertybių teritorijoje, nestebint visų objektų nustatytu periodiškumu ir neatskleidžiant jų tikrosios būklės, gali būti laiku nesiiimta priemonių dėl UNESCO vietovėse esančių objektų tvarkymo, o tai gali turėti neigiamą poveikį bendrai UNESCO vertybės būklei, jos vertės išsaugojimui, estetiniam vaizdui ir patrauklumui lankytojams.

Veiklos audito 4-ojo departamento vyriausioji
valstybinė auditorė-audito grupės vadovė

Eivida Šlamė

Veiklos audito 4-ojo departamento vadovė

Eglė Merkininkienė

PRIEDAI

Vertinimo ataskaita
„UNESCO pasaulio paveldo
objektų valdymas ir
saugojimas“
1 priedas

Santrumpos ir sąvokos

AM – Aplinkos ministerija

EIM – Ekonomikos ir inovacijų ministerija

ICCROM – Tarptautinis kultūros vertybių konservavimo ir restauravimo studijų centras

ICOMOS – Tarptautinė paminklų ir paminklinių vietovių taryba

IUCN – Tarptautinė gamtos apsaugos sąjunga

IVV – išskirtinė visuotinė vertė

KM – Kultūros ministerija

KNNP direkcija – Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcija

Konvencija – Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencija

Konvencijos įgyvendinimo gairės – Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijos įgyvendinimo gairės

KPD – Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos

VKKR direkcija – Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcija

KVR – Kultūros vertybių registras

NKPAJ – Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymo

Pilių direkcija – Vilniaus pilių valstybinio kultūrinio rezervato direkcija

PPC – Pasaulio paveldo centras

PPK – Pasaulio paveldo komitetas

UNESCO – Jungtinių Tautų Švietimo, mokslo ir kultūros organizacija

VDA – Valstybinė duomenų agentūra

VKP komisija – Valstybinė kultūros paveldo komisija

VSAA – Vilniaus senamiesčio atnaujinimo agentūra

VSTT – Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos

Išskirtinė visuotinė vertė – tai išskirtinis paveldo kultūrinis ir (ar) gamtinis reikšmingumas, nustatytas pagal Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijos įgyvendinimo gairėse apibrėžtus kriterijus ir Pasaulio paveldo komiteto sprendimu pripažintas svarbiu visos žmonijos dabarties ir ateities kartoms.

Vertinimo ataskaita
„UNESCO pasaulio paveldo objektų
valdymas ir saugojimas“
2 priedas

Vertinimo apimtis ir metodai

Vertinimo apimtis

Vertinimo tikslas – pateikti susistemintą informaciją apie Lietuvos UNESCO pasaulio paveldo objektų valdymą, stebėseną ir naudą šaliai.

Pagrindiniai vertinimo klausimai – ar Lietuvos objektams suteiktas UNESCO pasaulio paveldo statusas kuria pridėtinę vertę; ar patvirtinta UNESCO pasaulio paveldo objektų valdymo sistema; ar vykdoma UNESCO pasaulio paveldo objektų stebėseną.

Vertinimo subjektai – Kultūros ir Aplinkos ministerijos, Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos ir Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos.

Vertinamas laikotarpis – 2021–2023 m. Siekdami įvertinti pokyčius, naudojome ankstesnių ir 2024 m. duomenis.

Duomenų rinkimo ir vertinimo metodai

Ataskaitos skyrius / poskyris	Taikyti duomenų rinkimo ir vertinimo metodai	Tikslas
1.UNESCO pasaulio paveldo statuso nauda neabejojama, nors ji neįvertinta	<p><u>Dokumentų peržiūra.</u></p> <p>Nagrinėjome:</p> <ul style="list-style-type: none"> Konvenciją ir jos įgyvendinimo gaires; Kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politikos koncepciją, 2021–2030 m. nacionalinį pažangos planą, 2022–2030 m. Ekonomikos transformacijos ir konkurencingumo plėtros programą, Lietuvos pristatymo užsienyje 2020–2030 m. strategiją, 18-os Vyriausybės programą ir jos nuostatų įgyvendinimo planą; Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymą ir 2024-10-08 užregistruotą jo pakeitimo projektą, Saugomų teritorijų įstatymą; Vyriausybės nutarimą, reglamentuojantį institucijų, atsakingų už UNESCO pasaulio paveldo sąrašė esančių vertybių apsaugą Lietuvoje, paskyrimą; KM įsakymus, reglamentuojančius paveldosaugos darbų išlaidų finansavimą ir kompensavimą; Valstybinės kultūros paveldo komisijos sprendimus; Vilniaus miesto bendrojo plano keitimo sprendinių poveikio Vilniaus istoriniam centrui, UNESCO Pasaulio paveldo objektui, ekspertinį vertinimą, 2020, Klaipėdos valstybinio jūrų uosto pietinės dalies plėtros poveikio aplinkai vertinimą, 2024; Managing Cultural World Heritage, UNESCO, 2013; Cultural Heritage Counts for Europe. EU, 2015; Guidance and Toolkit for Impact Assessments in a World Heritage Context, 2022; Lietuvos narystės tarptautinėse organizacijose 2021, 2022 ir 2023 m. sąvadus; 	<p>Surinkti informaciją ir įvertinti, ar Lietuvos objektams suteiktas UNESCO pasaulio paveldo statusas kuria pridėtinę vertę</p>

Ataskaitos skyrius / poskyris	Taikyti duomenų rinkimo ir vertinimo metodai	Tikslas
	<ul style="list-style-type: none"> • Kultūrinio turizmo skatinimas: UNESCO sąrašuose esančių Lietuvos vertybių aktualizavimas. Lietuvos situacijos analizė, 2017. <p><u>Duomenų analizė.</u> Analizavome:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pasaulio paveldo komiteto, UNESCO pasaulio paveldo centro, Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos sekretoriato, ICOMOS Lietuva informaciją; • Valstybinės kultūros paveldo komisijos, KM, AM ir Užsienio reikalų ministerijos, KPD, VSTT informaciją; • Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos m., Neringos, Rokiškio, Vilniaus r. savivaldybių informaciją ir duomenis; • Pilių, VKKR direkcijos, KNNP direkcijos informaciją; • 2021–2024 m. KPD, Vilniaus ir Kauno miesto savivaldybių paveldotvarkos ir kompensavimo programų rezultatus; • VŠĮ „Keliauk Lietuvoje“, turizmo informacijos centrų „Go Vilnius“ ir „Kauņas IN“ informaciją ir duomenis; • VDA ir Eurostat duomenis; • UNESCO pasaulio paveldo interneto svetainės keliautojams, Rygos turizmo agentūros, Talino miesto biuro, Torunės turizmo portalo viešai prieinamą informaciją. <p><u>Pokalbiai su:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos sekretoriato atstovais; • ICOMOS Lietuva atstovais; • Valstybinės kultūros paveldo komisijos atstovais; • AM, KM, KPD, VSST, EIM, Užsienio reikalų ministerijos atstovais; • Vertybių vietos valdytojais: VSAA, KNNP direkcijos ir VKKR direkcijos, Kauno m. savivaldybės administracijos atstovais; • Vilniaus ir Klaipėdos miestų, Neringos, Vilniaus ir Rokiškio rajonų savivaldybės administracijų atstovais; • Pilių direkcijos, VŠĮ „Keliauk Lietuvoje“ atstovais • Buvusiu nepaprastuoju ir įgaliotuoju ambasadoriumi LR nuolatinėje atstovybėje prie UNESCO. <p>Palyginamoji analizė taikyta vertinant surinktus vertinimo įrodymus.</p>	
<p>2.Būtinai pokyčiai vertybėms pagal UNESCO reikalavimus išsaugoti</p>	<p><u>Dokumentų peržiūra.</u> Nagrinėjome:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Konvenciją ir jos įgyvendinimo gaires; • UNESCO Pasaulio paveldo komiteto sprendimus dėl vertybių įrašymo į Pasaulio paveldo sąrašą; • Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymą ir 2024-10-08 užregistruotą jo pakeitimo projektą, Vietos savivaldos įstatymą; Vietos savivaldos, Valstybinės kultūros paveldo komisijos įstatymus; • Retrospektyvinius Vilniaus istorinio centro, Kuršių nerijos, Kernavės archeologinės vietovės (Kernavės kultūrinio rezervato), Struvės geodezinio lanko, Modernistinio Kauno IVV aprašus; • „Modernistinis Kaunas: optimizmo architektūra, 1919-1939“ nominacinę paraišką; • Vyriausybės nutarimus, reglamentuojančius UNESCO pasaulio paveldo sąraše esančių vertybių apsaugą, valstybės lygio ekstremaliosios situacijos paskelbimą, bendrųjų planų tvirtinimą; • KM patvirtintas UNESCO pasaulio paveldo Lietuvoje valdymo planų rengimo gaires, Kultūros paveldo vietovių stebėsenos ir Nekilnojamojo kultūros paveldo objektų stebėsenos taisykles, įsakymus, reglamentuojančius Vilniaus senamiesčio, Kauno miesto istorinės dalies ir jų apsaugos zonų tvarkymo planų rengimą; • VSTT vykdomų Valstybinio aplinkos monitoringo 2024–2029 m. programos uždavinių įgyvendinimo 2024 m. planą; 	<p>Surinkti informaciją ir įvertinti, ar patvirtinta UNESCO pasaulio paveldo objektų valdymo sistema, ar atliekama UNESCO pasaulio paveldo objektų stebėsenos atitinkama stebėseną, apibrėžtą Konvencijoje ir jos įgyvendinimo gairėse</p>

Ataskaitos skyrius / poskyris	Taikyti duomenų rinkimo ir vertinimo metodai	Tikslas
	<ul style="list-style-type: none"> • Pajūrio juostos tvarkymo programą 2021–2030 m.; • KM, AM, KPD, VSTT nuostatus, VSAA įstatus, KNNP direkcijos, Vilniaus, Kauno, Klaipėdos m., Vilniaus ir Rokiškio r., Neringos savivaldybių atsakingų padalinių už kultūros paveldą nuostatus; • 2021–2030 m. KM, AM, KPD, Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos m., Vilniaus ir Rokiškio r., Neringos sav. administracijų, vertybių vietos valdytojų: VSAA, KNNP direkcijos ir VKKR direkcijos, Kauno m. sav. administracijos strateginius planavimo dokumentus; • 2021–2023 m. KM, AM, KPD veiklos ataskaitas, • Nekilnojamųjų kultūros vertybių tvarkybos darbų (paveldotvarkos) programas ir finansavimo tvarką. 	
	<p><u>Duomenų analizė.</u></p>	
	<p><i>Analizavome:</i></p>	
	<ul style="list-style-type: none"> • Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos sekretoriato, ICOMOS Lietuva, AM, KM, KPD, VSTT informaciją ir duomenis; • UNESCO Pasaulio paveldo periodines pasaulio paveldo objektų Lietuvoje būklės ataskaitas, tarptautinių misijų į Lietuvos UNESCO pasaulio paveldo objektus ataskaitas, rekomendacijas; • Vertybių vietos valdytojų: VSAA, KNNP direkcijos ir VKKR direkcijos, Kauno m. savivaldybės administracijos informaciją ir duomenis; • Klaipėdos m., Vilniaus ir Rokiškio r., Neringos savivaldybių administracijų informaciją ir dokumentus; • Pilių direkcijos viešai skelbiamą informaciją; • Kernavės archeologinės vietovės valdymo planą, 2024-10-04 Vilniaus istorinio centro valdymo plano projektą, viešai skelbiamą informaciją apie Vilniaus istorinio centro, Kuršių nerijos, valdymo planų rengimą; • Valstybinės kultūros paveldo komisijos tyrimo Savivaldybių paveldosauginis indeksas 2022, 2023 m., rezultatus; • 2021–2024 m. (iki spalio 31 d.) Nekilnojamųjų kultūros paveldo objektų stebėsenos duomenis (KPD atvirų duomenų portalas), KPD kultūros paveldo vietovių ir objektų stebėsenos apžiūros aktus ir ataskaitas. • 2021–2023 m. Kauno m. savivaldybės ir VSAA nekilnojamųjų kultūros paveldo objektų apžiūros aktus (Neringos savivaldybė nepateikė). • 2021–2023 m. KPD, Pilių ir VKKR direkcijos vietovės apžiūros aktus. • 2021–2023 m. paveldotvarkos programoje dalyvaujančių objektų apžiūros aktus, pateiktus KPD, VSAA, Kauno m. savivaldybės, Klaipėdos m. savivaldybės (Neringos savivaldybė nepateikė). 	
	<p><u>Pokalbiai su:</u></p>	
	<ul style="list-style-type: none"> • Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos sekretoriato atstovais; • ICOMOS Lietuva atstovais; • Valstybinės kultūros paveldo komisijos atstovais; • AM, KM, KPD, VSST, EIM, Užsienio reikalų ministerijos atstovais; • Vertybių vietos valdytojais: VSAA, KNNP direkcija ir VKKR direkcija, Kauno miesto savivaldybės administracijos atstovais; • Vilniaus ir Klaipėdos m., Neringos, Vilniaus ir Rokiškio r. savivaldybės administracijų atstovais; • Pilių direkcijos, VŠĮ „Keliauk Lietuvoje“ atstovais. • Buvusiu nepaprastuoju ir įgaliotuoju ambasadoriumi LR nuolatinėje atstovybėje prie UNESCO. 	
	<p>Palyginamoji analizė taikyta vertinant surinktus vertinimo įrodymus.</p>	

2024

